

PHILIPPI

MELANCHTHONIS DE DIALECTICA
libri quatuor, ab authore postremo recogniti;
& in plerisque locis de integro cōscripti, id quod
intelliget lector, si ea quæ de Relatiōe in hoc
libro scripta sunt, cōferet cū omnibus
ijs, quæ in alijs a ditionibus
continentur.

M. D. XXXVIII.

Cum gratia & Priuilegio.

IOANNES

STVRMIVS GVLIELMO

STVRMIO PATRI

S. P. D.

VONIAM DE
fratrum meorum stu-
dijs pater nihil certi
cognosco, neq; explor-
ratiū habeo, sint ne ad
huc Louanij, mitto ad
te Dialecticos hosce li-
bros, quos illi etati iā

idoneos esse existimo. Nam si illa nunc memoria te-
nent, quae à me aliquando audiuerunt, sciunt uerbo-
rum uolubilitatem, & linguarum cognitionem, in-
anem esse sine magnarum rerum doctrina, quae nisi
adsit differendi ratio, non recte percipitur. Ac quo-
nim illa praecipua exercitationem diligentem atq;
diuturnam requirunt, non differenda diu illa sunt,
neq; maius robur quam naturae est expectandum.
Quia in re enim excellendum est, & cuius rei per-
petuus usus adhibetur, ad illam pueri statim sunt de-
ducendi. Quae causa est quod constanter apud Pla-

EPISTOLA

tonem ille Atheniēsis affirmat. λέγω δὲ ἢ φημι
 τὸν ὄτι αὐτὸ ἀγαθὸν ἀνοσιεταίμελλοντα ἔσομαι
 τοῦτο αὐτὸ ἐκ παλαιοῦ ἐσθλὸς μελετᾷ
 δεῖν, παλαιοῦ τε καὶ παροῦ ἀζοντα ἐμτοῖς
 τοῦ πράγματός προσηκουσι. Quamobrem
 si illud faciendum est in illis doctrinis, quæ plus diffi-
 cultatis habent, ut qua in re præstare uelimus, ad
 eandem statim animum adijciamus: tenendum certe
 illud magis est in illa arte, quæ dux est, & præmon-
 stratrix in cæterarum omnium disciplinarum cogni-
 tione. Et quanquam nemo omnium melius scripsit
 quam idem hic qui primus absoluit Aristoteles, isq;
 solus legendus sit, tamen hi libri aptiores sunt pue-
 rili educatiōi. Itaq; hosce fratribus meis cōmendan-
 dos statuo, quos malim ibi esse, ubi non linguā solum
 sed mentem etiā excolāt. Omnia uero studia sua ad
 Dei cognitionem referāt, atq; illud cogitent, uerissi-
 simam esse in Theæteto Socratis sententiam τὴν
 μὲν τοῦ θεοῦ γινῶσιν σοφίαν εἶναι καὶ ἀρε-
 πλὴν ἀληθινὴν, τὴν δὲ ἀγνοίαν, ἀμαθίαν
 καὶ κακίαν ἐνεργῆν. Hoc Socrates non Christi-
 anus intellexit, & cum nihil affirmaret, tamen illud
 certo tenuit, nostris uero moribus permulsi sunt, &
 ociose hanc sapientiā contemnāt. Sed ad hæc studia
 mi optatissime pater, fratres excitabis. Mittam etiā
 ad eos breui, quæ de amissa dicendi ratione scripsi,
 que

INVENCUPATORIA

que quoniam à me sæpe audiuerunt, absq; explica-
 tore poterunt intelligere, adferent autem illa, ut
 spero, aliquis commoditates, & ad discen-
 dum, & ad iudicandum. Vale Argen-
 tine Calendis Februarijs. An.
 M. D. XXXVIII.

INDEX EORVM QVAE NOTU
tatu digna nobis uisa sunt.

A

Absoluta	34
Absoluta specie, non re ipsa relatiua	37
Abstracta nomina	18
Accidens	11
Accidentia inseparabilia	12
Accidentium deriuata nomina	17
Actio quid sit	51
Adamas quid sit	17
Acquipolentia	91
Aer quid sit	17
Aetas	156
Affectus durabiles	28
Alteratio quid sit	52
Amicitia	27
Amphibolia	188
Ampliationes & restrictiones	206
Animi duplex officium	74
Anima quid sit	17
Ανωφετις	80
Antecedentia & consequentia	167
Argumentatio	1
Argumentandi utilitas	93
Argumentationis quatuor genera	96

Argument

I N D E X,

Argumentatio quid sit	96
Architas author prædicamentorum	14
Ars quid sit	20. 23
Artis & scientiæ & prudentiæ discrimen	24
Artium diuisio	26
αυσατιον	205
Augmentio quid sit	52
αβιωμε	80
B	
Baptismus	36
Bellum quid sit	34
Bellum	47
Beneficentia	27
Bonum	45. 50
C	
Causæ quatuor	58
Causa non sufficiens	185
Cicero, syllogismus in miloniana	4
Cic. locus ex orat. pro Archia	23
Cicero quem ordinem in officijs sit secutus	76
Cicer. enthymema	130
Colorum species	30
Compositio & diuisio	189
Concubina quid sit	11
Coniugata	161
Consequentia bona	99
α 4	Consequentia

I N D E X.

Consequentia mala	99
Consequentia prima cura habenda est	ibid.
Consequentia mala à superiore ad inferius	196
Consequentia mala à signis non proprijs	ibid.
Consequentia mala à causa cessante	ibid.
Cōsequētia mala à nō sufficēte enumeratione.	197
Consequentia uitium	179
Contractuum species	49
Corpus quid sit	19
Corruptio quid sit	52

D

D e diuisione Platonis sentētia ex Phedro.	67
Definitio	1
Definitio rei	7
Definitionum loges	56
Definitionum formæ	ibid.
Definitio essentia	ibid.
Definitio causalis	58
Definitio ex effectibus & officijs	64
Definitio ex partibus rei	65
Definitio ex accidentibus	66
Definendi modus	72
Definitionum uerba quid significant	77
Demonstrationes	148
Demonstrationes unde appellatae	ibid.
Demosthenis syllogismi contra Philippum	4

Demosthe

I N D E X.

Demosthenis syllogismus in oratione regi se- φάου	83
Demosthenis syllogismus contra Aeschinem	93
Demosthenis syllogismus in Olynthiaca	110
Dialectica quid sit	1
De Dialectica	32
Dialectica comparata Arithmetica	1
Dialectica unde dicta	2
Dialectica quid sit secundum Platonem	ibid.
Dialecticae laus ex Platone	ibid.
Dialectica usum requirit	3
Dialecticae facilitas	ibid.
Dialectici libri Aristotelis	ibid.
Dialecticae & Rhetoricae differentia	4
Dialecticae partes	5
Dialectica laudata à Parmenide	32
Dialecticae partes duae	98
Dici de omni	102
Dici de nullo	ibid.
Differentia	10
Differentiae & proprii discrimen	ibid.
Diffinitio quid sit	6
Diffiniendi quid uitandum	ibid.
Diffinitionum duo genera	ibid.
Diffinitionum uerbo potentia significatur	11
Diminutio quid sit	52

et 5 Dissolutio

I N D E X

Dissolutio materiae uitiosae	180
Disparata	172
Disputandi consuetudo	224
Diuisio	1
Diuisionum uis	67
Diuisionum formae quatuor	68
Diuisio <i>πολυσημια</i>	68
Diuisio totius	69
Diuisio generis	ibid.
Diuisio per enumerationem	70
Diuisio insufficiens	184
Docendi tres modi	1 3
Dominium	43

E

E cclēsia quid sit	44
Educatio	156
<i>εγκαταληψις</i>	25
<i>ειδης</i> Aristotelica	9
Elenchi ignoratio	204
<i>ελεγχος</i>	62 204
<i>ελεγχειν</i>	62
Elocutio	4
Ens	15
Enthymema	126
Enthymematum partes duae	127
Enthymematis refutatio.	128
<i>ενθυμημα</i>	

I N D E X

<i>ενθυμημα</i> unde appellatum	ibid.
Enthymema Demosthenis	130
Enthymemata amplificata et ornata	ibid.
Enthymemata Rhetorum	131
Enthymema ab est tertio adiecto, ad est secundum adiectum	133
Enthymema à diuisis ad coniuncta	ibid.
Aequiuocatio	186
<i>ετυμολογια</i>	6
Etymologia	161
Exemplum	135
Exemplum quomodo refutandum	136
Exercitatio Dialectica in interpretandis uocibus	33
Expositorius syllogismus cur sit appellatus ab Aristotele	122

F

F alsa definitio.	181
Falsa diuisio	182
Fallacia ex figura dictionis	190
Fallacia ex ironia	191
Fallacia ex accentu	ibid.
Fallacia ex dicto secundum ad dictum simpliciter	194
Fallacia consequentis	195
Fallacia per propositiones plures	202
Fallacia	

I N D E X.

Fallacie	177	186
Fallacie extra dictionem	186	192
Fallacie in dictione		186
Fallacie accidentium		192
Fallacie secundum non causam ut causam		200
Famæ descriptio ex Virgilio		61
Fatum		43
Fatum physicum apud Ptolomæum		ibid.
Fides quid sit		20
Fidei definitio apud Paulum explicata		61
Figura		32
Figura prima		106
Figura secunda		112
Figura tertia		113
Fortitudo		28
Fortuna	40	43
Fundamentum in relativis		35
G		
Generatio quid sit		52
Genus quid sit		10
Gloria		45
Gratia in sacris literis	43	50
Gratitudo		27
H		
Habitus diuisio		20
Habitus prima species qualitatis		22
Habitus		

I N D E X.

Habitus unde perficiatur		22
Habitus uarietas		23
Habitus prædicamentum		53
Ἠρώσις		62
Hypothesis		125
Honestum		51
Honos		45
I		
Ignis quid sit		17
Ἰδέξαι Platonice	9	87
Individuum		8
Inductio		134
In argumentatione duplex questio		97
Inventionis utilitas		142
Inventionis duplex ratio		143
Inventionis exercitatio		147
Ius quid sit		42
Iusticia		27
Iusticia quid sit apud Paulum		40
Iusticia commutativa		224
Iusticia distributiva		ibid.
Iusticie uaria significatio		7
Iusticie species		27
K		
Κατάληξις		25
Καταγωγία unde dicta		13
Κατα		

I N D E X.

Κατηγορίων latina interpretatio.	13
Κοινὰ ἐννοιαὶ	103 149
L	
L Aus à genere	158
Lex	26 50
Lex quid sit	39
Leges contra naturam	59
Legis definitio secundum Demosthenem	58
Linea quid sit	19
Linguarum cognitio	7
Loci præcipui	153
Loci interiores	154
Loci personarum decem	155
Loci hypothetici	174
Locorum Rhetoricorum & Dialecticorum discrimen	144
Locus à definitione	157
Locus à superiori utili ad inferius	159
Locus à specie	159
Locus à differentia & à proprio	160
Locus totius & partium	162
Locus causarum & effectuum	163
Locus causarum efficientium	165
Locus à materia	166
Locus ex forma	ibid.
Locus causæ finalis	167
Locus	

I N D E X.

Locus similitudinis	169
Locus oppositorum & repugnantium	170
Locus ab autoritate	172
Locus ab exemplis	ibid.
Locus signorum siue communiter accidentium	173
M	
M Magistratus	156
M Magistratus quid sit secundum Paulum	64
Malum	45
Materfamilias quid sit	11
Materia improprie sumpta	75
Martialis Epigramma in ineptum Oratorem	98
Maxime	158
Medicina ars	24
Medicina quatenus scientia sit	ibid.
Methodus Aristotelica	147
Modestia	28
Modorum nomina in syllogismis	115
Mores	156
Mors	ibid.
N	
N Arcissus	66
N Naturales potentie	29
Noticie	149
Nugatio	195
Odores	

I N D E X.

O

Odores	31
Opinio	152
Opinio quid sit	20
Oppositio quid sit	88
Oppositorum species	54
Oratio ad quod predicamentum referenda	19

P

Parentes	155
Parmenidis scientia apud Platonem	32
Partitio	69
Passio quid sit	52
Patria	155
Pax	47
Peccatum	36 45
Peccatum quid sit	39
Peccatum originis	33
Petitio principij	194
Philosophia quid sit	65
φυσικὴ ἀρετὴ	74
ἠθικὴ ἀρετὴ	205
Pietas	27
Pici locus contra Hermolaum	181
Plat. locus	98
Plat. syllogismus de immortalitate animarum	107
Platonis locus de divisione	184
Plinij	

I N D E X.

Plinij locus de inspicendo tituli operis instituti.	82
Poenitentia quid sit	66
Predicabilia	8
Postpredicamenta Aristotelicorum	54
Predicamenta	13
Predicamenta quasi poenu defini ionum	13
Predicamentorum usus apud Quintilianum	74
Predicamentorum libri auctor	74
Predicamentorum usus	55
Principia regulatiua	103
Principia	150. 151
Principium plus quam totius dimidium	151
Prius quot modis dicitur	54
Pronunciatum	80
Propositio quid sit	79
Propositio contingens	86
Propositio necessaria	ibid.
Propositio indefinita	ibid.
Propositio hypothetica	174
Propositionum diuisio	83
Propositionum oppositio	87
Propositionum equipollentia	91
Propositiones modales	ibid.
Propositionis uim scire utilissimum est	81
Propositionis partes	84
Propositionum conuersio	90
B	Proprie

I N D E X.

Proprie passionēs	30
Proprij & differentie discrimen	10
Proprium	ibid.
Proprium quid sit	42
Prudentia quid sit	26
Psalmus de concordia explicatus	5
Pugnantiā non recte collata	205
Q	
Qualitates quae sint	21
Qualitas diuisio	20
Quantitas	18
Quando praedicamentum	52
Quantitatis diuisio	18
Questionum genera	5. 145
Questionum quatuor genera	71
Questio, quid sit	10. 12
Questio, quale sit	ibid.
Quid sit habitus	22
Quid sit ars	25
Quinq; uocum ἑσώωντες	12
Quinq; nocēs	8
Quomodo scientia ab arte differat	21
R	
Recta ratio	26
Regula Aristote. proprie quod unumquodq;	
est tale	197
Relatiua	

I N D E X.

Relatiua secundum dici	4
Relationes	32. 34
Relationes rationis	41
Relationes reales	ibid.
Relationum materiale	39
Relationum formale	ibid.
Relatiuorum definitiones duae	36
Relatiuorum significatio	40
Relatiuorum ordines	42
Relatiuorum ἰσότητες	48
Religio	2. 28
Res	15
Res gestae	156
Rhetorica	4
Rex quid sit	11
Rex	54
S	
Sacerdos	6
Sacramentum	47
Sacrificium	ibid.
Scientia quid sit	20. 149
Scientia	152
Scire quid sit	149
Sedi io quid sit	60
Selutionis descriptio apud Virgilium	ibid.
Sensum mouentia	30
B 2	Sextus

I N D E X.

Sexus	155
Seruitus	43
Sycopha	204
Syllogismi partes	100
Syllogismi indirecte concludentes	112
Syllogismi uiciosi	105
Syllogismi partes. 5. apud Cicer.	106
Syllogismo quomodo utendū ex Quint. sententia. 95	
Syllogismi expositoriij usus	121
Syllogismus quid sit	100
Syllogismus regula	ibid.
Syllogismus expositorius	119
Syllogismus Cicer. expositorius	123
Syllogismorum figuræ	3. 106
Syllogismorum reductiones	116
Similitudo quid sit	34
Situs prædicament.	53
Σόφισμα	204
Sonus	31
Sophistæ	204
Sorites	138
Sorites uiciosæ	139
Species quid sit	9
Species unde dicatur	ibid.
Stylus	3
Substantia	15

Substantiarum

I N D E X.

Substantiarum ordo	16
Superficies quid sit	19
T	
Tὰ ὑπόστυ	35
Tὰ ἀντιστάφοντα	38
Tactus	31
Temperamentum apud medicos	40
Terentij locus	26
Terminus in re latius	35
Thesis	125
Transcendentia	46
Tyrannus	64
V	
VAlle error	203
Vbi prædicamentum	53
Verum	46
Virtus	27
Virtus quid sit	73
Virtutis species	76
Vitanda ἀπορίαι in syllogismis	104
Vitæ genus	156
Voluptas quid apud medicos	40
Vitiosorum argumentorum dissolutio	176
Vtile	52

F I N I S.

β 3 Philippus

PHILIPPVS

MELANCHTHON GVILIELMO

REIFFENSTEIN VIRO

OPTIMO

S. D.

Manissime preceptum est ab Hesiodo Poeta, ut que mutuo sumpseris, pari mensura, aut etiam cumulatior reddas. Idque in uniuersum existimant in gratia referenda pro beneficijs omnis generis prestandum esse. Sed tamen idem Poeta iubet, ut maiore mensura reddas si possis. Ergo itaque, tamen si intelligo quantum tibi pro tuas innumerabilibus erga me officijs debeant, tamen quoniam fortuna impedior quo minus id persoluan, ueniam mihi dari peto, quod parum copiosam gratiam hactenus tibi retulerim. Porro ut significationem aliquam gratie mentis tibi ostenderem, edicam tibi hos de Dialectica libellos, ad utilitatem puericie

puericie scriptos. Et quanquam munus magis idoneum liberis tuis uidebatur quam tibi, tamen ad te potius mittendum esse duxi, non ut te adhortarer, ut in his studijs liberos tuos retineres: nihil enim erat opus tali te uirum prudentia & de nostris literis honorificentissime sentientem monere: sed quod plus autoritatis arbitrabar hos libellos habituros esse, uel apud tuos liberos, uel apud alios, si tibi probarentur.

Proinde misi eos ad te, ut pro tua prudentia iudicium de eis faceres. Nos quidem prodesse uolumus, & ad Dialecticam reuocare studiosos. Quod ut facilius consequeremur, aspersimus uaria exempla, uel tanquam lectionis illecebras, uel profutura ad hoc, ut usum Dialectices melius cernant imperiti, quod quidem nobis pueris in scholis desiderabatur. Nam precepta ipsa non deerant, uerum quis in dicendo, aut in iudicandis aliorum scriptis usus artis esset, nemo tradebat. Itaque, quanquam alicubi uideri poterit ineptum, adscripsi preceptis multos locos ex bonis au oribus, & ex sacri. literis sumptos, & ut lumen adferrent exempla preceptis, & ut uideri posset quantum utilitatis adferat hæc ars, ad intelligendas doctorum hominum disputationes.

Neque uero hoc agimus, ut aliorum de Dialectica libros iuuentui de manibus excutimus. Nihil enim magis

magis optamm, quàm ut his clementis instructi ad-
 lescerent, gradum faciant ad eos cognoscendos, qui
 copiosius artem tradiderunt. Extant enim & lo-
 hannis Cesarij libelli accuratissimè scripti, & Ro-
 dolfi Topica. Et Aristotelem maxime uelim omni-
 bus studiosis in manibus esse, ad cuius lectione uiam
 sternere hoc nostro commentariolo uoluimus. Qu-
 re si iudicabis hoc nostro labore studia discipulorum
 adiuuari posse, misimus tibi munus profuturum lite-
 ris tuis. Sciebam autem futurum ob eam causam, ut
 non modo gratum esset, sed etiam uideretur tibi im-
 plissimum, quoniam uelut ad patrimonium
 liberorum tuorum pertineret. Vale
 feliciter. Ex Viteberga,
 Calendis Iulij.

* *

De Dia

DE DIALE

CTICA LIBER

PRIMVS.

IALECTICA,
 est ars ac uia docen-
 di. hæc enim est pro-
 prie uis Dialecticæ.
 Porro omnis docendæ
 uia ac ratio consistit
 in definiendo, diuiden-
 do, & argumentan-

do. Definimus autem, cum aut nomen interpreta-
 mur, aut quid res sit exponimus. Diuidimus, cum
 membra aut partes enumeramus. Argumentamur,
 cum aliam sententiam ex alia ratiocinamur.

Non dissimilis mihi ars scientiæ numerorum ui-
 detur. Nam dum in explicandis causis, nudas res no-
 bis ob oculos ponit, tanquam numeras uniuscuiusq;
 causas, aut effectus, aut partes, supputat ex quibus
 fontibus omnia oriuntur, & quomodo inter se con-
 sentiant omnia, quæ in controuersia posita esse di-
 cuntur. Quæ qui non animaduertunt, non possunt
 recte iudicare de negocijs paulo obscurioribus. Vul

A qui

gus audit nomen religionis, at si interrogas, quid sit religio, alius aliud respondebit, bonam partem autem dies in eo errore esse, ut somnet observationem rituum externam, esse religionem, seu Christianismum. At dialecticus consulat suos locos, & ex his requirat, quæ res sit, quæ sint eius causa, ubi sit posita, in animi adfectibus, an in ritibus.

Cum ad hunc modum ad dialecticam res exiguntur, natura eius penitus peruidetur, ut eleganter Plato scriptum reliquit, dialecticam oculos humanos in barbaricum coenium infossos sensim attollere & abstergere, ut in iudicando acutius uideant. Et quidem ita anteponebat omnibus artibus alijs Plato hanc, ut alias neget res intueri ipsas, sed somniare de rebus, hanc unam dicat uidere, ut ipsius uerbo utar, τὸ ὕπαρ. Nam hæc una id, quod in quacunque re certissimum est, demonstrat, & nos tanquam in rem presentem ducit.

Nomen dialecticæ ἡ δὲ δίαλεγομαι fit, quod differere nostri uerterunt, id est, distincte aliqua de re dicere, significat autem colloqui & conferre cum alio aliqua de re, ut sit dialectica sine differendi scientia, id est, distincte explicandi, siue scientia qua respondeas apposite ea de re, de qua queritur. Ideo Plato scientiam scripsit hanc esse δόξαν καὶ λόγον ἀποδείκνυσθαι, quam qui non tenent, hæc sæpe in disceptando, de alijs interrogati, iuxta prouerbium

prouerbium, de cepis respondent.

Est autem proprium & principale officium dialecticæ, docere. Id fit definiendo, diuidendo, ratio uinando, quæ quam afferant utilitatem, postea cognoscitur ex præceptis. Nam latius utilitas huius artis opinione imperitorum patet. Id in tractandis causis paulo obscurioribus comperimus, quæ nisi hac adhibita arte, lumen accipere non possunt. Ideoque dialecticis libris Aristoteles Organon nomen fecit, quod instrumentum essent omnibus de rebus ordine & rite docendi. Nobis pueris obscure traduntur dialectica in scholis, nec ferè quisquam ex præceptoribus artis uim intelligebat, id inde accidit, qui nullum styli usum habebant. Nam præceptiones sine usu non satis intelligi possunt. Proinde, ita demum dialecticam recte discetis, cum adhibueritis usum scribendi, & accuratius de causis obscurioribus disputadi. Nam stylus præceptis lumen affert. Ergo præceptiones simpliciter & quod autem pingui Mimerua tradidit, uideo enim hanc artem dum scriptores nimium student argutijs, & ad uinum omnia rescant, obscuram esse. Placet id quod præceperunt ἡ ἀπὸ τῆς ἐργασίας ἡ ἀπὸ τῆς ἐργασίας. Et ars ipsa domi nobis & in animis nostris nata, sicut numerandi scientia, plana & facilis est. Est enim, per modum naturæ huius, quæ ad uis, quæ peruidemus rerum inter se ordinem.

4 D I A L E C T I C A

Inter Dialecticam & Rhetoricam hoc interest. (non enim libet ἀνωρόμως discernere) quod dialectice nudam causam breuibus uerbis, & tanquam punctis designat: Rhetorica addit elocutionem inuentis à dialectica, & uelut ornamentis uerborum & sententiarum uestit. Hæc in omnibus negotijs tanquam primas lineas causæ ducit, sed Rhetorica addit uiuos colores. Est enim elocutio propria Rhetorices. Nec in perplexis negocijs uidebit quisquam causæ statum, & quæ τὰ ἐγγύα obiter addiderit Rhetorica, nisi dialecticæ peritus. In Miloniana causa hoc syllogismo Cicero usus est, Vin uir epelle re licet, Milo uim à capite suo depulit, Ergo Clodius iure occidit. Hæc quomodo cohererent tum deum perficere rectius poterunt, cum erunt ad hunc modum breuiter in animum inclusa, cumq; principalia argumenti membra nuda contemplabimur. Sed est uidere apud Ciceronem, quæ lumina uerborum addiderit huic syllogismo, ut cum infingeret iudicium animis, dum in contractando commoratur. Aliubi ita ratiocinatur Demosthenes. Imperia scelere & fraude parta non sunt diuturna, Philippi imperium non est iure partum, Ergo non erit diuturnum. Sed nisi pluribus uerbis ornaretur, res ipsa tantum procul ostensa, non satis intelligeretur, & sepe leuius iusto uideretur argumentum. Addita est igitur similitudo.

litudo, sicut domus & nauigij & similiarum fundamenta firma esse oportet, ita actionum initia causasq; iustas esse conuenit. Extat inter Psalmos Encomium concordie, ibi dialecticus simpliciter dixisset, concordiam uilem esse hominibus, quia Deus iuuat concordas, sed addidit Propheta similitudinem de balsamo & rore. Ita dialectica excerpit ex oratione longa summam argumenti, & ornamenta detrahit, ut in ueri nudam rem propius possis, & expendere utrum recte inter se omnia cohererant.

DE Q U E S T I O N I B V S.

Cum Dialectica uiam ac rationem tradat explicandi obscuras causas, principio in omnibus negocijs considerandum est, utrum de una uoce litigetur, an de integra oratione. Nam quæstiones aliæ singulis uocibus constant, aliæ integra oratione. Est autem à Grammaticis petendum, quid sit integra oratio, nempe quæ planam & integram sententiam nomine & uerbo effert. Hic de una uoce queritur, cum disputatur quid sit religio, quid fortuna, quas habet & partes religio. Porro ad simplices uoces explicandas, duæ dialecticæ partes comparatæ sunt, formulae definitionum & diuisionum. Hic monedi sunt pueri, ut cum aliqua de uoce controuersia oritur, statim recurrant ad formulas definitionum & di-

uisionum, tanquam ad sacram ancoram, ubi rationem inuenient excutiendi uocabuli: sed paulo post huius rei exempla proponemus. Hic uero de oratione litigatur, sit ne pium bellare, iure ne Cæsarem Brutus & Cassius occiderint. Tertia dialecticæ pars, uidelicet formulæ argumentorum, ad excutiendum hoc genus questionum pertinet.

DE DEFINITIONE.

Ita sunt inter se cognata artes, ut subinde quidam mutantur aliæ ab alijs. Dialectica enim mutuatur proprium sermonem à Grammatica, propterea initio disputationis præstandum est, ne quæ uox ambigua, aut $\omega\lambda\lambda\omicron\sigma\mu\epsilon$, negotiū faciat concertantibus de rebus, sæpe numero autem sit, ut de uerbis tantum, non de rebus acuti homines inter se dissentiant, ut Stoici uerbis dissentiebant à Peripateticis, cum $\pi\rho\sigma\omicron\gamma\mu\epsilon\upsilon\epsilon$ contenderent appellanda esse quedam, quæ bona uocabant Peripatetici.

Fecerunt igitur dialectici duo genera definitionum. Primum genus, definitio nominis est, ea simpliciter $\epsilon\tau\upsilon\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\kappa\epsilon$ uocabuli est, seu enarratio qualiscumque, qua de uoce constituimus, qua significatione uti uelimus: ut cum paciscimur quid sacrædotem uocare uelimus, diaconum Ecclesie, an eum qui ius habeat placandi Dei, rogandi aliquid &c.

Sic cum

Sic cum de Christiana iusticia disputatur, constituendum est initio, quæ uerbi uis sit. Nam iusticiæ nomen aliàs complectitur omnes uirtutes, aliàs significat unam certam speciem, aliàs tantum significat imputationem seu approbationem. Sæpe utuntur sacræ literæ nomine benedictionis, est ergo uis uerbi explicanda, cum in disputationem incidit, significat enim benedicere, fauere, iuuare, fortunare, ut in Encomio concordie, ibi: Mandauit Deus benedictionem, id est, concordies iuuat Deus, fortunat eorum consilia & actiones. In hunc usum præceperunt de definitione nominis, ne sermonis uicio disputatio obscuretur. Ad hanc rem utilis est cognitio phrasium earum linguarum, ex quibus controuersie nascuntur. Et tanquam pacisci inter se hi, qui de serijs rebus dissentiunt, ante debent, quomodo uerbis uti uelint. Ac sæpe fit in grauisimis negocijs, ut alter alterum ludificetur amphibolia uerbi: sic Pelagius imponebat aduersarijs, cum uarie utebatur uerbo gratiæ.

DEFINITIO REI.

Cum de nomine conuenit, traduntur & rei definitiones. Est autem rei definitio oratio, quæ rei partes, aut causas, aut accidentia exponit. Postquam

enim conuenit adpellatione poenitentia significari mutationem uoluntatis in melius, postea percensenda sunt partes illius mutationis, Contritio, fiducia &c. Sunt autem multae formulae definitionum huius generis, quas paulo post enumerabimus. Nunc quia sermone res expliantur, & plerumque uerbis communioribus angustiora uocabula declarantur, initio artis dialectici uocum ordines tradidere.

DE QVINQVE VOCIBVS.

Gradus quosdam uocum Dialectici fecerunt, quibus discerni possint comuniora uocabula ab angustioribus: id eo pertinet ut signate ac perspicue res efframus. Infeliciter enim docent, qui in definiendo uerbis utuntur non satis ad rem appositis, ut cum definiunt hominem bipes animal esse, cum sint & gallinae bipedes, ridicula definitio est. Porro gradus uocum sic uocant, *genus, speciem, differentiam, proprium, accidens*. Haec tum uniuersalia appellant, id est, comunia nomina, tum praedicabilia, id est, uoces, quae alijs uocibus explicandis tribuntur, ut si quis dicat, bellum esse partem officij magistratus, haec interpretatio praedicari de bello dicitur. Nos sic numerabimus, Primus uocis gradus est, ut ab infimis & tanquam ἀπὸ γαμάνος ordinatur, indiuiduum, sic appellat id, quod Grammatici proprium nomen

nomen dicunt, unius tantum rei appellationem. Nam aut unius rei una aliqua est appellatio, ut Bucephalus, aut ita circumscribimus, ut perspicuum fiat non significari multa, ut Cherilus Poeta apud Alexandrum.

DE SPECIE.

Ab indiuiduis proximae colligit mens una quandam formam, ut cum uideris multos equos, circumfers animo impressam imaginem equi, & tanquam pictum simulachrum, ut ubique genus agnoscas equum. Eam imaginem Dialectici speciem appellant, nam in sermone, ut res quae alioqui in infinitum praebant, in summam contraherentur, haec formae nomina habent. Estque species nomen commune proximum indiuiduis, ut si queras quid sit Bucephalus, respondetur, equus. Nam communibus uocibus angustiora declarantur, uerum proximis tamen utendum erit. Plato uocauit Ideas, quae Aristoteles εἰδήματα appellat, ut Architectus habet in animo imaginem domus inclusam, quam in edificando imitatur: Pictor speciem mulieris exuniam, ad quam in Helena pingendam unum dirigit. Sunt autem haec formae, non ut quondam in scholis inepti quidam docuerunt, res extra intellectum, sed cogitationes quae informant eiusmodi simulachrum.

DE GENERE.

Genus, est nomen commune multis speciebus, ut animal homini, equo, leoni: uxor, matrisfamilias & concubine. Nam si quæras, quid sit leo: respondebitur, animal. Si quæras quid sit Narcissus, respondebitur, flos. Nam questio quid sit, ad Genus & Speciem pertinet.

DE DIFFERENTIA.

Differentia, est nomen quod cum genere certam speciem constituit, seu quod species eiusdem generis discernit, ut homo est animal, habes mentem. ibi mentem habere, separat hominē à reliquis animalibus.

DE PROPRIO.

Proprium, est nomen, quod competit uni speciei tantum, idq; uniuersa: ut loqui, numerare, canere, competunt homini tantum, idq; ita, ut omnes homines sint idonei ad loquendum, canendum &c.

In scholis docuerunt differentias partem rei significare, ut mentem habere. Nam mens pars est hominis. Proprium uero certum officium speciei, ut numerare. Sed quia frè ubiq; differentias rerū per officia aut accidentia tropice & alijs circumloquimur, nos proprium, quod uocant, non admodū suspensiose separabimus à differentia. Nam et Aristoteles in

teles in Topicis proprii nomine differentiam complexus est. Matrisfamilias definit Cicero uxorem, quæ uenit in societatem bonorum: Concubinam uero, quæ non uenit in societatem bonorum. Hoc loco societatem bonorum, differentiam uocabimus. Item Rex est Magistratus, qui unus rerum potitur, & ex certis legibus Rempublicam administrat. Genus in hac definitione, Magistratus est: Vnum potiri rerum, differentia est, quæ Regem ab alijs speciebus Magistratū separat. Administrare Rempublicā ex certis legibus, differentia est, separans Regē à Tyranno. Proinde, Differentia uocabulū est, quod quoquo modo specie à reliquis speciebus diserte separat.

Hic quoq; pueri docendi sunt, quod uerba in definitionibus significant potentiam. Homo est qui loquitur, id est, qui loqui potest.

ACCIDENS.

Accidens est nomen significans quiddam, quod tum adesse, tum detrahi alteri potest, ut calor aquæ uel adesse potest, uel detrahi. Quanquam autem sæpe accidentia ita hæreāt in substantijs, ut re ipsa nunquam separantur, ut in igni calor, in cygno albedo, in coruo nigredo, tamen ratio separat, & peruidet non esse substantiæ partes colorem, album, nigrum, cum alijs corporibus alijs adsint, alijs adimantur.

Questio

Questio quid sit, querit de specie ac genere.
 Questio quale sit, querit de differentia, proprio
 & accidente.

R E G V L A E.

Iam hoc uidentum est, quæ utilitas colligenda sit
 ex his uocū gradibus, illa uerò offeret se paulo post
 in definiendo. Sed interea hoc animaduertendū est,
 genus, speciem, differentiam seu proprium, ita esse
 cognata, ut necessario cohererent, ut homo est ani-
 mal, homo est animal mentem habens, homo est ani-
 mal, quod loqui, numerare potest. Quæ omnia ita
 sunt connexa, ut diuelli nō possint, & ut paulo post
 docebimus, ex genere, specie, & differentia seu pro-
 prio conficiuntur necessaria pronuntiata, sed acci-
 dens non necessario cū alijs coheret, ut, Phalaris est
 Tyrannus, Cæsar moderate utitur uictoria. Quam-
 quam enim accidentia sepe ita comitentur res, ut di-
 uelli ab illis non possint, sicut umbra corpus comitatur,
 tanquam ut corpus aliud quiddam est, aliud umbra,
 ita aliud accidentia sunt, aliud substantia. Et in lon-
 gis cōtrouersijs diligenter considerandum est, quid
 ad rei naturā, de qua differitur, proprie pertineat,
 quid extra causam dicatur. Id autem iudicare nulli
 poterunt, nisi intelligant cognitionem generis, spe-
 cie, differentie & accidentis.

De Præ

D E P R A E D I C A M E N T I S.

Prædicamenta sunt certi quidam ordines uocum
 inter se cognatarum. Estq; hæc suppellex definitio-
 num. Nam inde uelut ex pœnu mutuamur definitio-
 nes, quæcunq; uox inciderit, de cuius natura dubita-
 tur. Prudenter autem & res omnes, & uocabula
 omnia in hos ordines docti homines distribuerunt,
 & à substantijs accidentia separarunt, & classes
 quasdam rerum fecerunt, ut uniuersæ naturæ ordi-
 nem in animo concipere possent, & dicturi quacūq;
 de re in promptu haberent definitionem, & statim
 in his tabulis cernerent, quid singulis rebus cogna-
 tum sit, quid alienum.

Nomen κατηγορία à foro sumptum est, & si-
 gnificat accusationem: ut enim in accusatione necesse
 est aliquid certi dici de reo, ut Veteres est fur: Ita in
 omni propositione aliquid de alio dicitur. Et in his
 uocum classibus ostenditur, quæ uocabula quibus tri-
 bui apte possint, & quàm uarijs modis iungantur
 uoces. Alius enim modus est, cum dico, uirtus est mo-
 tus animi: Alius modus est cum dico, uirtus est uti-
 lis. Ideo hi ordines dicuntur κατηγοριαί, quia
 ostendunt hanc uarietatem aliud de alio dicēdi. Boe-
 tius uertit prædicationes, Fortasse planius esset ac-
 cusationes. Ita enim intelligi possit, uocabulum à fo-
 ro sumptū esse, & requiri hic diligentiam, qualis in
 foro ac

foro ac iudicijs adhibenda est, ut proprie & apte aliquid de alio dicatur. Est autem Architas autor eius libri prædicamentorum, qui inter Aristotelicos extat, & fecit ipse operi titulum $\tau\epsilon\gamma\epsilon\iota\ \alpha\pi\omega\ \kappa\alpha\theta\acute{\omicron}\lambda\alpha\ \lambda\acute{o}\gamma\omega\upsilon$, quia sint communes loci, ex quibus oratio de omnibus rebus sumitur. Simplicius Aristotelem scribit primum $\kappa\alpha\tau\alpha\gamma\omicron\gamma\iota\sigma\iota\omicron\varsigma$ appellasse decem illa capita uocum, Substantiam, quantitatem, qualitatem, $\tau\epsilon\gamma\omicron\varsigma\ \tau\epsilon\iota$, ubi, quando, situm, habitum, actionem, passionem. Quintilianus fecit has formas statuum, sentit enim per omnia prædicamenta, quæ eorumque res proposita fuerit, eundem esse. Ut si de uirtute dicendum sit, primum substantiam excutiendam esse, quid sit uirtus. Deinde quantitatem, quanta sit, seu quas partes habeat. Tertio, qualis sit, & facta ne sit. Quarto, utilis ne sit. Quinto, ubi sit, in animone. Sexto, quando, in quam ætate cadat. Postremo, quid agat seu efficiat. Sic illi omnes uoces sine discrimine per omnes Categorias errabunt. Nos malumus communem consuetudinem scholarum sequi, & singulis Categorijs singulos ordines uocum assignare, & tantquam cuiusque uoci certum domicilium tradere, & non modo uocabula, sed rerum naturas discernere, & cogitatione substantias ab accidentibus, accidentia à se mutuo diuellere. Porro quam utilitatem adferat prædicamentorum cognitio, colligi potest ex his que dixi

que diximus, suppeditant enim omnium uocum definitiones, sed cuiusque uocis definitio ex suo ordine, tanquam ex sua ciuitate petenda est.

DE SUBSTANTIA.

Vocum aliæ significant substantiam, aliæ accidentia. Substantia est, quæ fulcit & sustinet accidentia, ita ut plerisque, uel abiectis, uel mutatis, tamen non necesse sit id, quod illa sustinet, mutari: ut aqua manet, uel cum calet, uel cum friget. Et ut substantia non exuat omnia accidentia, quibus tecta latet, tamen ratione possunt ei detrahi. Verum ut cognosci substantiæ possint, in tabulis spectandas proponemus, & à summo genere ducemus eius species.

Sed priusquam afficias tabulas prædicamentorum, meminisse oportet, primam uocem inter omnes uoces esse nomen Ens, seu Res. Dialectici maluerunt uti nomine Entis. Deinde scias Enti subiicienda hæc duo, Substantiam & Accidens. Ac prodest hunc uocum ordinem tenere, ut sciat mens in explanatione uocabuli quousque progredi, et ubi resistere oporteat. Nam cum speciem aliquam in genera & differentias resolveris, tandem peruenies ad Entis nomen, in quo resistere oportebit.

Substantia.

Hic est ordo substantiarum, unde cum inciderit aliqua de substantia disputatio, definitio colligenda est. Nos differentias specierum infimarum non ap-
 posuimus, quod ea sepe per accidentia circumloqua-
 mur, ut: Ignis est corpus simplex, calidum & sic-
 cum. Aer est corpus simplex, calidum & humidum.
 Adamas est gemma candida, tanta duricie ut scin-
 dat alias gemmas. Si de anima queras, uides nos po-
 fuisse inter substantias incorporeas, erit itaq; sic de
 finienda. Anima est substantia incorporea, pars sub-
 stantia hominis. Nos peculiarem substantiam & se-
 parabilem à corpore facimus, Virgilius sensit esse
 vitales spiritus, qui sunt in sanguine: Purpuream
 uomit ille animam. Idem senserunt, qui animam
 ignem esse dixerunt, Virgil. Igneus est illis uigor.
 Nam vitales spiritus sunt calidi & humidi. Et qui
 harmoniam esse uoluerunt, qualitatum temperatu-
 ram animam uocarunt. Reliqui ordines accidenti-
 um sunt, quæ quia cogitatione diuissimus à substan-
 tijs, per se iam nobis considerata sunt sine subie-
 ctis, in quibus hærent. Fit enim sepe ut de accidente
 aliquo sine persona dicatur, ut cum de uirtutis na-
 tura & dignitate disputant, sine personæ alicuius
 mentione. Sunt autem monendi pueri, duplicia no-
 mina ab accidentibus nasci, substantiua nudas for-
 mas significant sine subiecto, ut albedo, poetica,

B lxx.

SUBSTANTIA INCORPORA.

CORPORA. SIMPLEX.

Cælestia,
 Elementas
 Ignis, Aer,
 Aqua, Terra.

MIXTA EX

Elementis.
 Fæm.
 Fulmina. Metallæ ex sulphure, quod ex pingui
 aere fit, & argento uiuo, quod ex subtili terra &
 aqua concretum est, nascuntur.

DEI.

Angeli.

Anima.

ANIMATA.

SENTIENS.

Animæ.
 Rationale. Irrationale.
 arbores, frutices.

INANIMATA, ut lapides,

uirum, gemmæ, Adamas,
 Hyacinthus, & contraria
 nomina, mortuus, strumcus.

HOMO. LEO.

PLATO. ASINUS.

Hic & partes substantiarum referende sunt, ut pes, manus, caput.

Hic est

lex. Et his utimur in his ordinibus. Nam accidentia detracta à substantijs per sese consideramus. Vocantur aut uulgo à Dialecticis abstracta. Adiectiua nomina, formas cū subiectis significant ut albus paries sic et poeta. Dialectici uulgo concreta adpellant.

Ad extremum hoc monēdi sunt pueri, duplicem usum esse uocabuli substantiæ. Nam in hoc prædicamento substantiam uocamus, naturam aliquam, per se existentem. At aliquando abutimur nomine substantiæ, cum de accidentibus loquimur, et substantiam adpellamus, cū ipsum accidens per se consideramus, sine circumstantijs, ut cum dicimus de substantia legis esse, non repugnare iuri nature. Ita pro definitione, aliquñ substantiā, aliquādo essentiā dicimus.

DE QUANTITATE.

Quantitas primum locum habet inter accidentia. Tribuit Aristoteles quantitatem omnibus ijs, quæ diuidi possunt, et scribit proprium esse quantitatis diuidi, idq; à quantitate tum substantiam, tum qualitatem mutuari. Proinde ita definiemus. Quantitatem esse quæ proprie diuiditur, sicut magnitudo in spacia, numerus in unitates.

Fecerunt duplicem quantitatem, Continuum et Discretam. Continua est, cum querimus quantitas sit. Discreta, cum querimus quot sint.

CON

CONTINVAE SPECIES.

Linea est longitudo sine latitudine et profunditate. Quam enim separari hæc non possint, tamen lineam uocamus, cum solam longitudinem concipimus. Superficies est latitudo sine profunditate, sicut enim ab unitate numerus oritur, sic à puncto linea, à linea superficies, et linea clauditur. Corpus est longitudo cum latitudine et profunditate. Nomen corporis hic solam magnitudinem significat cogitatione separatam à subiecto, quemadmodum Mathematici corpus uocant, qui non de substantia, sed de magnitudine dimetienda loquuntur.

Discretæ species, numerus est. Addiderunt et orationem, cuius natura non est absimilis numero, qui numerat uoces ac sonos. Sed ut in omni uita præceptum, ne quid nimis, seruari iubent. Ita in docendis pueris maxime mihi uidetur præstandum, ne artes obscurētur nimio studio argutarum. Itaq; hanc de oratione disputationem relinquo, et orationem uoci, quæ inter qualitates reponitur, subiiciam, crasse forsitan, sed ego pingui minerva cupio Dialecticem tradere. Non late patet in ciuilibus disputationibus usus huius prædicamenti, itaq; non commorabimur hic diutius.

DE QUALITATE.

B 2 Qualitas

Q V A L I T A S.
H A B I T V S P R I M A S P E C I E S.

<p><i>Animi.</i> Intellectus dicitur noticia.</p>	<p><i>Corporis, ut palestrica, Saltatoria.</i> Voluntatis, sunt habitus qui inclinant ad agendum.</p>	<p><i>Inflicia, liberalitas, fortitudo, temperantia, gratitudo, amicitia.</i></p>
<p>Noticia rei simplicis.</p>	<p>Noticia complexi dicitur assensus.</p>	<p>Fides est firmus assensus promissionum diuinarum, ut assentiri Christo promittenti remissionem peccatorum, fides est. Et de hac fide proprie loquitur scripturas, cum fidem predicat. Et hac fides proprie significat fiduciam misericordiae, hoc est, motum uoluntatis, quo acquiescit uoluntas cognita misericordia.</p>
<p>Opinio est incerta noticia seu incertus assensus. Huic uicina est spiritio.</p>	<p>Scientia est certa noticia seu firmus assensus demonstrationis, hoc est, propositionum necessario coherentium. Ars est que scientia ad usum accommodat. Hoc proprie sensit</p>	<p>Fides est firmus assensus promissionum diuinarum, ut assentiri Christo promittenti remissionem peccatorum, fides est. Et de hac fide proprie loquitur scripturas, cum fidem predicat. Et hac fides proprie significat fiduciam misericordiae, hoc est, motum uoluntatis, quo acquiescit uoluntas cognita misericordia.</p>

sensit Aristoteles in discernenda arte et scientia. Medicina est scientia quatenus quaerit demonstratiues, causas et effectus. Sed ars est, quae haec applicat ad singularia, et alias aliter accommodat, pro diuersitate circumstantiarum. Architectonica est scientia quatenus in ipsa Geometria quaerit demonstrationes. Sed ars est quatenus accommodat praecipua ad aedificationem. Arithmetica speculatiua scientia est. Illa uero uulgaris practica, ut uocant, ars est. Dialectica est scientia, quatenus suorum praceptorum demonstrationes habet. Ars est quatenus praecipua ad usum accommodat. Scientia circa uniuersalia uersatur, ars circa singularia. Sicut scientia et ars differunt, ita differunt sapientia et prudentia.

Qualitates sunt formae omnes, quae sensibus subiectae sunt, praeter quantitatem, sed aliquando latius patet qualitas, quam ut haec puerilis definitio, quam modo tradidimus, satis sit. Sunt autem qualitates ferè instrumenta actionum, seu uires, quibus in agendo substantiae utuntur, ut calore agit ignis. Sunt item animi qualitates, ut per Rhetoricam perspicue dicitur, per iusticiam recte decernitur. Magnus usus huius praedicamenti est in omnibus causis et crebro hinc petuntur definitiones, quare et nos locupletiores ordines hic instruemus.

22. D I A L E C T I C A
S P E C I E S Q U A L I T A T I S .

Primam speciem qualitatis fecit Aristoteles $\xi\zeta\iota\upsilon$, quod habitum nostri, alij habilitatem maluerunt. Nam Virgilius uidetur $\xi\zeta\iota\upsilon$ definisse, cum ait: ξ membris habilis uenit uigor. Est enim $\xi\zeta\iota\sigma$ qualitas uel animi uel corporis, consuetudine agendi partem, qua facilius ξ certius aliquid agimus, sicut palestra corporis $\xi\zeta\iota\sigma$ est, quae citius regitur, ξ certius ferit. Ars pingendi est $\xi\zeta\iota\sigma$, qua manus assuefacta est, ut certius pingat. Diximus autem $\xi\zeta\iota\sigma$ consuetudine agendi effici, sed necesse est in natura instrumenta actionum esse, quomodo enim pingat caecus aut aliquis truncatis manibus? Sed in plerisque non sola exercitatione, sed etiam naturali quodam impetu nascuntur $\xi\zeta\iota\sigma$, ut in uirtutibus heroicis fortitudo non ex sola exercitatione in magno imperatore, sed diuino quodam impetu naturali oritur. Poetica in bonis poetis ad eundem modum naturali quodam impetu constat, ad quem tamen accedere exercitationem oportet, is impetus recte ξ appellatur, ξ est diuinus motus, quo excitatur ad agendum animus, ξ efficitur $\xi\zeta\iota\sigma$.

Dixi quid sit $\xi\zeta\iota\sigma$, nunc species recitabimus quarum definitiones, quia saepe cadunt in ciuiles caussas, diligenter sunt obseruandae. Vides hinc ξ Cicronem

Cicronem mutuatum esse definitionem poetices pro Archia, cum sic ratiocinatur, Poetas esse honore afficiendos, ergo retinendum esse in urbe Archiam. Antecedens probat ex definitione artis, Poetam natura ualere, ξ mentis uiribus excitari, ξ quasi diuino spiritu afflari.

Quemadmodum supra monuimus substantiam deprehendi ex accidentibus. Nam maluanum ab abinthio figura ξ sapore discernimus, ita rursum accidentia discernuntur per subiecta. Ita mutuas operas tradunt inter se accidentia ξ subiecta. Est itaque obseruandum in definiendis accidentibus, in qua re singula haerere possint. Hinc enim differentiae accidentium petuntur. Adparet enim alia propria corporum esse, ut colorem, alia propria animi, ut religionem. Colligemus itaque species habitus, sic enim ξ Cicero $\xi\zeta\iota\upsilon$ uocat, ξ tum definit, tum partitur hoc modo. Habitu adpellamus animi, aut corporis constantem ξ absolutam aliqua in re perfectionem. Sunt itaque habitus, alij animi alij corporis. Qui in animo haerent alijs ad intellectum pertinent, ut artes, seu scientiae, ξ prudentia. Est enim ars cognitio rei longo usu confirmata ex certis principijs certas conclusiones colligens. Sicut enim lana sepe tinctorum nouo colore inficitur. Ita mens sepe eadem de re cogitans, induit rei cognitionem tanquam

colorem. Est enim ars uelut color quidam mentis, seu, ut in ceram signa imprimimus, ita menti rerum simulachra imprimuntur. Hinc mutuatus est uetus Poeta uersiculum.

Sophiam me Graii uocant, Latini sapientiam.

Ufus me genuit pater, mater peperit memoria.

Et Ouid. Solus et artifices qui facit, usus erit.

Animaduertunt enim tum demum artem effici, cum sepe idem cogit affensus, seu cum longa consuetudine alte in animum rei uestigia impressa essent.

Aristoteles artem tribuit mechanicis, scientiam speculabilibus, prudentiam practicae materiae, ut uocant, sed nos hic non discernemus illas uoces usque adeo subtiliter. Nam et Latini ueteres, et Graeci sepe utuntur artis nomine pro scientia. Tantum hoc obseruent adolescentēs, quid proprie artem seu scientiam adpellent, prodest enim id scire, ut facilius animaduertant, quae sint in doctrinis certa, quae sint incerta. Nam ea demum habent proprie artis adpellationem, quae demonstrationes continent, id est ubi necessario sequuntur ex certis principiis certae conclusiones, sicut fit in Arithmetica et Geometria. In medicina sunt certa quaedam principia, ex quibus certae quaedam conclusiones sequuntur, atque eatenus scientia seu ars est, sed praeter certas conclusiones, multas habet uerisimiles sententias et coniecturas, quarum

quarum noticiam uocant opinionem, non artem. Idem iudicari de scientia iuris potest, quae ad eundem modum habet quaedam firma et certa principia, ex quibus certae quaedam conclusiones necessario sequuntur, atque eatenus uere scientia seu ars dici potest, sed praeter necessarias conclusiones habet multas incertas et uerisimiles conclusiones, quarum noticiam opinionem uocant. Fabius libro secundo, de finibus artem, ait, eam constare ex praeciputionibus consentientibus, et coexercitatis ad finem uitae. Haec definitio propter Graecismos subobscura est: est enim à Graecis sumpta. Nam apud Lucianum extat his uerbis: Τέχνη ἐστὶ σὺνθεσις ἐγκαιρὰ λήψεως ἐγγυμνασμένων, πρὸς τὴν τελειότητα ἐν χρεῶσιν τῶν ἐνὶ βίῃς. Id est: Ars est ordo certarum propositionum, exercitatione cognitarum ad finem utilem in uita. Vocat enim ἐγκαιρὰ λήψιν propositiones certas et firmas. Nam καί τε ἀπὸ τῶν sunt, quae certa comprehenduntur, ut ex Academicis quaestionibus Ciceronis adparet. Et quia ars usu fit, addidit exercitatione comprehensas esse. Nam usus lucri adfert praecipuis, et facit ut facilius sequamur praecipua in agendo. Postremo omnis ars debet utilitatem aliquam adferre, ideo postrema particula definitionis de fine adiecta est.

ARTES.

Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Mathematica &c.

Querat aliquis, unde differentie harum artium petantur. Respondeo: ab officio esse petendas, sicut plerumq; accidentium. Rhetoricæ officium est elocutio: Dialecticæ, iudicare recte ne coherent argumenta: Arithmeticæ, numerare: Geometricæ, metiri magnitudines.

Prudentia est habitus, qui secundum rectam rationem deliberat & iudicat, sicut ille ait: Tanto me impensius æquum est consulere, atq; omnes fortunas expendere casus, quasi dicat: Quia tuo affectibus indulges, qui cum recta ratione & consilio pugnant, me consulere oportet secundum rectam rationem. Recta ratio est, cognitio tum earum sententiarum, quæ natura sunt omnium animis inscriptæ, ut, Neminem esse lædendum: Gratiam esse reddendam bene meritis: Obtemperandū esse Magistratibus & parentibus: sicut enim oculi naturaliter uident, ita mens natura sic sentit, tum cognitio est aliarum legum diuinarum seu humanarum.

Sub prudentiæ nomine poni potest uocabulum legis, sed quatenus significat sententiam quandam. Nam cum propriissime loquimur, non est simpliciter nomen absolutiuum, sed relatiuum, quia significat sententiam

sententiam aliquam, sed ita, ut sit posita à legislatore, aut comprobata consuetudine.

AD VOLUNTATEM PERTINENT VIRTUTES.

Virtus est habitus qui incitat ad agendum secundum rectam rationem. Iusticia est uirtus quæ suum cuiq; reddit. Sic enim & Iureconsulti scripserunt, esse constantem & perpetuam uoluntatem, id est, quæ imitetur certam quandam & immutabilem sententiam natura hærentem in animis, quæ docet & dicit suum cuiq; reddendum esse. Ut enim Architectus scit, domum semper ex fundamento, tecto & parietibus cõstruendam esse, ita iusticia semper suū cuiq; reddi uult: sed quemadmodū arces uariæ sunt, ita casus uariant.

IUSTICIAE SPECIES SVNT,

Pietas, qua ius suum cognatis, item Magistratibus tribuimus, nempe honorem.

Gratitudo, qua reddimus pro officio officium.

Amicitia, qua reddimus pro beneuolentia mutuam beneuolentiam. Cognata his beneficentia est, quæ gratis beneficit alijs. Sunt enim in uniuersa natura sic omnia inter se deuincta, ut alijs aliorum ope indigeant, iuxta illud, *χρῆσθαι ἑκάστῳ τῷ πλησίῳ*.

Inter

Inter Iusticiæ species etiam Religionem numerant: Est enim Religio, qua Deo reddimus id, quod debemus, uidelicet, timorem et fiduciam erga illum.

Fortitudo uirtus est, qua uel aduersa repellimus, uel dolore in perferendis aduersis moderamur, uel læticiã in scicidis rebus frenamus, ne quid turpiter læticia aut dolore p̄moti faciamus, Sicut Horatius dixit:

Aequam memento in rebus asperis
Seruare mentem, non secus in bonis,
Ab insolenti temperatam læticiã.

Modestia est uirtus, quæ in nostra de nobis existimatione, sermone, gestu, et uoluptatibus mouet nos, ut naturæ & legibus obtemperemus.

Has definitiones posuimus, ut ad earum exemplum definirent studiosi reliquos habitus, quos prætermittimus. Nam persequi omnes species uirtutum, item uicia omnia, non huc etiam uicia reponuntur, nimis longum fuerit. Sed est obseruandum hoc quod supra diximus, quosdam habitus non tantum nostro conatu, uel, ut aiunt, nostro Marte parari: ut ingens robur animi, & desipientia mortis non tantum à nobis efficitur, sed naturalis quidã impetus diuinitus parit eam fortitudinem. Sic & de Poetica ille dixit:

Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Habitus etiam sunt durabiles affectus, ut odium, inuidia, iracundia, misericordia, amor. Sicut alij habitus

bitus sunt ex crebris actionibus, ita istæ durabiles inclinationes contrahuntur ex motibus subitis, quæ etiam sunt affectus, & pertinent ad ordines Actionum & Passionum. Sicut enim fit dolor corporis, ita oblata re aut iucunda aut molesta, uerberatur et mouetur animus ad eam aut prosequendam aut fugiendam. Et sicut uerberatio corporis notam relinquit in corpore, ita subitus ille affectus relinquit habitum, quales sunt amor, odium &c. Atq; ita apte discerni possunt affectus, in subitos motus, & durabiles inclinationes. Nec alibi commodius ponentur durabiles affectus, quæ inter habitus. Subiti uero ad ordinem actionum animi, seu passionum referantur.

SECUNDA SPECIES.

Aristoteles secundam speciem facit, naturales potentias, hoc est, inclinationes. Sicut in Ouidio est naturalis potentia ad Poeticen: in Iosquino ad Musicam: in Magnete ad attrahendum ferrum: in Viano ad calefaciendum: in Marrubio ad iuuandũ pulmonem, ad medendum tussi. Et cum in prima specie res nostra industria partas collocarit, prudenter addit alteram speciem, in qua recenseret eas uires, quæ naturaliter ad agendum extimulant. Prodest enim discernere ea quæ natura insunt ab alijs, quæ nobis paramus ipsi, præsertim cum plurimum inter sit ter habitus

ter habitus eos, qui adiuantur à natura, & inter illos, qui non adiuantur à natura, ut Poeta admonet:

Tu nihil inulta dices, facièsue minerua.

Delirant autem nonnulli in scholis, qui has inclinationes negant in qualitate poni debere, quia substantia non possit eas abicere. Imò uero in rerum ordine fuit locus aliquis constituendus his inclinationibus. Itaq; Aristoteles in qualitate ponit, idq; aptiss. sicut. Ceterum sepe alias uocat proprias passionés, quas hic uocant potentias seu inclinationes.

Tertia species continet qualitates, quæ sensus proprie mouent, quas, quia accidentia mutantur differentias à substantijs, ita discernemus, ut singulis sensibus suam qualitatem assignemus.

Visum mouet color. Huc lux seu lumen & tenebrae pertinent.

SPECIES COLORIS.

Album. Nigrum. Fuscum, schuartzrot.

Andromede patriæ fusca colore suæ.

Ruffus rodt.

Fuluum, goldfarb & leberfarb, ut fuluum auris, fuluusq; taurus apud Horatium. Fulua nymbus arene apud Virgilium.

Flauum, bleychgel, ut apud Ouidium:

Flauaq; de uiridi stillabant ilice mella.

Item Virg. Flauaq; caput nectentur oliua.

Apud

Apud Lucanum: Et flavos aquilone Suenos.

Spadix, kastaneen braun.

Purpureus seu puniceus, dunckelrodt, ut samos, seu braun, ut apud Horatium: Puniceis innecta rosis.

Luteus, aurore color, geel.

Mollia luteola pingit uacinia Caltha.

Ferrugineus, eisenfarb.

Giluus, fael. Virg. Color deterrimus albis & giluius, groe.

Ceruleus & glaucus, grau und blau, lasur.

Vencus, blau, & thalassicus.

Indicus, ex Ceruleo & purpureo mixtus.

Viridis, porraceus, & prasinus.

Fiunt colorum nomina à materia, niuius, cerussa. Item aliunde, ut hyacinthinus, croceus.

Auditum mouet sonus. Fit autem sonus corporibus duobus collisis.

Articulata, oratio.

Sonus, uox.

Inarticulata, ut pecudum sonus, ut mugitus &c.

Olfactum odor mouet, ut suauis, ingratus.

Gustum sapor, ut dulcis, austerus, stripticus.

Tactum, calor, frigus, humidum, siccum, & congrate qualitates, glabrum, asperum.

Aristoteles fecit quartam speciem qualitatis: Fi

primus sonus in substantia et guram
 secundus ut dicitur opitatio dicitur in
 munda pars qua ita dicitur in hoc pte dicitur in
 munda pars qua ita dicitur in hoc pte dicitur in

*dic pro po
in fine rante
con nio p h*

guram, ut circulum, triangulum, quadrangulum &c.
Hec malunt alij ponere in relationibus, quia sint
partium inter se comparationes. Apud pueros ni-
hil opus est illa nimia subtilitate in docendo, sed me-
diocris quaedam diligentia requiritur, ut ea quae tra-
duntur, non abhorreant a ratione, nec sint omnia
no absurda. Quia igitur figure sensus movent, re-
censentur & ipse inter qualitates.

DE RELATIONE.

*Circa Dialecticam
a m f o i a i
atio sine m
w p o x i*

Cum usus predicamenti Relationum latissime
pateat, quia in sermone in omnibus negocijs ubiq;
incurrunt relativa vocabula: & haec praecipue re-
quirant subtilem & distinctam interpretationem,
diligenter in hoc predicamento adolescentes exer-
cendi sunt, ut eis sibi faciant dextre interpretan-
di haec vocabula. Nam concinne interpretari nemo
poterit, nisi rite & diu assuefactus in Dialectica.
Sicut gravissime monet Parmenides apud Platone,
cum properantem ad artes paululum reuocat, &
retinere uult in Dialecticis: quod nisi fecerimus, ut
quit, ueritas nos effugiet. Verba eius haec sunt in
Parmenide:

Pulcherrimus profecto & diuinus impetus est,
quo incitatus es ad optimas artes. Verum retrahere
te, & exerce magis in Dialectica, dum iuuenis es, si
nisi feceris

nisi feceris, ueritas te effugiet. Itaque non satis est au-
disse aliquando praecipua de praedicamentis, sed ex-
ercitatione opus est, quae assuefaciat ad quaerendas
aptas & concinnas interpretationes. Quantum in
Ecclesia periculi est, hallucinari in talibus interpre-
tationibus. Ibi enim & uerbo loquidi saepe necessa-
rio nos obruant, sepe etiam discordias parunt. Vbi
tata est sententia, peccatu originis in Baptismo re-
mitti, at quam insulse interpretantur hoc dictum
ineruditi, qui somniant ipsum morbum sibi uitium
herens in natura humana poenitus tolli. Non intelli-
gunt reatum tolli. Quantam autem ruinae traxit
multarum rerum haec inerudita interpretatio, ple-
ne sunt huiusmodi exemplorum controuersiae de gra-
tia, de iustificatione, de fide, in quibus Pauli senten-
tia multo esset illustrior, nisi indocti improprias in-
terpretationes quasi nebulas offudissent. Quan-
tum lucis accipiunt plerumque forenses disputationes
de seruitutibus, de contractibus & alijs multis ne-
gotijs, cum in explicando intuemur animo has dia-
lecticas interpretationes, profecto enim proprietates
in definiendo & explicando non potest retineri sine
haec diligentia. Nam ad proprietatem retinendam
opus est loqui artium more, & referre ad artes ea
quae exponimus. Hoc qui non faciunt, sophisticè mul-
tamiscunt. Inde oriuntur ambiguae opinioniones, quae
pariunt

*conclusio prop
pcepta re ca
multo inf
eruatione
A stratis e
quod n h h
necessitate
augu:
p r o t a r e l
f o o p t i m
f o o p t i m
n d p r o d
h i n t m y
n o m l l l g o
e s d u p l e
a l e t a r t
o r g a n a l i s
d a m p h i e s
g e n a r t h i d
d e p r o b r u m
q u o d u l l i u i
m u n t r a m
r o v a m d o m o
p r o b a t u b i t
e t p r o p o s i t o
v o c a b u l o r u m
p o s s e r e t i n e
d i a l e c t i c a m
D e p r o b r u m
d e g r a t i o n e*

est ad in-
stanti
nta et facta
pariunt incommoda infinita. Quare magnitudo uti-
litatum inaitat adoleſcētes ad hanc exercitationem.
præſertim cum res non ſit difficilis propoſitis ali-
quot exemplis, poſtea mediocris cuiuſdam diligen-
tiæ eſt in alijs ſimiliter inueſtigare fontes ratio-
num & metas. Initio autem pauca quædam præce-
pta trademus, poſtea genera & claſſes ſubijciemus.

PRIMA REGVLA.

buta abſo-
quid ſunt
qd p se ſubſt-
ta relati-
ratio per ex-
a
ap phat
indist' ab ag-
patent' ideo
uocat' hęc
in nō tr' r' os
ad aliqui
Vocabulorum alia dicuntur abſoluta, alia rela-
tiua. Abſoluta ſunt, ut ſubſtantie, quantitates, qua-
litates. Significānt autem res exiſtentes, quæ ſine
collatione cogitari poſſunt, ut caliditas eſt quædam
res, quæ etiam ſine collatione ſentiri aut intelligi
potest. Ex his abſolutis oriuntur relationes. Sunt
autem relationes aut applicationes rerum, aut ora-
dinationes, aut collationes, ut calefactio eſt applica-
tio, qui a transfertur caliditas in aliud. Paternitas eſt
ordo eius qui genuit, ad genitum. Similitudo eſt di-
ſtinctionum qualitatum conuenientia, quæ collatione in-
telligitur. Ita in ſumma intelliguntur relationes aut
applicationes rerū aut ordinationes, aut collationes.
Bellū eſt deſenſio legitima uel uindicta magiſtratu-
um aduerſus iniuſtam uim ſuſcepta. Hæc relatio eſt
applicata

applicatio quædam depellētis iniuriam, & illorum
qui depelluntur. Favor eſt applicatio quædam uo-
luntatis, quæ bene uult ſeu eſt ipſum bene uelle, in
quantum eſt applicatum huic perſonæ ſeu ordina-
tum ad hanc perſonam. Hæc poſtea erūt magis per-
ſpicua. Nam relationes non perinde ſunt illuſtres,
ut res abſolutæ, quia hæc intelligi poſſunt ſingulæ,
etiam ſi non conferas ad aliud, ut albedo. Relatiua
uero uera dicuntur, quia non poſſunt ſine collatio-
ne intelligi, ut ſimilitudo intelligi non poteſt niſi
comparatione plurium rerum. Proinde Ariſtoteles
hæc nomina τὸ γένος τῆς appellauit, quod ſemper ad
aliquid referantur, nec ſine abſolutis concipi poſ-
ſunt:

SECUNDA REGVLA.

quid ſunt
namque
Omne relatiuum uerſatur intra duo, quorum al-
terum uocatur fundamentū, alterum terminus. Fun-
damentum eſt res à quo oritur relatio. Terminus eſt
res ad quam ordinata eſt relatio. Inter hæc relatio
eſt ipſa applicatio, ſeu ordo fundamenti ad termi-
num. Ut cum de patre dicimus, fundamentū eſt per-
ſona quæ genuit, Terminus perſona genita. Peccati
fundamentū eſt morbus uel actio prohibita à Deo.

Terminus est uoluntas Dei, damnans morbum seu actionem. Est ergo peccatum ipse reatus, id est, illa ordinatio qua morbus uel actio damnatur à uoluntate diuina. Linitis fundamentum est lapis, Terminus significatum uidelicet distinctio agrorum, seu hominum opinio, quæ iudicat agros tali re. Ergo relatio est ordinatio lapidis ad distinctionem agrorum. Seruitus in agro fundamentum ipsam habet agrum, Terminus est dominium aliquid, hoc est ius utendi agro, ut si quis habeat iter per agrum, inter hæc duo ordinatio agri ad illum terminum est relatio. Hinc facile intelligi potest periculis agro, seruitutem perire, sicut iureconsultus inquit nullam esse seruitutem nisi in aliquo corpore. Sacramenti Baptismi fundamentum est actio illa tota, id est, ablutio & uerborum pronuntiatio. Terminus est significatum, quod baptisato sint remissa peccata, inter hæc ordinatio ablutio ad hoc significandum est relatio.

T E R T I A.

Cum iam constet relationes uersari inter duas, tenenda est etiam definitio relatiuorum quæ est apud Aristotelem. Sunt autem duæ definitiones quarum prior est Platonis, quam quædam admodum tenuis collatione reprehendit Aristoteles. Platonica definitio est: Relatiua sunt quæcumque

sunt, dicuntur aliorum esse. Arguta definitio est, & non inepta, si quis dextræ intelligat, sed quia multis absolutis adherent respectus, ut infra dicemus, ut caput conferitur ad corpus, amor refertur ad obiectum amatum. Fides in disputatione Pauli refertur ad misericordiam talibus absolutis, ut capiti amori & similibus uidetur conuenire. Platonica definitio quia refertur ad aliud, tamen si res ipse sunt absolute, ut capitis essentia est quædam substantia, amoris essentia est quidam habitus uel motus cordis. Ideo Aristoteles aliam definitionem tradidit, scilicet Relatiua sunt quæcumque hoc ipsam quod sunt aliorum, sunt, id est, Relatiua sunt non tantum quæ dicuntur ad aliud, sed quorum esse est aliorum. Aliud est esse est aliorum, aliud est esse in conferendis similibus. Et si autem hæc cauillatio Aristotelica adeo tenuis & exilis est, uix ut perspicui ab inexactis possit, tamen hic eam recensui propter hanc utilitatem, ut adolescentes meminerint etiam ueterum auctoritate traditum esse, quam multis absolutis adherent respectus.

Obseruent igitur discrimen inter propriissime relatiua, & inter absoluta, quibus adherent aliqui respectus. Nam ut talia uocabula apte interpretari possumus uidendum est, quia habeant absoluti, & ubi in eis hereat relatio.

QUARTA REGULA.

Cuilibet Relatiuo respondet suum correlatiuum, ut cum dicis filium, nihil intelligi potest, nisi addas cuius sit filius. Ideo Aristoteles inquit relatiua dicitur ὁ ὅς ἐστις πατὴρ ἢ υἱός, id est, esse mutuas collationes. Vt magistratus est, qui certo iure ciuitatem regit. Ciuitas est quae certo iure regitur a magistratibus. Et haec mutua collatio facile perspicitur potest, ubi suppetunt uocabula, ut in domino, seruo, patre, filio. Sed cum desunt uocabula, minus perspicitur haec uicisitudo potest, sed tamen animo cogitanda est, nam in qualibet relatione sunt duae mutuae collationes. At diligenter obseruanda est significatio, alia tantum actiue, alia tantum passiuae. plerumque actiue et passiuae significant, ut acceptatio, iustificatio et gratia apud Hebraeos. Haec sunt admodum tenuia, sed tamen in interpretatione haec diligentia necessaria est. Illud est illustrius, quod in hac regula praecipuum est, quod relatiua non possunt definiti nisi facta mentione correlatiuorum, ut pater est qui habet filium. Fides est fiducia misericordiae promissae propter Christum. Ideo quando audis nomen fidei, in disputationibus Pauli, cogues accersendum esse correlatiuum, ut fiat illustrius quid

4° fides accipitur apud
paulum semper pro mis-
ericordia nobis impetrata
a Christo.

Ubi dicitur Verbum
sicut quibus
correlatiuum
potest exprimi.

Ubi dicitur Verbum
sicut quibus
correlatiuum
potest exprimi.

Ubi dicitur Verbum
sicut quibus
correlatiuum
potest exprimi.

Ubi dicitur Verbum
sicut quibus
correlatiuum
potest exprimi.

quid intelligat per fidem. Cum ergo dicit, fide iusti sumus, transformatio orationem in correlatiuum, fiducia misericordiae iusti sumus, id est, per misericordiam iusti sumus. Hoc modo regula de relationibus monet accersendum esse correlatiuum, quod si quis non cernit, decerrat a toto negotio.

QUINTA REGULA.

Fundamentum uocatur materiale in relationibus. Formale dicitur ipse ordo ad terminum, ut materiale sigilli est ordinatio ad significandum. Materiale limitis est lapis, formale est ordinatio ad discernendos agros. Saepe autem manent fundamenta extrinsecis relationibus, ut lapis in agro potest relinqui, etiamsi non amplius ut ante, fungitur limitis officio. Ideo necesse est discerni materiale et formale in relatiuis. Ita materiale peccati est morbus in homine seu uitiosa actio. Formale est propunctura reum a Deo. Cum autem Deus remittit reatum, ut in Baptismo manet tamen morbus, ita manet materiale peccati, et formale tollitur. Legis fundamentum est sententia, hoc est noticia aliqua honesta, ut contra otiosos

Materiale
est figura
vel negotii
aut

Ubi dicitur Verbum
sicut quibus
correlatiuum
potest exprimi.

ociofos danda est popularis actio. Formale legis est
latum & promulgatum esse à magistratu. Erat igitur
propria Atheniensibus, nobis non est lex, & si
sententia est bona, & materiale est boni exemplum.

SEXTA REGVLA.

Sepe Relatiuo uocabulo abutimur loco abso-
luti aut loco fundamenti, ut medici dicunt tempera-
mentum pro ipsis qualitatibus, sic inter se uinctis
& temperatis. Voluptas proprie significat conue-
nientiam actionis & nature. sed cum queritur an
uoluptas sit finis hominis, queritur an actiones ille
suauis sint finis hominis, quas appetitus expetit.

Fortuna alias pro fundamento accipitur, ut fortuna
omnipotens & ineluctabile fatum, alias pro euen-
tu, ut dum fortuna fuit. interdum phrasis lingue ali-
cuius parit uarietatem, ut iusticia Dei apud Paulum
significat imputationem iusticie seu acceptionem.

Videndum item quando actiue & passiue signifi-
cant huiusmodi uocabula, ut omnes carent gloria
Dei actiue, id est, quam Deus iudicat esse gloriam,
id est, ueram iusticiam. Alibi gloriamur in spe glori-
e Dei, actiue, id est, speramus fore ut fiat iusticia
nos Deus. Mirifica uarietas est huius generis, quia
qui non animaduertit, sepe hallucinatur in inter-
pretatione.

SEPTI

SEPTIMA REGVLA.

Relationum alie sunt reales, alie rationis. Nec
ociofos est hæc distinctio; nam & Ammonius dixerit
eam recitat, & monet obseruandum esse discrimen,

quia alie relationes sunt applicationes quedam ora-
do qui natura existit, non propter collationem intel-
lectus, ut applicatio agentis ad patiens, actio, passio,
ordo, cause & effectus, ordo patris & filij. Hæ re-
lationes sunt reales. Econtra relationes rationis
sunt, quæ non existunt natura, sed excogitantur tan-
tum ab humana mente, ut relatio significationis in
limite, nomina seruitutum, magistratum.

OCTAVA REGVLA.

Multis absolutis necessario etiã relationes quæ-
dam adherent, ut affectibus & habitibus. Amor ha-
bet se correlatiue ad amatum: Fiducia ad illud cui fi-
ditur quod accipitur. Huiusmodi relatiua supra mo-
ui, uocauit relatiua secundum dici.

NONA REGVLA.

Hactenus tradidi rationem interpretandi relati-
ua uocabula: nunc constituamus aliquot genera seu
classes aliquas. Etsi multò latius uagantur quàm nu-
mero certo cõprehendi possunt, tamen prodest ge-
nera tenere, & aliqua exempla nosse, ex quibus

C 5 postea

postea iudicentur similia. Sunt autem hæc genera relationum. Relatiuorum alia sunt orta ex substantia, alia ex quantitate, alia ex qualitate. Deinde uelut rami sequuntur alie diuisiones: alia oriuntur ex actionibus naturalibus substantie, alia ex actionibus uoluntatis. *et uoluntatis hinc*

Ex actionibus naturalibus.

Vt causa effectus, pater filius, potestas seu facultas est respectus ad aliquid efficiendi.

Ex actionibus uoluntatis.

Voluntas facit discrimina personarum & rerum multiplicia: erit igitur genus persona: at hic persona significat hominem ordinatum ad certam functionem. Sub hoc genere sunt Magistratus, Rex, Imperator, miles, scholasticus, dominus, seruus, tyrannus. In his facile est agnoscere fundamenta & terminos: Vt, Fundamentum regis, homo quispiam. Terminus est, esse destinatum, ut habeat summam auctoritatem, astrictam summis legibus. Rerum discrimina sunt, ut commune proprium: alio modo potestas, ius, dominium, seruitus: hic ad eundem modum requiri oportet fundamenta & terminos. Proprium fundamentum est res aliqua, ut ager, domus. Terminus à uoluntate certa constitutum esse, ut hanc rem teneat certus dominus, non alius. Ius cum proprie loquimur est facultas aliquid tenendi aut agendi concessa

cessa natura uel lege. Est igitur fundamentum facultas in aliqua persona, id est, hoc ipsum nosse seruare, uel agere aliquid. Terminus est, hanc potestatem seu actionem esse ordinatam ad hanc rem, aut ad hoc negocium. Dominium est ius. Fundamentum est facultas in persona aliqua: terminus, hanc facultatem ordinatam esse, ad hanc rem tenendam. Seruitus est personam aut rem ordinatam esse, ut hoc modo sit subiecta alteri. Fundamentum igitur est persona aut res. Terminus, esse ordinatam certo modo ut sit subiecta. Favor significat respectum beneuolentis ad illum cui quispiam beneuult. Fundamentum est actus uoluntatis in homine. Terminus, hunc ordinatum esse ad hanc personam. Cum sic intelligitur uocabulum gratiæ in sacris literis, Fundamentum est uoluntas diuina beneuolens seu miserta. Terminus est hanc beneuolentiam ordinatam esse ad eundem personam ad Paulum. Legis fundamentum est sententia, id est, noticia certa de moribus. Terminus esse à Magistratu propositam &c. Fortuna cum significat causam est ordo latentis causæ, id est, Dei gubernantis ad euentum: Itaque fundamentum est Deus gubernans. Terminus est euentus. Fatum significat causam, id est, aut ordinationem diuinam, aut uim luminis stellarum, id uocat Ptolomæus fatum physicum, Romani fato consequuntur Monarchiam.

Hic fatum

prima monarchia fuit
apud Babilonios 2a: apud
Assiros 3a: apud Persas
4a: apud Romanos

seruitus
favor

Spiritus
Alia
Hic fatum significat causam, & fundamentum est Deus ordinans hanc rem & mouens Romanos. Terminus est ipse euentus, Iosquius fato physico est Musicus, hic fati fundamentum est temperamentum in stellarum ita mixtum, ut natura habeat impetum ad Musicam. Terminus est suauiter posse canere. Ecclesia est populus consentiens de uerbo Dei, & de uero cultu Dei, habens spiritum sanctum & eternas notas proprias, sacramenta uidelicet, ut confessionem uerbi Dei. Est igitur fundamentum populus, seu illæ personæ ordinatæ ad uerū cultum Dei. Terminus est consensus de uera doctrina & uero cultu. Basilius definiit hominem. Homo est creatura condita ad imaginem ipsius. Hic creatura non tantum relationem significat, sed complectitur materiam, id est, significat substantiam creatam, iam quia homini adheret hæc relatio, aptè significatur hominē esse alterius, id est, Dei creationis. Cuius est personam cum Republica, id est cum alijs ciuibus confecta certis legibus. Ergo cuius, est alterius. Debet igitur communi utilitati ciuium seruire.

EX QUALITATIBVS.

Ex qualitate, ut ex uirtutibus premium, gloria, honos, proprie enim uirtuti tribuitur. Ex amicitia pax, bellū, concordia, discordia. Ex qualitatibus corporis

corporis, sanū, egrum. Ex omnibus speciebus, similitudo. Similitudo est qualitatum conuenientia. Gloria est opinio qua tribuuntur alicui egregiæ uirtutes. Fundamentum est opinio de altero in animis hominum. Terminus est uirtus illius, de quo alij bene sentiunt, aut si quis mauult è regione constituat. Fundamentum uirtutes illius de quo bene existimatur. Terminus opinionem & noticiam illam uirtutum in alijs. Epicurus non tribuit Deo gloriam, id est, non habet hanc opinionem seu noticiam de Deo, quod Deus agat aliquid. Iudas non tribuit Deo gloriam, id est, non habet hanc opinionem seu noticiam, quod Deus sit misericors, quod uelit ignoscere. Honos est externum testimonium, quod tribuitur alteri propter uirtutem. Peccatum est morbus uel actio contra mandata Dei, propter quam Deus pronunciat hominem esse reum & damnatum. Fundamentum est, cum corruptio natura & ipsa mala qualitas, tunc ipsa uitiosa actio. Terminus est destinatum esse ad damnationem, hoc uocatur reatus. Legis fundamentum est sententia, id est, noticia de moribus. Terminus esse propositam à superiore. Ita lex significat qualitatem, scilicet, noticiam quandam seu sententiam & relationem ferentis legem ad subditos.

Hic numero etiam bonum, quod significat quiddam nature conueniens, Malum quod nature non conuenit.

conuenit. Et uerum, ubi cum re consentit oratio.
Philosophi uocant transcendentia, ens, unum, ue-
rum, & bonum. Quia sicut ens commune nomen est
omnibus predicamentis, ita ueri & boni rationem
in omnia predicamenta spargi iudicant. Quidquid
enim existit, cum concipitur in animo, cumq; mens
firmas & perpetuas eius causas cernit, uerum est.
Falsa, quia nihil sunt, & cause firmæ falsorum nul-
le sunt, ideo mens ea improbat. Et in unaquaq; re
boni quiddam esse iudicant. Vnum etiam ideo inter
transcendentia posuerunt, quod unanquamq; rem
simpliciter non admixtā alijs considerari oporteat.
Quamquam autem hæc disputationes Philosophorū
mihi non displicent, tamen nihil uetat bonum aut ue-
rum inter relationes hic numerare. Nam hinc mu-
tuari possumus, & accommodare alijs predicamen-
tis, sicut nomen cause, aut effectus ex relationibus
mutuatur, quæ ipsa nō minus latè patent, quàm bo-
num aut uerum. Nam quicquid est, uel causa uel esse
Eius est.

Ex substantia & qualitate, trahuntur relatiua
nomina, causa & effectus.

Ex qualitatibus fiunt, æquale, inæquale, maius,
minus, contentū, continens, locus. Nihil enim aliud
significat locus, q̄ alteri corpori celsisse spaciū.

Ex numeris, par, impar, duplum, triplum, pro-
portio

portio, tempus, quod est mensura motus. Significat
enim uel durationem rei, uel mensuram durationis,
ut annus, mensis, dies. Et sic definiuit Aristoteles,
Tempus mensuram esse motus.

EX ACTIONIBVS.

Sacrificium est actio, quam reddimus Deo, ut eū
honore afficiamus, id est, ut testemur nos agnoscere
hunc esse Deum quem inuocamus, & declaremus
obedientiam, & alios inuitemus. Sacramentum est
actio, qua Deus nobis aliquid impertit: ut Baptismi
fundamentum est ipsa lotio & pronuntiatio uerbo-
rum. Terminus est significatum esse sententiam,
quod hæc actio ordinata sit, ut testetur, quod Deus
hanc personam recipiat in gratiam: ut limitis fun-
damentum est lapis. Terminus est significatum sc̄i
licet sententia, quod hic lapis ordinatus sit ad discer-
nendos fines. Belli fundamentū sunt illæ ipsæ actio-
nes Magistratus & militum susceptæ ad alios repr̄i-
mendos aut perdendos. Terminus est hæc actio
legitimè ordinatas esse ad depellendā iniustam uim,
aut ad poenam fontium. Itaq; bellum est legitima
defensio uel uindicta, quæ fit per Magistratus. Econ-
tra pax significat actiones mutuas consentientium
ne alij ledant alios.

Ex sub

*Offensio est de
homo defen-
sioni pro uel
uindicta est p
que post eam
illam impo*

Imperator Hinc fiunt contractus.
 Miles, Nam contractus est uoluntatis actus,
 Rex, quo transfertur res, aut certe quo fit
 Tyrannus. obligatio, ut res transferatur.

HORVM ALII SVNT.

Innominati, Do ut des,
 Do ut facias, Facio ut des,
 Facio ut facias.

Nominati, horum alij
 transferunt rem.

Quo ad dominium	Quo ad usum,
Emptio, Venditio,	Commodatio,
Certo precio transfert,	Locatio,
hec est differentia se-	Precarium,
parans ab alijs.	Referuntur ad hos
Donatio sine precio.	& alij ε μ φ υ τ ω -
Permutatio pro re certa	τ ι κ ο ς .
Mutatio ut recipiatur	Depositum.
idem in genere.	Pignoratio.

EX QVALITATE.

Causa effectus.

Tantum enim substantia & qualitas, uere pos-
 sunt existere cause efficientes aliquid &c.

Ex noticia	Ex uirtutibus	Ex qualitatibus
uerum, sal-	Premium	corporis.
sum. Verum	Pœna	Temperamen-
est.		tum

*Qui quia uis est
 si contractus
 ut plerum appell
 tam uel non
 nisi a Rebus*

*per mutatio non
 uid est quia uer
 do, ut des
 Mutatio qua
 uide pporis
 gaudet plectu*

EX SUBSTANTIA ORIVNTVR.

Relationes ortæ ex actionibus
 naturæ aliorum.

Causa, Effectus,
 Pater, Filius,
 Vita, Mortis,
 Vitius,
 Potestas seu fa-
 cultas, respectus
 est ad agentium
 seu effectuum
 aliquid.

PERSONARVM, RERVVM.

Persona est, cum uoluntas eius qui
 preest mandat dicuntur certum opus.
 Dominus, Seruus,
 Patronus, Libertus,
 Tutor, Pupillus,
 Magistratus est persona
 a Deo constituta, ad pu-
 nicenda delicta Senatibus,
 populis.

REPTI

Imperator

est conuenien-	Gloria	tum.
tia noticiæ	Honos	Sanum
uel orationis	Concordia	Aegrum
ad rem.	Discordia	
Doctor,	Pax,	
Discipulus,	Bellum,	
Lex.	Fauor est relatio beneuolen-	
Nam lex signi-	tis ad illum, cui is bene uult.	
ficat sententiã,	Gratia correlatiuum fauor-	
qua aliquid præ-	ris, sed sacre literæ usurpant	
cipitur aut pro-	pro fauore, & quidam ad-	
hibetur. Neq; ta-	dunt relationem, quo exclu-	
men simpliciter no-	dunt meritum,	
ticiam, sed talem,		
quæ autoritate magistratum proposita obligat po-		
pulum, propter hanc obligationem fit nomen rela-		
tium. Ius est potestas agendi secundum leges.		

EX OMNIBVS

speciebus.
 Bonum est quod conuenit. . .
 Perfectum, (naturæ
 Imperfectum,
 Simile,
 Dissimile.

Ex tribus prioribus
 speciebus existunt in
 finite actiones &
 passionis, ut docere,
 exhilarare, calefacere,
 iustificari.

EX Q V A N T I T A T E .

BONVM

BONVM,	Aequale	Inaequale.
Honestum pro-	Vtile pro-	Maius
pter se conue-	pter aliud	Minus
nit naturæ, ideo	conuenit,	Proportio
propter se ex-	ideo pro-	Duplum
petitur.	pter aliud	Triplum
	expetitur.	Dimidium,
		Contentum, con-
		tinens, Tempus.
Locus,	Velox,	Tardum.

DE ACTIONE ET
 passione.

Poterant reliqua prædicamenta in relationibus
 comprehendere. Sed quia placuit ueteribus, decem
 prædicamenta numerare, sequemur illorum autori-
 tatem & nos. Videntur autem doceri causa, à præ-
 dicamento relationis, hæc quæ sequuntur prædica-
 menta separasse. Nam cum penè infinita multitudo
 sit relationum, maluerunt plures classes facere, nō
 si omnia talia nomina, in unam includerent, multi-
 tudine perturbarentur discentes.

Hic actiones & passionis collocarunt, supra no-
 mina ex actionibus orta. Hic recensetur gignere,
 gigni, supra pater, filius. Atq; hoc discrimen hæ-
 rum classium tenere satis erit.

Est autem actio, relatio seu cōiunctio ad id quod
 patitur

patitur. E contra, passio, coniunctio patientis ad agens. Pertinent autem ad hunc ordinem uerba et nomina uerbalia significantia motus. Est autem motus, acquirere aliquem terminum, Species he sunt.

In substantia sunt generatio et corruptio. Generatio est motus ab eo quod non est ad esse. Corruptio ab eo quod est, ad non esse.

In Quantitate. Augmentatio, cum acquirunt maior quantitas. Diminutio, cum minor sit quantitas.

In Qualitate. Alteratio, cum alia qualitas acquiritur, ut calefactio, frigefactio, humectatio, desiccatio, denigratio, dealbatio, et huiusmodi innumera nomina. Huc et subiti affectus pertinent irasci, misereri, letari, quae sunt quasi sensuum et animi uerberationes.

Est et motus localis, cum aliud subinde spacium occupatur, ire, redire, currere. Huc et aliarum rerum uerba pertinent, ut edificare, belligerari, scribere, pingere, canere, etc.

DE PRAEDICAMENTO
quando.

Aristoteles interrogatiuis nominibus discernit relatiuorum species. Haec igitur uox, Quando, complectitur temporum differentias, ut sunt, hodie, heri, dies, mensis, annus. Supra autem diximus tem-

pus

pus significare, uel durationem rei, uel mensuram durationis. Huc pertinent et uoces simul, prius, posterius. Quae, quid significant aliud quam quandam collationem temporum inter se.

DE PRAEDICAMENTO VBI.

Vbi complectitur locorum nomina, ut domus, foris, sursum, deorsum, in gymnasio, in templo, atque haec uoces quatenus loca sunt, et continent corpora intelligi debent, non quatenus uel figuras uel aedificia significant.

DE SITV:

Situs significat corporis positum, seu statum, ut iacere, sedere, stare, supinum esse, prouum esse.

DE HABITV.

Habitus complectitur nomina uestium, quae nemo ignorat relatiua esse, ut galea, torax, ocrea, pileus, tunica, calcei, Si tamen non materiam aut figuram, sed rationem uestiendi, ac usum consideres.

Recensui praedicamenta, quae cum traduntur, aduefaciendi sunt pueri, ut propriam significationem uocabuli discant intueri. Nam secundum eam significationem, quae maxime propria est, unaqueque uox in sua classe ponitur. Itaque et Aristoteles cum

D 3 absol

soluisset descriptionem prædicamentorum, ad hoc
 quarundam uocum enarrationem, ut moneret in
 prædicamentis à *μολι* & diligenter & fugi-
 endas & explicandas esse. Nostri hanc partem uo-
 cant, Post prædicamenta. Et cum Aristoteles pauca
 nomina exposuerit, putant nefas esse si quis plura
 addat. Sed qui pueros docent, adinoneant multo plu-
 ra ambigua inueniri posse, quæ in hoc loco profi-
 tenarrare. Sciant igitur pueri, ea quæ uocant post
 prædicamenta, nihil esse aliud, nisi interpretatio-
 nem quorundam nominum ambiguum.

Prius dicitur, nõ modo quod tempore prius est,
 sicut prior est Romulus Numa Pompilio, sed etiam
 quod nature ordine prius est, etiã si tempore simul
 existat, sicut causa prior est effectu ordine nature.

Item, genera priora speciebus hoc modo dicuntur,
 quia ordine præcedunt. Dicuntur & priora,
 quæ præstant dignitate, ut prior est Rex ciue.

Opposita dicuntur quadrupliciter. Aut contra-
 ria, ut duæ qualitates pugnant inter se, calor & fri-
 gus, Aut relative opposita, sicut pater & filius.
 Non enim possunt simul in idem subiectum cadere,
 nemo idem dominus ac seruus est, pater ac filius,
 respectu eiusdem, sic enim loquuntur, id est, si con-
 feras duas tantum personas inter se. Priuatiue op-
 posita, sicut tenebræ & lux. Nam priuatiue signifi-
 ficat

ficat abesse formam quæ adesse poterat, sicut cæctus
 significat uisu carere.

Postremus gradus est contradictionum, quæ tan-
 tum in propositiones cadunt, ut *Cæsar est iure in-
 terfectus. Cæsar non est iure interfectus.*

DE VSV PRAEDICA- mentorum.

Tametsi supra monuimus, quo consilio ueteres
 omnium rerum nomina in has classes seu ordines di-
 stribuerint, tamen i. em redigere in memoriam le-
 ctori hoc loco uisum est, ut sciat quàm utilitatem ex
 hac parte dialectices petere debeat. Ideo hæ nomi-
 num classes factæ sunt, ut cum definire uoles, scias
 singularium uocum genera ubi inuenias. Plerumq;
 etiam generi uides adscriptas differentias, quæ ta-
 men cum non sunt adscriptæ, ex accidentibus colli-
 gi solent. Nam & supra docui rerum differentias
 per accidentia nos circumloqui. Proinde cum uocis
 alicuius definitionem uoles contexere, ad hos ordi-
 nes uelut ad poenu recurrendum est, unde materiam
 depromas, ita conducunt hi ordines ad definiendum.
 Sed & aliam utilitatem adferunt ad inuenienda ar-
 gumenta, ad theses & hypotheses tractandas, ad
 querendas rerum causas, de qua utilitate infra di-
 scimus in Topicis.

DE DEFINITIONIBVS.

Quid sit definitio rei supra exposui, nunc hoc docendi sunt pueri, in definiendo præstandum esse, ut definitio ita fiat, ne aut latius pateat, aut sit angustior quàm definitum. Nō recte definias si dicas. Philosophia est humanarum & diuinarum rerum scientia. Nam Philosophia quæ sic proprie appellatur, nihil certi docet de diuina uoluntate erga nos, de prouidentia diuina in administrandis rebus, de immortalitate animi. Quare definitio latius patet quàm definitum. Item si de seditione dicas, & tantum ibi exponas quàm mala res bellum sit, nō recte definias. Nam seditio non est simplex bellum, sed est bellum seu uis ciuium inter sese, uel cōtra magistratum suscepta. Sunt igitur docendi pueri, ut in definiendo hanc cautionem adhibeāt, ne definitio latius pateat, neue sit angustior quàm definitum, sed signate & adposite explicet definitum. Et sicut oculi certissimi testes sunt eorum, quæ ex propinquo cernunt, eaq; nobis perfecte ostendūt, sic definitio debet perfecte rem exprimere, & tanquam oculis subijcere.

FORMVLAE DEFINITIONVM.

Primum genus definitionum, est definitio essentialis seu substantiæ, hæc constat ex genere & differentia, ut homo est animal mentem habens. Boetius

pnt

putat utile esse, ducere definitionem inde usq; à summo genere: ut homo est substantia corporea animata, sentiens, mentem habens. uolebat enim ad sue face re imperitos, ut cum in definiendo ad extremam metam uocabulorū recurrerent, certius rem comprehendere, & ad primos fontes cuiusq; rei peruenirent. Nam ex summis generibus omnia uocabula manant. In hoc genere definitionum non egredimur ex eo prædicamento, in quo definitum ponitur, sed ex eadem classe generis & differentia de promi oportet, quia enim substantiæ definitio est, explicat substantiam cuiusq; rei. Neq; uero ullius rei substantia distrahitur in diuersa prædicamenta. Hic mihi monendi sunt pueri, nos ita uti nominibus substantiæ et essentia hoc loco, ut non tantum tribuamus ea ijs rebus, quæ in primo prædicamento collocantur, sed essentia definitiones etiam accidentium sunt, cum uidelicet ipsa per sese accidentia consideramus. Nam cum diuisimus à subiectis accidentia, solemus essentiam seu substantiam uocare eorum naturam. Ita & accidentium sunt definitiones essentialis compositæ ex genere & differentia seu proprio: ut uirtus est habitus uoluntatis, seu morum bonus. Nam habitus generis est uirtutis, differentia sunt, moralis habitus. Id enim distinguit uirtutem ab artibus seu cognitione, & bonus distinguit à uicijs. Sed sunt pauciores

D 5

definitiones

definitiones huius formæ, quia non multa propria nomina differentiarum extant & plerūq; pro differentijs accidentium congerie utimur.

Secundum genus definitionum, definitio causalis est. Neq; tamen nefas est ex superiore forma genus mutuari, etiam cum ex causis definitionem componimus. Nam ad cognoscendam rem genus eius deprehendisse plurimum conducit. Deinde hæc forma definiendi cognata est superiori. Genus materiam significat, differentia formam: ut cum hominem dico animal esse mentem habens, quid aliud significat animal quam naturam corpore animato constantem? Deinde mentem habens, significat ex animali rationali constare hominem.

Sunt autem causæ quatuor. Materia est, ex qua res fit, ut pannus. Forma est, quam induit materia, ut tunica ex panno facta, forma est. Efficiens est, persona seu res faciens, ut sartor uestem faciens. Finis est, cuius gratia aliquid fit, ut, uestis fit tegendi corporis causa.

Licet autem uel ex omnibus causis, uel aliquibus componere definitiones: ut ceruisia est potus ex aqua, ordeo, & lupulo coctus. Est & hæc causalis definitio apud Demosthenem. Lex est inuentum & donum Deorum, decretum uirorum sapientum, & recto delictorum consulto admissorum, urbis com-
mune

mune pactum, secundum quod omnibus ciuibus conuenit uiuere. Nam causa efficiens legis, est Deus, qui insculpsit rationi nostræ sententias certas de moribus, seu quod uocat ius naturæ, unde leges omnes nascuntur. Proinde primū ait, legē esse inuentū Deorum. Neq; legis uim habere debet, si quid constituitur, quod à naturali iure dissentit, qualia sunt, Patrē senē mactare: Item ne uxor marito superstes sit, quæ apud barbaros fiunt. Item alia Milesiorum lex: Nemo nostrū frugi esto. Deinde in quo subiecto sint leges, aut quibus inscripserit Deus adiicit, cū ait: decretum hominum sapientum, id est, hoc diuinitus est acceptū, de quo inter sanos & prudentes conuenit. Nam Scythiis etiā data est ratio, datū ius naturæ, sed illi consuetudine deprauati, nō animaduertērūt nec cernunt diuinum donum. Postea finalem causam adiicit seu officium, lege corrigi delicta, postremo partem causæ efficientis, urbis commune pactum. Nam nō statim omnis sententia de moribus lex est, sed illa ad quam se populus adstrinxit. Apud Athenienses multabatur, si quis uiatorem de uia interrogantem sisellisset, præclara & honesta lex fuit, sed nobis non est lex, quia ad eam se nostra ciuitas non adstrinxit. Apud Persas capitalis fuit ingratitude, apud nos non est capitalis, quia Magistratus nostri non constituerūt certam pœnam aduersus ingratos.
Additur

Additur et particula de causa finali, secundum quam omnes uiuere conuenit. Nisi enim ex legibus aequo teneantur, potentes, et illi qui propter exiguas opes iniuriæ obnoxie sunt, magni motus exsunt in rebus publicis: Ut Romæ bellum ciuile exarsit ex eo, quod Iulius contra leges petebat consulatum. Sūgi tur legum uis, ut iuxta omnes teneant. Huc etiam pertinent definitiones relatiuorum nominum, quia omnia per earum rerum, quæ comparantur inter se, uocabula definiuntur. Eas res possumus causas uocare comparationum, ut ignem calefaciendi causam. Definiemus igitur quædam relatiua nomina. Seditio est motus populi contra Magistratus, ut apud Virgilium:

Ac ueluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, scuitque animis ignobile uulgius.

Ea definitio est, seditionem furorem uulgi esse, id est, motum non sumptis iustis armis, aut ex autoritate Magistratus, sed aduersante Magistratu. De inde adijcit Poeta definitioni Schema hypotyposin: Iamque faces et saxa uolant, furor arma ministrat. Sic enim pictor si seditionem seu urbanum motum pingeret in urbe, tectis principum ignes injici pingeret, et non iusta acie, sed temere, necrite instructos, sed alios alio teli genere concurrere contra Magistratus. Ita uides quam appositè definiat Poeta
iuxta

iuxta præcepta Dialecticæ. Deinde quam graphice ornet, iuxta Rhetoricæ præcepta.

Sed est copiosior famæ definitio apud Virgilium. Nam cum fama sit latè uagatus sermo, primum per uagationem describit genus famæ:

• Quid non uelocius ullum.

Mobilitate uiget, uiresque acquirit eundo.

Parua metu primo mox sese attollat ad auras.

Ingrediturque solo et caput inter nubila condit.

Deinde adiecit differentiam seu rem collatam, sermonem uidelicet:

Tan ficti prauique tenax quam nuncia ueri.

Inserta est definitioni pictura, iuxta Poetarum consuetudinem, Monstrum horrendum ingens. Affectus etiam causas definiuntur, ut gelidusque per ima cucurrit, ossa tremor.

In hoc definitionum genere recenseri potest Fidei definitio, quæ extat in Epistola ad Ebraeos: Εἰς δὲ πίστις, ἐλπίζομένων ὑπὸς ὁμοῦ πρᾶγμάτων ἑλεγχῶν δουλοπικρῶν. Fides est expectatio sperandarum rerum, et certum argumentum non apparentium.

In hac definitione duo nomina loco generis posita sunt. Nam et fidei uocabulum cognatas res duas continet, noticiam seu assensum, et firmam expectationem eorum quæ Deus promisit. ἑλεγχῶν fidei
genus

genus est ex prima specie qualitatis. Significat enim ἐλεγχος certissimam noticiam, re ita deprehensa, ut nihil dubitemus. Verbum Dei ita mouet pietas mentes, ut ea quæ fide cernunt, tam certa esse sentiant, quàm sunt illa, quæ oculis intuentur. Christus pollicetur, patrem his qui inuocant eum, opitulaturum esse. Quamquam igitur in calamitate non cernunt oculi nostri Deum adesse, tamen ita certo statuere debemus, respici nos ab eo, & futurum, ut ab eo tegamur & iuuemur, quàm certa nobis illa sunt, quæ uersantur ob oculos. Nam uerbum ἐλεγχέμεν convincere significat, cuius uerbi quæ uis sit, usus forensis docet.

Alteram uocem ὑπόσασιν expectationem uerti, sic enim in capite tertio eiusdem Epistolæ & sæpe aliàs usurpatur. Et sentiebam recte fieri mentionem affectus fidei in definitione, cum nomen fidei non modo noticiam, sed etiam affectum, qui promissa accipit & expectat, significet. Ponenda est igitur generis loco & hæc uox ὑπόσασιν sumpta ex prima specie qualitatis, habitus, quo expectamus. Fides enim proprie est assentiri uerbo Dei, & expectare Dei promissa. Et pro uno quodam genere, uidelicet pro certa noticia in hac definitione duo hæc nomina ponenda erant. Differentiæ loco ponuntur hæc uoces, non adparentium, item rerum sperandarum.

randarum. Nam accidentia mutuantur differentiã diã à subiectis, in quibus herent, aliã ab obiectis, hoc est, à rebus circa quas uersantur. Porro fides uersatur circa uerbum Dei, quod docet nos de uoluntate Dei, & alijs multis rebus procul positis extra conspectum rationis.

Philosophia docet nos de rebus quas ratio peraspicit, de Arithmetica, de Geometria, de Architectonica, de motibus corporum, de ciuilibus moribus. At de uoluntate Dei tantum ex uerbo Dei iudicandum est, non ex humana ratione. Quod autem mentio sit rerum sperandarum, ostendit & circa quale uerbum uersetur fides, & quod fides non modo noticia sit historie, sed & etiam adfectum cõplectatur accipientem seu expectantem Dei promissa. Significat enim tale uerbum esse, quod non modo historiam docet, aut minas ostendit, sed etiam continet promissiones. Nam hæc res sperandas ostendunt. Et ea demum uera fides est, quæ non modo nouit historiam, sed etiam credit promissionibus, quæ expectat Dei promissa, quæ credit non modo Christum passum esse, ac resurrexisse, sed propter Christum nobis patrem placatum esse, nosq; propter Christum in gratiam recipi, regi, ac seruari à patre. Vides quantum utilitatis adferet Dialectica, cum iuxta eius præcepta grauium autorum sententiæ expenduntur. Nam hæc definitio

definitio fidei ita patet, ita illustratur, cum ad hec precepta confertur, ut fidei uim atq; naturam mira perspicuitate omnium oculis subiiciat.

DEFINITIO EX EFFECTIBUS seu officijs.

Tertium genus definitionum, est definitio ex effectibus seu officijs composita, ut homo est qui loqui potest. Sol est autor diurnæ lucis. Iusticia est, que suum cuiq; reddit. Neq; raro utimur hoc genere definitionis, præsertim in uirtutibus aut uicijs definitis. Nam artes & alij animi habitus, non aliter nisi officijs aut obiectis discerni possunt. Nec ueror dicere, has esse habituum proprias differētiās, quas ab officijs trahimus. Rex est qui unus rerum potitur, & ius dicit ex certis legibus. Tyrannus est qui unus rerum potitur, & ius dicit ex suo arbitrio sine legibus. Hoc enim tyrannum proprie dixerunt ueteres, postea hæsit adpellatio tantum in sceleratis & crudelibus principibus, qui latrocinium in imperio exercuerunt. Magistratus, est minister Dei ad nostram utilitatem, ut malos puniat, & bonos honore afficiat. Sic enim definit Paulus: Genus est minister Dei, cum enim sic appellat, docet esse pium gerere Magistratum, & à latrocinio discernit, & nos admonet, ut, quia diuinitus Magistratus nobis im-

posit

positi sunt, tanquam Dei uicarios colamus. Deinde officia recitat. Primum minister est ad nostram utilitatem, sic enim ait: *Ὅτι οὐκ ἐστὶν οὐδὲν ἀγαθόν.* Hic magistratus docet non ad suam libidinem aut utilitatem debere gerere publicum munus, sed suis cupiditatibus publicam utilitatem anteferre, & intelligere sibi alienæ utilitatis præcuratorem tanquam œconomus in familia commissarium esse. Nec datus esse tot urbes, tot regna in hoc, ut inde tantum uoluptatum suarum instrumenta rapere. Reliqua sunt punire fontes, ius dicere, facinorosa prohibere, de facinorosis supplicium sumere, bonos non tantum defendere, sed honore afficere, id est, efficere in re publica non tantum ut uita, fortune bonorum, in tuto sint, sed etiam ut gradus dignitatis seruentur, & sit honos uirtuti, & omnia honestarum artium studia colantur & magni fiant.

DEFINITIO EX PARTIBVS.

Quartum definiendi genus est definitio, que componitur ex partibus seu membris rei, ut corpus humanum est, quod ex capite, uentre, & pedibus constat. Philosophia est artium dicendi, Physiologie, & præceptorum de moribus cognitio tanta, quantum assequi humana ratio potest. Sicut enim in corpore membra, ita in Philosophia tres illæ partes coherent.

B Penitentia

A

Poenitentia est terreri agnito peccato, & rur-
sus erigi per fidem, credendo quod propter Chri-
stum remittatur peccatum. Nam hæc duo sunt mem-
bra poenitentia, pavor seu contritio, & fides que
rursus liberat ex paware.

DEFINITIO EX ACCI- dentibus.

Quintum genus est, definitio ex genere & acci-
dentibus collecta, ut sunt herbarum definitiones
apud Dioscoridem & Plinium, ut, Narcissus est
flos similis Croco, caule dodrantali, florens mense
Augusto, postremus omnium florum. Hoc genere
definitionum utimur in describendis personis, ut
apud Homerum Thersites, describitur, strabis oct-
lis, gibbosus, garrulitate scurrili. Est autem nobis
ideo sæpius hac forma definiendi utendum, quia ac-
cidentia ostendunt nobis substantias alioqui ignotas,
per hoc Maluà à Marrubio, Cygnū à Coruo, Pont-
petū à Iulio, deniq; res inter se omnes discernimus.

Hactenus tradidimus definitionū formulas, re-
liquum est, ut exerceantur pueri multis exemplis.
Nam ut sine usu aliæ artes percipi non possunt, ita
exacte & apposite definire nemo sciet, nisi eius rei
usum quandam sibi fecerit. In grauibus disputationi-
bus permultum refert, eius rei, de qua disceptatur, defini-

definitionem tenere perspicuam & certam. Nam
ex definitionibus argumenta omnia tanquam ex fon-
te deriuantur, & tota disputatio nascitur. Et sicut
actioni Demosthenes in dicendo primas, secundas,
postremo & tertias tribuit, ita nos in accurata &
subtili disputatione unam definitionem maxime do-
minari statuimus, eiq; iure primas secundas & ter-
tias deberi affirmamus. Ni longum esset, commemo-
rarem aliquot exempla, ubi est cernere magnos ui-
ros in longis disputationibus turpiter hallucinatos
esse, quia parum cauti fuerant in definiendo.

DE DIVISIONE.

Secundum Dialecticos inunus, est diuidere. Ha-
bet autem diuisio non minorem uim, quàm superior
illa definiendi ratio. Nam in Phædro Plato cum
quidem orator em instituit ac format, nunquã quen-
quam ait dicendi artificem, seu ut ipsius utamur
uerbis $\tau\epsilon\chi\nu\iota\kappa\acute{o}\nu\ \lambda\acute{o}\gamma\omega\upsilon\ \omega\epsilon\gamma\iota$ futurum esse, nisi
sciat omnia, de quibus dicendū est, diuidere ac pars-
tiri, & apposita certaq; de finitione, uel ut ipse ait,
 $\mu\epsilon\tau\grave{\alpha}\ \delta\epsilon\ \alpha\ \text{unamquaq; partem comprehendere.}$
Nam cum in primis exigatur ab eo, qui aliqua de re
dicit, ut doceat, nihil aut explicat is, qui omnia con-
miscet & confundit, sæpe profecto diuisione uten-
dum est, ut ea que non cohærēt, se pares, alioquin in-

oratione omnia temere cōgerentur, eruntq; quod aiunt, $\omega\epsilon\upsilon\tau\alpha\ \mu\epsilon\tau\alpha\ \kappa\acute{o}\nu\iota\sigma\iota\sigma\iota$.

Et Cicero Seruū Scæuolæ, quamuis peritissimo iuris, tamen ideo præfert, quia Dialecticem addiderat scientiæ iuris, artem, ut ipse ait, omnium artium maximā, quasi lucem ad ea, quæ confuse, b alijs aut respondebātur aut agebātur. Porro ea in re diuisio dominatur. Et Boetius in libro de diuisione inquit: Andronicum scriptū reliquisse, diuidendi scientiam summo in honore semper apud Peripateticos fuisse, quia nulla res sine hac dilucide & perspicue explicari possit. Sunt aut diuisionū formæ quatuor. Prima esse dixerūt nominis $\omega\omicron\lambda\upsilon\sigma\iota\mu\omicron\varsigma$ significata recensere. Quia sæpe fit ut uocabulo decepti erreamus, Vt si quis disputet, Christianos nō esse seruos, monebit seruitutē aliās accipi ciuilitate, cū significat corpora nostra, & fortunas nostras in potestate aliorum esse: Aliās accipi $\mu\epsilon\tau\alpha\ \varphi\omicron\sigma\iota\kappa\acute{o}\varsigma$, cū significat animas seruire peccato, & obnoxias esse uiciosis affectibus, & destinatas ad poenā, ad aternā mortem. Neq; uero ciuilem seruitutem tollit Christiana religio. Sed supra nouimus, in omnibus cōtrouersis initio cōstiti uendū esse, quæ uis uerbi sit: neq; modo in una uoce hinc exigio diligentia, sed in longiore oratione etiā oportebit amphibola & metaphoras enarrare, priusquam de rebus litigare incipiat.

Secunda

Secunda forma est diuisio generis in species, quæ quidem per differentias, uel per accidentia discerni solent, ut si animal diuidas in hominem ac pecudes, differentia erunt adhibenda, quæ hominem à pecudibus discernant. Ita cum ius diuidunt in ius naturæ ac ciuile, quærenda sunt differentia seu accidentia, quibus pro differentijs utimur, quæ has species discernant. Est enim ius naturæ sententiā de moribus, diuinitus inscripta mentibus hominū, cui omnes homines natura cogit assentire: ut furtum est puniendum. Ius ciuile est sententiā, cui non omnes homines naturaliter assentiuntur, sed quæ certa ciuitas probabili de causa sequitur, ut fur suspendendus est.

Tertia forma est, diuidere totum in membra: hanc Cicero proprie partitionē scribit uocari, cum totum quasi in membra discernitur, ut si corpus diuidas in caput, thoracem, uentrem, manus, pedes. Si Philosophiam partiaris in scientiā loquendi, inquisitionē rerum naturalium, & præcepta de moribus. Si religionē partiaris in fidem, & bona opera. Sic in oratione sæpe partes toti subiicimus, ut cū Phocnix dicebat, se præpositū esse Phylli, ad docendum eum omnia digna laude, deinde partes cōmemorat $\mu\acute{o}\nu\theta\omega\upsilon\ \tau\epsilon\ \rho\acute{\alpha}\tau\epsilon\ \xi\mu\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\alpha\iota\ \omega\pi\omicron\iota\kappa\iota\ \tau\epsilon\ \epsilon\gamma\gamma\omega\upsilon\ \tau\epsilon\ \epsilon\gamma\gamma\omega\upsilon$, id est, eloquentiam qua sapienter consuleret Reipublicæ, & alias uirtutes iuste, fortiter, mode-

E 3

rate

rate agendi. Et Virgilius cū ciuitatē describit, partes recitat. Iura magistratusq; legūt, sanctūq; senatum. Ita sæpe in loquēdo cū ex uno uerbo res intelligi possit, tamen cū eam in membra partimur, res fit

Quarta forma est, quam enumeratio illustrior. rationem proprie uocant, cum subiectum partimur in accidentia. Viuimur hac forma præcipue cum conditiones alicuius personæ, aut rei colligimus, aut distribuimus. Ut si quis doceat, quibus uirtutibus Episcopum oporteat præditū esse, uidelicet doctrinæ, eloquētia, moribus bonis. Ita Cicero enumerat que res in Imperatore requirantur. Et apud Homerum enumerantur Agamemnonis uirtutes, ἀμφοτέρου βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρείττερος τ' ἀρχηγέτης. Nam ille demum princeps laude dignus est, qui et artes domi regendæ Reipublicæ tenet, et iure, legibus, iudicijs, ciuilem tranquillitatem ac disciplinam cōseruat, et foris armis à Republicæ uim hostilē potest. Ita multiplices boni principis laudes enumerauit Homerus in hoc uersiculo, quo tantopere ferūt Alexandrum delectatum esse, ut semper in ore habuerit.

DE MODO EXPLICANDI SIMPLICIA THEMATA, et quomodo sit utendum his præceptis, quæ hactenus tradita sunt.

Hactenus uocum uarietate ostendimus, et prope modum

pe modum classes descripsimus, in quas singulæ referri debeant, et formas definiendi ac diuidendi tradidimus. Nunc monstrabimus quomodo hæc præcepta ex schola, et ex umbra in lucem, ac uelut in aciem profertenda sint, et quomodo his præceptis utendum sit, quibus si quis non didicerit uti, is sciat se in eis cognoscendis inanem operā sumpsisse, non aliter atq; frustra sibi miles arma comparauerit, quibus uti nequit. Patet autem in omni sermone hominum usus huius partis latissime. Etenim in omni serē congressu hominum queri ac dubitari de alicuius certæ rei natura, causis ac partibus solet. Doceri autem nullares ac ordine explicari potest, nisi adhibeatur Dialectica. Tradiderunt autem autores, ut cum aut docere aliquid alios, aut discere ipsi uolumus, aut iudicare aliqua de re, certas quæstiones sequamur, quæ admoneant quid in uniuersuiusq; nominis explicatione requirendum sit, quæq; tanquam Mercuriales statuae in docēdo utam indicent. Et facit Aristoteles in secundo libro ὕστερον ἀναλυτικῶν, ubi docet exacte examinare et excutere id, de quo dubitatur, quæstiones quatuor.

An sit, ut sint ne Pygmæi, sint ne Comete. Quid sit ut quid Pygmæi sint, homines an bestiole, quid Cometa sit, accensus ne uapor, aut stella, ut et Lucretius uocat: crinemq; timendi syderis.

Quod sit, nō est interrogatio, sed ad circumstantias pertinet, & significat, quod circumstantiæ tribuantur ei de quo loquimur, scilicet, loquantur ne Pygmai, qua figurā sint, quo colore, quam magnitudine. Aristotelis interpres ita explicat Quod sit, *ὅτι τῶνδεχού τίνι καὶ τὴν ὄψιν*, id est, docet quod aliquid themati tribuatur.

Quare sit, Cum causse rei queruntur, ut, ex cuiusmodi uapore constet Cometa, quibus ex causis tam pestilens uapor contrahatur. Nos Aristotelis propemodum uestigijs insistentes, res ab eo multatimur, tantum uerbis utemur ad nostrorum hominum captum magis accommodatis. Sunt itaq; quæstiones quatuor.

Quid res sit.

Quæ causse sint.

Quæ partes.

Quæ officia, seu qui effectus.

Est autem forma loquendi Dialectica obseruanda, quoties quid sit res querunt, ut sciamus de definitione interrogari. Et quia primum in omni artificiosa disputatione definitio tradenda est, ideo prima quæstio est, quid sit: sed antequam definiamus, conseruati de ambiguis uocabulis debet, qua significatione in nostra caussa usurpentur, id quia supra monuimus, hic repetere uerbosius nolui. Frustra etiam

queras, quid res sit, nisi antea an sit animaduertaris: ut si constat Pygmaeos esse, tum demum quid sint queri solet. Sed quia de hac quæstione sæpe ex experientia seu testibus, non ex arte aliqua, constituitur, à nobis prætermissa est. Primum igitur in accurata disputatione queratur quid res sit: ut si uelis excutere quid sit uirtus, hic tibi statim prædicamenta in consilium adhibenda sunt, querendumq; in quo ordine nomen uirtutis positum sit, & medio cris cuiusdam usus est uidere utrum sit substantia, an quantitas, an qualitas, an relatiuum: & cum deprehenderit in qua classe sit, genus proximum excerpere: erit itaq; in qualitate uirtus, & proximum genus, habitus. Non nihil promouisti deprehensio genere, sed rem procul adhuc cernis, quare & differentia querenda est: sed ut in substantijs sæpe pro differentijs multa accidentia in unum cumulum congerimus, ita accidentium differentias petimus à subiectis & officijs. Est itaq; uirtus habitus uoluntatis, quia in ea animi parte hæret: absoluit autem differentiam, proprium officium eius, ut uirtus est habitus uoluntatis qui inclinatur ad agendum secundum rectam rationem. Habes definitionem, quæ tamen melius intelligetur cum etiam causas perspexeris, quia in ipsis etiam definitionibus cause subindicantur, & unaquæq; res tum demum cognoscitur, cum causas perspeximus.

Est itaq; causa efficiens uirtutis, animus seu uoluntas, quæ cum consilio intellectus, seu recte rationi obtemperat, gignit actiones honestas, quas cum sepe iterat, parit sibi habitum seu ἔξιν, sicut cera mollior fit diu multumq; tractata. Sunt enim in animo duo officia, iudicare, id intellectui tribuunt, & prosequi aut fugere quæ intellectus ostendit, hoc posterius uoluntati tribuunt. Neq; tamen satis est ad efficiendum firmum habitum, habere communia instrumenta, scilicet iudicium & uoluntatem, sed oportet in uoluntate etiam esse naturales quosdam impetus, qui uehementer incitent animum ad uirtutem. Sicut eximius musicus fieri nõ potest, nisi singularis quidam & naturalis impetus ad musicam rapiat, nec satis est aut uocem mediocrẽ, aut artes habere. Nec felix Poeta effici potest, nisi peculiaris uis ingenij ad poetice rapiat: nec satis est nosse syllabarum mensuras, quemadmodum & Horatius inquit:

Tu nihil inuita dices faciẽs ue Minerua.

Sed ad perfectam uirtutem efficiendam ille singularis impetus in animis requiritur, quem *φύσιν* ἄγγετον Aristoteles & alij uocant.

Porro ut uersus etiam faciunt quidam quoquo modo, & canit quidam sine naturali motu, ita quædam imperfecta uirtus in ijs esse potest, in quibus *φύσιν* ἄγγετον aut desunt, aut languidiores sunt.

Loquimur

Loquimur autem de ciuilibus uirtutibus, quæ effici uiribus naturalibus possunt. Materiam accidentia non habent ex qua fiant. Itaq; de uirtutis materia non est querendum, sed improprie uocant materiam circa quam uersamur, aut in qua aliquid hæret, sicut aut medicina uersatur circa morbos, uel depellendos uel arcendos, ita uirtus uersatur circa affectus uel gubernandos uel reprimendos, & circa contractus, circa motum, statum, cogens uoluntatem recte rationi obsequi. Hæret autem in animo uirtus, sicut in pariete color. Ipsa accidentia forma sunt, quare & de forma non admodum queri solet. Finalis causa est officium uirtutis, cogere animum obsequi recto iudicio: sunt autem & fines alij remotiores, tranquillitas in uita: nam & hanc uirtus parit, sicut scriptum est: Qui fecerit hæc, uiuet in eis. Comitantur uirtutem etiam opes, honos, & similia, quæ congerere iam ad Rhetorem magis pertinet, quam ad Dialecticum. Nam Dialectico satis est causas & naturam rei peruidisse. Reliquum est, ut uel partes uel species uirtutis recensereamus. Omnia enim uocabula, in quibus multa contineri existimantur, tum demum recte intelliguntur, cum membra aut partes recensueris: ut enim corporis naturam non nouit medicus, nisi singula membra, ut in anatomia monstrari solent, contemplatus fuerit, ita generalia uocabula

vocabula, nisi in species aut partes distribuuntur, obscura sunt. Sic enim & in quotidiano sermone, cum initio generali propositione aliquid comprehendimus, ut fiat magis perspicua res, species adijcimus, ut cum Horatius ebrietatem generali uerbo culpasset: Quid non ebrietas designat? species enumerat, operta recludit, Spes iubet esse ratas, in præliatus dicit inermem &c. Sunt igitur & uirtutis species enumerandæ. Porro generum species per differentias colliguntur, ut supra docuimus. Differentiæ uero accidenti, aut à subiectis, aut à materia circa quam uersantur, aut ab officijs petuntur. Porro uirtus omnis uersatur aut circa contractus, aut circa uoluptates, aut circa metus, aut circa dolores. Iusticiæ est, quæ circa contractus & omnium rerum & officiorum commutationem in hac uitæ societate uersatur. Modestia seu temperantia, uoluptates moderatur. Fortitudo dolores depellit, & ne quid turpiter metu coacti faciamus, constantiam retinet. Horum si quis partes etiã requireret, ostendi iam formas in prædicamentis, unde haurire cætera poterit.

Nascetur mihi opus longius Iliadæ, si omnia persequi uelim. Sunt autem in omnium manibus libelli Ciceronis de Officijs, quos qui diligenter legerint, animaduertet eorum œconomiam ad hæc Dialecticorum præcepta quadrare. Primum enim officium

definitur, & nomen explicatur. Est enim actio uirtutis. Subijciuntur deinde species, officia ex prudentia, iusticia, fortitudine, modestia tracta, & ex eo libello omnes uirtutis species, si quis explanationem longiorem desiderat, cognosci possunt. Nobis hoc in loco satis est monuisse, quod generalia nomina sint enumeratione specieum explicanda.

Postremus locus est, qui sint effectus. Porro quoties inter causas de fine quaritur, scias de officio seu effectu quæstionem esse: ut medicinæ finem dicimus esse, morbos depellere, idem adpellare liceat officium seu effectum medicinæ. Nam etiamsi non respondeat euentus, tamen medicinæ munus est & officium, curare. Et recte dixerunt ueteres Dialectici, uerba in definitionibus potentiam significare, non euentum: ut cum finem esse dicimus medicinæ, curare, intelligas potentiam quandam esse, quæ adhibetur curatio nis causa. Sed cum finem Rhetorices esse dicimus, persuadere, intelligas adhiberi eam ad persuadendum, etiamsi secus euenit. Cum autem supra uirtutis finem ostenderimus, nihil opus est nunc de effectu seu officio multa dicere. Est enim seu finis, seu effectus, seu officium, cogere hominem ut rationi obtemperet. Deinde parit multa uitæ incommoda, nam quam aliquando boni fortunam iniquiorem habent, tamen cum Deus eis bona promiserit, non dubitare debent,

debent, quin diuinitus defendantur & tegantur.
 Hæc si quis Rhetoricè uelit exaggerare, possit collationem instituire eorum malorum, quæ imprebis impendent. Videmus enim diuinitus euenire, ut semper insignia flagitia insignes poenæ comitentur, id quod testantur quotidiana supplicia homicidarum, quia uix unquam euadūt, quo minus hereant in penis. Testantur idem miserabiles exitus Tyrannorum tam frequentes, ut etiam Poëta scripserit:
 Ad generum Cereris sine cæde & uulnere pauci,
 Descendunt reges & sicca morte Tyranni.

Sed hanc amplificandi rationem tum in Topicis Dialectici, tum Rhetores prolixè tradunt, quæ cum accesserit ad definitionem, & illam breuem explanationem uirtutis, magnam haud dubie lucem ei adfert. Neq; enim iste Rhetoricus adparatus inanis quidam fucus est, sed utilitatis causa reperiuntur, ut propius ostendat oculis nostris causam, de qua disserimus, non aliter atq; uiui colores in pi-

ctura rem uerius representant,
 quàm umbra extremis
 lineis circum-
 ducta.

Liber

LIBER SE

CVNDVS DE PROPOSI-

TIONE.

Propositio est oratio indicatiua & perfecta, uerū aut falsum sine ambiguitate significans: ut Caesar non est iure occisus: Virtutes nō possunt à se mutuo diuelli, quin simul omnes in aliquem cadant. Nobis pueris exigebatur puerilis quædam diligentia, ut propositio ex uno nomine, & ex uno uerbo fieret, ut homo currit: id tamen si non reprehendo, tamen ita intelligi uelim, ut etiam si pluribus uocabulis oratio constet, tamen propositio appelletur, si tamen una quædam & certa & indicatiua, ut Grammatici dicunt, sententia sit, qualis hæc est: Ingenuus didicisse fideliter artes, Emollit mores, nec sinit esse feros. Variæ autem sunt appellationes propositionis, nam pronunciatum uocauit & Cicero, & proloquium alij uocauerunt. Ergo in tradendis artibus in primis nocere

nocere existimo ambitionem eorum qui studio no-
uitatis sine graui causa à ueteri consuetudine disce-
dunt. Cum autem apud Latinos propositionis uoca-
bulo usi sint Cicero & Quintilianus, libenter eandē
uocem & nos retinuimus. Cicero pronuntiatū ideo
uocat alicubi, quia Aristoteles in libro περὶ ἔργων
ὑπέσθ uocat propositionem λόγου ἀποφαντικ-
κόν, id est, orationē qua decernitur seu fertur sen-
tentia aliqua de re. Nam ἀποφατικῶν Græci di-
cunt pronuntiare, ideo Aristoteles ait: λόγος ἀπο-
φαντικὸς ἐστὶν οὐ πᾶσι, ἀλλ' ἐν ᾧ ἀλλοθεν-
ἐστι ἢ ψευδὲς ἢ ὑπερβολῆς. Stoici uocant ἀξι-
ώματα, quod nos propositionem dicimus: sed id nouum
est, & alienum à consuetudine Græci sermonis ue-
teri, ut pleraq; alia commentitia Stoicorum uoca-
bula. Aristoteles tantum communissimas senten-
tias uocat ἀξιωματικά, ut: Totum est maius qua
libet sua parte.

DE UTILITATE HUIUS partis.

Est autem hoc loco de usu propositionis nobis
aliquanto copiosius dicendum, quanquam id intem-
pestiuum in ipso huius libri uestibulo uidetur: sed
ut melius intelligi possit, quæ utilitas ex hac parte
Dialectices petenda sit, statim initio iudicauimus
usum eius

usum eius ostendendum esse. Vulgare prouerbiū
est, Laudat uenales qui uult extrudere merces.
Itaq; & ego cum hanc partem operis diligenter co-
gnosci à lectoribus uelim, utilitates eius uel amplis-
simis laudibus uehere cupiam.

Est autem hæc præcipua, quod in omni contro-
uersi, in omni scripto, in omni negotio, in omni epī-
stola, constituēda nobis est aliqua propositio, in qua
eius negocij, de quo loquimur, summā comprehen-
damus. Id non tantum Dialectici præcipiunt, sed de
ratione proponendi multo diligentius etiam Rhe-
tores præceperunt. Nec ulla caussa est, cur tam ac-
curate de hac re præceperint, quia multos uideas,
qui quum loquuntur nunquam constituunt, nunquam
significant qua de re loqui uelint. Alij etiā cum pro-
posuerunt sic obliuiscuntur instituti, tanquam nomi-
nis sui, ut cum amphora cœperit institui, non raro
currente rota (quemadmodū Horatius inquit) ur-
ceus excat, ita fit ut eorum oratio, quia nusquam co-
heret, prorsus non intelligatur. Iam quid in iudi-
candis aliorū scriptis intelligēt isti, qui non ex longa
oratione aliquam certam propositionem colligunt,
qui non ad unam propositionem uelut ad statum (ut
Rhetores uocant) seu caput, omnia argumenta re-
frunt. Proinde latissime patet usus huius partis.
Neq; perspicue scribent unquam, neq; aliena scri-
ptar est

pta recte intelligent, qui non unam aliquam certam propositionem ex tota disputatione excerpunt, quæ rei summam & totam causam continet, ut in Miloniana oratione, Milo iure occidit Clodium. In Rosciana, Roscius non occidit patrem. In Epistola Pauli ad Romanos, Iusticia coram Deo non sunt humane uirtutes, sed iusticia est, reputari iustum cum credimus quod propter Christum certe placeamus Deo. Si quis ad hunc modum ex unaquaque controuersia excerpserit propositionem, in qua summa negotii insit, & ad quam referri omnia argumenta debent, is demum sciet uti hac parte Dialectices. Plinius alicubi primum scriptoris officium esse existimat, titulum instituti operis saepe legere, sequi identidem interrogare, quid coeperit scribere. Vidit enim multos argumenti oblitos non immorari inchoate materiam, ita & in iudicandis aliorum scriptis, per multos uidemus nihil minus animaduertere quam quid autores quos interpretantur, docere susceperint, nec ferè unquam aut titulum aut consilium auctoris in enarrando meminisse, id plerumque imperitis Dialectices accidit, periti uero cernunt, ut Cicero inquit, ubi sit & cuiusque controuersie statum seu summam deprehendere norunt, & in explicando quæ uia ingredienda sit, quis cursus tenendus, quis portus petendus uident. Neque uero tantum in longa controuersia

trouersia propositio queritur, in qua summa re uertitur, sed singule argumentationes resoluendæ sunt, donec earum membra, hoc est simplicissimas propositiones deprehenderis. Nam aliter de longiori syllogismo iudicari non potest, nisi detracto ornatum orationis nuda eius membra coniungantur & inspectantur. Aristoteles à *ὁ δὲ ἄνθρωπος* suos libros inscripsit, quia resoluere ad hunc modum & iudicare argumenta docent, ut posterior pars orationis *ὡς ἔστιν* ferè tota in hoc syllogismo consistit. In consilijs publicis honestas uel cum periculo sequenda est. Demosthenis consilia quamuis periculosa fuerint, honesta fuerunt, Ergo Demosthenes non est reprehendendus. Postquam hoc modo longe illius orationis membra oculis subiecta fuerint, tota causa iudicari facilius poterit. Sciendum autem est & hoc, & solas significare uerum aut falsum, ideo placuisse auctoribus ut hæc solæ propositiones dicerentur. In suarum materijs uidetur existere imperatiuæ propositiones, ut suscipe bellum Cæsar aduersus Turcas. Sed hæc quoque in indicatiuas mutari possunt in tertia persona, ut Cæsar debet suscipere bellum aduersus Turcas.

D V P L E X P R O P O S I T I O.

Categorica una oratio est, seu ex uno nomine &

uno uerbo cōflata, ut, *Cæsar nō est iure interfectus, sic uocatur, quia unum quiddam uni rei tribuitur.*

Hypothetica duæ orationes sunt, coniunctione copulatæ, ut, *Si fortuna uolet, fies è Rhetore consul: si asinus uolat, est alatus: de hoc genere propositionum infra dicemus. Nunc Categoricæ tractandæ sunt, quarum naturam qui cognouerit, facile iudicabit de hypotheticis, quæ nihil aliud sunt quàm duæ categoricæ consuta.*

PARTES PROPOSITIONIS.

Grammatici de partibus propositionis consueti sunt, nam ab his nomina & uerba mutuamur. Prior pars nomen est, Aristoteles uocat subiectum, ut *Cæsar*. Posterior pars, uerbum, ut *Cæsar uicit Gallos*, id prædicatum uocat, quia nomini tribui aliquid significat. Neq; tamen uerbis tantum utimur, sed etiam nominibus, quæ tamen per uerbum substantiuum adtexenda sunt subiectis, ut, *Modus est pulcherrima uirtus*. In huiusmodi propositionibus uocant uerbum substantiuum copulam, quia prædicatum cum subiecto copulat.

DIVISIO PROPOSITIONVM.

Aliæ sunt affirmatiuæ, aliæ negatiuæ. Affirmatiua est, quæ constituit seu pronunciat aliquid adesse

esse subiecto, ut *Cæsar est clemens*. Negatiua, quæ aliquid subiecto adimit, ut *Pompeius non uicit Cæsarem*: Non facile est æqua commodamente pati. Obseruent autem pueri tum demum esse negatiuam propositionem, non cum periphrasi subiecti aut prædicati negatio est, sed cum principali uerbo additur. Neq; enim negatiua est: *Odi sapientem qui sibi non sapit*. Ea Philosophia quæ non docet uirtutem maxime expetendam esse, officit moribus. Neq; hæc negatiua est: *Nemo nō in alienis uicijs iudicandis ocularior est, quàm in suis*. Neq; est quisquam, quem nō in aliqua re uidere Suffernum possis. Est autem à Grammaticis petenda natura negationum.

SECUNDA DIVISIO.

Propositionum aliæ sunt uniuersales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ, aliæ singulares. Uniuersales, ubi subiectis præponuntur particule uniuersales. Est autem Grammatica consulenda, quæ sint uniuersales particule, *omnis, nullus, nemo, quilibet*. Omnes mutationes Rerum publicarum sunt periculose. *Crede mihi stulto nemo in amore sapit*. Particularis est, ubi subiecto præponuntur particularia signa: *Quidam, aliquis, quidam non*. *Quidam Germani colunt literas*. *Quidam Germani nō sunt bibuli*. Indefinitam propositionem *Valla contendit uniuersalem*

uersalem representare, neq; ab re. Nam indefinita est non qualibet propositio sine signo uniuersali, aut particulari, sed ea demum, in qua uniuersa speciei aliquid proprie tribuitur, ut, Virtus est preciosior pecunia, Anima est immortalis. Homo est species. Dilectio implet legem. Eloquentia est uis perfecte aliquid explicandi, hoc est, sapienter et cum summa perspicuitate.

Singularis, in qua subiectum est proprium nomen, seu indiuiduum, ut, Marcus Cicero est orator, seu hic homo est amans pacis,

TERTIA DIVISIO.

Propositio uera est, quae cum re quam significat consentit, ut Caelum semper mouetur. Pium est defendere praesentem statum Reipublicae, leges et religionem aduersus Turcas. Falsa est quae à rebus dissentit, ut, Sol est bipedalis, Stellae decidunt.

QUARTA DIVISIO.

Sunt item aliae propositiones necessariae, aliae contingentes. Necessariae sunt, quando genus seu differentia, seu proprium, seu tota definitio tribuitur definito, ut homo est animal rationale, seu quod loqui potest. Religio est timere Deum, et credere Deo. Gratitude est iusticia, reddens benemeritis gratiam uel reddens officium pro officio. Contingens est, quando

quando accidentia subiectis tribuuntur, ut cum diuersorum praedicamentorum uocabula coniunguntur, ut lapis est albus, caelum mouetur, aqua calet, Aeneas uicit Turnum. Quam quod praeterijt mutari non possit, et quae sunt, cum sunt, ut ait Aristoteles, esse necesse est, tamen materia ipsa talium propositionum contingens dicitur, quia accidentia sunt extra subiecti substantiam. Itaque poterat fieri, ut non uinceret Turnum Aeneas. Quare non necessaria ueritas est propositionum, in quibus accidentia subiectis tribuuntur. Genus autem et differentia et proprium cum definito seu specie ita cohaerent, ut diuelli non possint. Proinde et Plato Ideas quas uocat, perpetuas esse scribit, quia nihil aliud sunt nisi eiusmodi propositiones, seu imagines rerum ac definitiones, quas mens cum intuetur, animaduertit aliter se habere non posse. Quoties enim de homine cogitamus, talem eius imaginem concipimus, quod sit animal quoddam rationale, quod loqui possit. Nam posse loqui, proprium est, et haeret in hominis natura necessario. Loqui uero si nihil nisi euentum significet, accidens est, δὲ ἄμοιρον proprium est, Euentus seu actus, accidens.

DE OPPOSITIONE.

Cum haec Dialectica pars tradat artem iudicandi quid uerum, quid falsum sit, necesse fuit etiam monere,

nere, quæ propositiones, quomodo inter se pugnant. Neq; uero est ullum maius peccatum in dicendo, quàm pugnantia dicere, aut nõ animaduertere. Op-
positionem uocant, cum due propositiones, in quibus eadem subiecta & prædicata sunt, dissentunt. In primis autem ἀμφιβολία cauenda est in oppositionibus. Neq; enim inter se dissentiunt istæ: Christiani liberi sunt, Christiani non sunt liberi. Si in altera propositione libertatem ciuilitate intelligat, in altera ἀσχοριανωσ. Sic est ἀμφιβολογ νόμον seruitutis, Nolite fieri serui hominũ. Et si seruus uocatus es, non sit tibi cura. Numerant species oppositionis has. Contrariæ sunt due uniuersales, quarum altera affirmatiua est, altera negatiua. He nunquã simul ueræ esse possunt, falsæ esse possunt, si sint ambæ in contingenti materia, ut, Omnes stellæ sunt maiores terra, Nulla stella est maior terra. Omnes homines sapiunt, Nulli sapiunt.

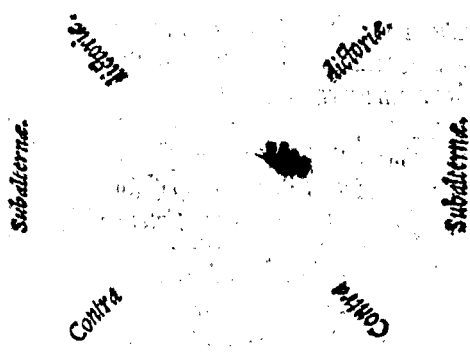
Subcontrariæ, due particulares, quarum altera affirmatiua est, altera negatiua. Hæ simul ueræ esse possunt in contingenti materia, ut, Quidam homines sapiunt, Quidam non sapiunt. Quædam stellæ sunt maiores terra, Quædam stellæ non sunt maiores terra. Contradictoriae sunt, aut uniuersalis affirmatiua, & particularis negatiua, aut due singulares, ut Plato sedet, Plato non sedet. Contradictoriae

etiorum acerrimè inter se pugnant, nec unquam simul aut ueræ aut falsæ esse possunt. Subalterne non dissentiunt: sunt enim particulares sub uniuersalibus positæ, quæq; in argumentando colligi ex uniuersalibus possunt, ut: Omnes homines sapiunt, Ergo Germani sapiunt.

Omnes stellæ sunt maiores terra.

Contrariæ.

Nulla stella est maior terra.

Quædam stella est maior terra.

Subcontrariæ

Quædam stella non est maior terra.

DE CONVERSIONE.

Conuersio propositioⁿum duplex est. Prior simplex dicitur, cum ita uertitur propositio, ut eadem signa maneant, id accidit in uniuersali negatiua: ut, Nullus homo est lapis, Nullus lapis est homo. Nullus Christianus est conuiciator, nullus conuiciator est Christianus. Et in particulari affirmatiua: Quisdam monachi sunt pij, quidam pij sunt monachi.

Alter a forma est conuersio per accidens, cum non manent eadem signa, sed iuxta subalternarum naturam ex uniuersalibus particularia colliguntur, id accidit in uniuersali affirmatiua: ut omnis homo est animal, quoddam animal est homo. Sunt autem hae formae conuertendae propositionis non prorsus inuicem, et propemodum argumentorum uice usurpari possunt. Alicubi enim conuersione uel ad probandam, uel ad illustrandam propositionem aliquam subobscuram utimur, ut omnes fortunati insipientes rursum incident in aduersam fortunam. Ergo quosdam qui ex secundis rebus in aduersas inciderunt, uerisimile est stultos fuisse, et nescisse modum tenere in secundis rebus. Est et uidere in conuersionibus in signis negatiuis uim maiorem esse quam in affirmatiuis, signa enim affirmatiua in uniuersalibus non possunt repeti, negatiua repetuntur, ut, Nullus Christianus est conuiciator, nullus conuiciator est Christianus.

nis. Neque uero late patet usus conuersionum, sed quoties ea uti uolumus, communis consuetudo sermonis consulenda est, a qua nunquam discedere Dialecticus debet. Etenim si Dialectica perspicua docendi scientia est, planum est usitatum sermonem a Grammatica mutuari debet.

Hic etiam de equipollentijs praeceperunt, quae signa inter se consentiant, ut si dicas: Nemo non amat pecuniam, habebit ea propositio uim affirmatiuae uniuersalis, omnes amant pecuniam. Nos ex Grammaticis scholis hanc signorum uim et mutationem adferre ad Dialectica puerum debere censemus. Peculiariorum etiam praecepta de modalibus propositionibus tradita sunt ab Aristotele. Vocat autem modales, in quibus haec uoces ponuntur, necesse, possibile, impossibile, ut: Christianos necesse est mala pati. Ego has non puto separandas esse ab eo genere categoricarum, quod hactenus tractauimus, si quis tamen earum naturam diligentius excutere uolet, Aristotelem consulat. Nos qui ita tradere Dialectica instituiimus, ut usum artis indicaremus, quantum hoc loco fieri potest, ea tantum praecepta complexi sumus, quae saepe usu ueniunt, argutias quarum non admodum usus est, libenter praetermisimus, quia non ad aliquam ingenij ostentationem, sed ad utilitatem iuuenum haec scripsimus, qui ita facillime percipient hanc

hanc artem, si non onerabuntur immodicis præceptis, & in legendis orationibus disertorum hominum uidebunt usum præceptorum, eaq; in scribendo & docendo experientur ipsi.

LIBER TER

TIVS DE FIGVRATIONE.

M ab exiguis fontibus orta flumina, subinde crescunt: Ita artes omnes à paruis principijs manantes, paulatim latius uagantur, & sui usum magis ostendunt. Nam cum hæc nusquam angusto alueo adhuc fluens Dialectica, tenuia quædam præcepta, de simplicibus uocibus, deq; propositionibus tradiderit, nunc cum de argumentatione præcipere incipit, latissimè patet. Hic primum est cernere, quæ uis & quanta utilitas sit Dialecticæ, cum enim in omni oratione argumentatione

none ut amur, neq; de argumeto uillo recte iudicare possint huius artis imperiti, et nulla cõtrouersia sit, que non sit conferta argumentis: quid intelligent hi, qui non norunt argumenta iusto ordine connectere, aut uidere quomodo singula membra cohererent. Mihi quidem tanquam cæca nocte nauigantes, nullam certam sententiam isti tenere posse uidentur, qui adlectionem cuiuscunq; scripti, hoc instrumentum non offerunt. Non mediocris est negocij sentire, ubi totum argumentum quis recitet, ubi partem eandem quæ erat infirmior dissimulauerit. Hæc qui non animaduertit, eum saepe falli necesse est. Sæpe etiã infertur argumētis Rhetorica schemata. Ornatus autem quantus propositum reddit illustrius, tamen cum de argumeto iudicare uoles, detrahendus erit. Et argumētis membra tanquam nuda ossa intuenta erunt, ut uideas an satis firma sint. Sæpe autem decipiuntur & obrutur auditores copia orationis, ut assentiatur incertis, eaq; satis firma esse ducant, cum excerpte nuda argumenta ex oratione non possunt. Sic Demosthenes uicit Aeschinem, quanquam in deteriore causa. Est enim hic syllogismus: In consilijs publicis honestas sequenda est, Ego honestatem secutus sum, Igitur recte consului. Miras autem tragœdias agit, tum in Maiore tum in Minore amplificanda, & orationis impetu iudicum animos perturbat, & in suas partes pertrahit

pertrahit, commemorat exemplum Cyrili, quod illum unà cum uxore lapidibus obruerint Athenienses, quanquam utiliter consulentem, quia utilitatem præposuisset honestati, & consulisset ut Athenienses dederent se Persis. Addit etiam uim minori percollationem, nihilo fœliciores esse eos, qui se cū Philippo coniunxerint. Item miserrimam fuisse futuram seruitutem præterquam quod esset &c. Hæc tamen omnia, si quis ad Dialecticam reuocet, infirma sunt, quia maior ita uera est, honestatē esse præcipuè spectandam, ut si multa sint honesta, delectus quidam habeatur honestorum, eaq; sequamur, que minimum habent periculi. Nam etiam si erat honestum Athenis ulcisci iniurias à Philippo acceptas, tamen id periculosum erat: itaq; quod proximum erat faciendum fuit, ut pax redimeretur sine turpitudine, & sine publico periculo. Huius generis innumera exempla quotidie animaduertere licet, ubi copia orationis præstringit oculos legentium, ut pro certis incerta amplectantur.

Proinde in omnibus longis causis hoc faciendum est, ut ad Dialecticam argumenta omnia exigantur, & nuda considerentur, ut iudicari de eis rectus possit. Neq; uerò in oratione omnes uersus ad præcepta Dialecticæ exigere debent, sed ars quædam est uidere argumenta, quibus unaquæq; causa nititur, hæc sunt

hec sunt ad Dialecticæ formas adstringenda. In oratu seu explicatione argumentorum similis diligentia nullo modo requirenda est. Id & Quintilianus monuit, quem locū, cum doceat & quis sit Dialecticæ usus, & quatenus ea sit utendum, duxi adscribendum esse, ut ediscerent omnes studiosi. Sic autem ait Quintilianus libro quinto: Namq; ego ut in oratione syllogismo quidem aliquando uti nefas non duco, Ita constare totam, aut certe confertam esse aggregationum & enthymematum stipatione minime uelim. Dialogis enim & Dialecticis disputationibus erit similior quam nostri operis actionibus, quæ quidem inter se plurimū differunt. Namq; illi homines docti, & inter doctos uerum quærentes, minutius et scrupulosius scrutantur omnia, & ad liquidum confissimq; perducunt, ut qui sibi & inueniendi & iudicandi uendicent partes, quarum alteram $\tau\omicron\tau\iota\kappa\acute{\alpha}\nu$, alteram $\kappa\epsilon\gamma\iota\tau\iota\kappa\acute{\alpha}\nu$ uocant. Nobis ad aliorum iudicia cõponenda oratio est, & sæpius apud omnino imperitos, atq; aliarum certe ignaros literarum loquendum est, quos nisi delectatione allicimus, & uiribus trahimus, & nonnunquam turbamus affectibus, ista quæ iusta ac uera sunt, tenere nõ possumus. Locuples & speciosa uult esse eloquentia, quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis & crebris, & in unam propè formam cadentibus concisa, & con-

et cōtemptum ex humilitate, et odiū ex quadam seruitute, et ex copia satietatem, et ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non sinitis, sed campis, non uti fontes angustis fistulis colliguntur, sed ut latissimi amnes totis uallibus fluat, ac sibi uia si quando non acceperit, faciat. Nam quid illa miserius lege, uelut præformatas infantibus literas prosequentium, et ut Græci dicere solent, quem mater amictum dedit sollicite custodientium, propositio et conclusio, ex consequentibus, pugnantibus. Non inspiret, non augeat, nō mille figuris uariet ac uerset, ut ea nasci et ipsa provenire natura, non manufacta et arte suscepta magistrum fateri ubiq; uideatur? Ita Fabius monet in oratione liberius disputandum esse: sed cum iudicare de causa uoles, ornatus argumentis detrahendus erit, caq; iustis formis syllogismorum illigare oportebit.

Argumentatio est institutam propositionem ex alio colligere. Nam omnis probatio ad propositionem, ut supra dixi de pronuntiatio, dirigenda est tanquam ad scopum seu metam: Nam probatio gignit propositionem.

Sunt autem species argumentationis quatuor, syllogismus, Enthymema, Inductio, et Exemplum, sic enim numerantur, et nos à uulgari consuetudine non discedere decreuimus. Hic autem monendi sunt
adolescentes

adolescentes, duplicē esse de argumentatione questionem: Aliās enim de materia argumentorū præcipitur, à quibus rebus in unaquaq; causa trahenda sint argumenta, ut cum dubitatur de cæde C. Cæsaris, iusta sit an iniusta, unde argumenta haurienda sint quæ probent esse iniustam, aut secus: Aliās de forma argumentorum præcipitur, uidelicet, inuenta materia qua forma connecti debeat, ut intelligi possit membra recte aut secus coherere. Ut enim artifex aliās de materia deliberat, ex quo corio calceus fieri debeat, ex qua specie marmoris statua facienda sit, aliās deliberat de forma, lunatus ne calceus an gallica forma fieri debeat, militari ne habitu statua an togata fieri debeat: Ita Dialectico cum materia excogitanda et inuenienda est, tum etiam forma argumentandi quærenda, ad quam exigat materiam, ut uideat an recte cohereant omnes argumenti partes. Nam formæ dialecticæ traditæ sunt nō ob hanc causam, ut præcise in loquendo eas imitemur, esset enim ridicula breuitas illa et nimis ieiuna, sed ut in iudicando cum de aliquo argumento dubitatur, an ad rem præsentem faciat cerneremus, recte ne an adposite quadrent ea, quæ colliguntur ad institutam propositionem. Sæpe enim uiciose colligi ab imperitis uidemus, quorum stulticiam uerbisimo epigrammate Martialis notauit, quod non
G grauabor

grauabor adscribere, ut acuam curam in adolescentibus, si qui aliqua de re dicere aut scribere uolent.

Non de uineq; cæde, nec ueneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis.
Vicini queror has abesse furto.
Hoc index sibi postulat probari.
Tu Cammas, Mythridaticumq; bellum,
Et periuria punici furoris,
Et Syllas, Mariosq; Mutiosq;
Magna uoce sonas, manuq; tota.
Iam dic Posthume de tribus capellis.

Et Socrates id uitij in Gorgia reprehendit, cum ait apud Platonem, ὅτι νῦν μοι δοκεῖς σὺ οὐ πᾶν ἀκόλαστον λέγειν οὐδ' ἐ σύμφωνον οἷς τὸ πρῶτον ἐλεγεῖς. M. Cicero duas esse partes Dialecticæ scribit, alteram inueniendi argumenta, alteram iudicandi. Ea quæ coninetrationem inueniendorū argumentorū, Topica uocatur, quæ tota traditur infra in locis qui sic appellantur. Inde materia sumenda est, cum aliqua de re dicendū erit. Reliqua tota Dialectica uocatur n. p. τικὴ, docet enim quomodo inuēt a coniecti debeat, & iudicat utrum conexa inter se consentiant. Nec putent adolescentēs ex his syllogismorū formulis materiā dicendi petendam esse. Tunc cum aliunde oblata est materia, imitandæ hæ formulæ sunt in coniectendo, & uidendū

dum in quā formulā recte includi cōnexa possint. Hoc mirifice conducit facere in omnibus causis, uel cum docere alios, uel cum ip̄si discere aliquid & penitus introspicere cupimus. Et cū in aliqua controversia argumentū propositū est, prima cura debet esse consequentiæ, nam hoc nomen usurpatur in scholis, hoc est, primū oim uidendū est, an argumentum sit inclusum alicui formæ. Et placet cōsuetudo, quæ nobis pueris erat in scholis, ut cū recitasset aliquis argumentum in disputando, statim subijceret, consequentiā ualere, quia quadraret ad modū Darrij, aut Ferio, aut alium quempiā. Vocant autē consequentiā bonam, cum rite omnia coherent. Mala consequentiā est, cum uiciose coherent partes, ut si quis colligat, aliqui Philosophi sunt improbi, Ergo Philosophia est mala ars. Aut hoc modo. Philosophia non est Euangelica doctrina, Ergo Philosophia non est bona & utilis ars. Nihil enim rectius coherent quàm hæc, Architectonica non est Euangelica doctrina, Ergo Architectonica est mala ars. Aut hæc, Cæsar in Hispanijs est, Ergo uinum frige facit. Est autem bona consequentiā ea tantum, cum aliqua specie argumentationis, syllogismo, enthymemate, inductione aut exemplo, sine uitio & iuxta præcepta, quæ paulo post tradimus, utimur. Porro de materia argumentorū præcipitur in To-

pici. Hoc loco formas tantum ostendemus, ad quas cum adstrinxeris materiam, tum demum cerne modo omnia membra cohaereant.

DE SYLLOGISMO.

Syllogismus est oratio, in qua ex duobus pronuntiatis conclusio necessario sequitur: ut, omnes magi stratus sunt honore afficiendi, C. Caesar est magi stratus, igitur C. Caesar est honore afficiendus. Veritas Dei est utilis et digna cognitione, Philosophia est veritas Dei, ut eam Paulus appellat, Ergo Philosophia est utilis et digna cognitione.

Sunt autem syllogismi partes simplices, seu membra, tres termini seu uoces, maior, minor, et medius terminus. Maior est, qui tantum in priore pronuntiato ponitur. Minor est, qui tantum in secundo pronuntiato ponitur. Medius est, qui in utroque ponitur. Ita fiunt duo pronuntiatum cum uox repetitur. Quod si ex pluribus terminis quam tribus fierent, non necessario cohaerent ipsa inter se, nec ex se generent conclusionem, ut uicio se colligitur: Magi stratus sunt honore afficiendi, C. Caesar erat caluus, igitur C. Caesar erat honore afficiendus.

REGVLA.

Ex solis negatiuis, ex solis particularibus non potest

potest effici syllogismus. Quoniam enim aliquando casu inde uera conclusio sequitur, tamen id non est perpetuum, ut:

Nullus asinus loquitur,

Nullus homo est asinus,

Ergo nullus homo loquitur.

Quoddam animal est homo,

Asinus est animal,

Ergo asinus est homo.

Quidam Reges sunt prudentes,

Midas est Rex,

Igitur Midas est prudens.

Nam maior particularis significat aliquos reges sapere, uerum inde non sequitur omnes reges sapere. Nam ex uniuersali quaelibet singularis aut particularis sequitur, Ex particulari non item. Et Dialectici prudenter tradiderunt, nunquam in minore plus esse debere, quam erat in medio in maiore. Hanc regulam si quis meminerit, uiciosos syllogismos facile deprehendet et iudicabit. Nam proximus syllogismus ideo est uiciosus, quia in minore Midas ponitur extra numerum regum quorum in maiore mentio facta est. Plus igitur est in minore, quam erat in subiecto maioris. Et ob hanc causam diligenter praecipitur, ut in prima et secunda figura semper maior sit uniuersalis. Nec difficile

esset homini acuto multas causas eius præcepti colligere. Est enim ex natura ipsa sermonis sumptum. Sed ego nimiam subtilitatem consilio fugio, quia studia dolescentie, ut sepe animaduerti, remouetur. Et ingeniosi iuuenes per etatem sine monitore perspicient huiusmodi præceptorum fontes, modo usum artis sibi faciant. Vt enim adfert lumen præceptis.

Aristoteles etiam priusquam syllogismorum formas tradidit, diligenter idem monuit, ut maior sit uniuersalis, et subiecto maioris uere contineatur subiectum minoris in prima figura. Loquitur autem suo quodam modo, In syllogismis affirmatiuis, ait esse oportere, Dicit de omni, In negatiuis, Dicit de nullo. Est autem dici de omni, quando nihil sub subiecto maioris sumi potest, de quo prædicatum in conclusionem non queat dici. Dicit de nullo uocat. *Quædam* quid remouetur à subiecto in maiore, remouetur et ab omnibus quæ sumuntur sub subiecto maiori. Hanc sententiam si quis altius introspexerit, uidebit hoc simpliciter significari, præstandum esse, ut maior sit uniuersalis, et ut subiectum maioris uere complectatur id, quod sub eo sumitur in minore in prima figura. Nam in hac syllogismi melius coherent, quam in reliquis. Aristoteles propter argutiam sermonis uidetur subobscurus, sed eadem sententia popularibus dicta, uerbis nihil habet obscuri.

Vocant

Vocant autem in scholis has duas regulas dici de omni, et dici de nullo, principia regulatiua syllogismorum. Id quia traditur in uestibulo eorum librorum, qui de formis syllogismorum scripti sunt, non uolui hic omittere. Et cum in ore sint omnium, usum tamen earum non multi norunt. Continent autem causam œconomia seu dispositionis syllogismorum. Et sicut alie *νομοι εὑροισι*, ut uocant, natura notæ sunt sine doctoribus, sicut natura assentimur huic sententia, Totum est maius qualibet parte: Ita syllogismorum dispositionem natura approbat, docetque primum ponendam esse causam conclusionis, deinde accommodandum esse subiectum conclusionis ad illam causam. Ita necesse est sequi conclusionem. Id docent regulæ illæ Aristotelis. Iubet enim ita disponi syllogismum, ut in maiore ponatur causa, et ne subiectum minoris extra causam illam uersetur, Ita sequi conclusionem necesse est, Itaque necesse est maiorem uniuersalem esse. Porro hæc dispositio proprie est syllogismorum primæ figuræ ut in experiendo patet. Nam hi sunt perfectissimi. Secundæ figuræ syllogismi conuersa una propositione illigari formis primæ figuræ possunt. Proinde recte uocantur illa præcepta regulatiua principia, ostendunt enim quomodo disponi syllogismi, iudicio communis sensus, debeat. Nec opus est procul querere

G 4 harum

harum regularum interpretationem, si quis sensum communem consulerit, statim intelliget eas. Nam ut Arithmetica & aliæ artes incia sumunt à sensu cõmuni, ita Dialecticæ principia nobiscũ nascuntur.

ALIA REGVLA.

In syllogismo non sint plures termini quãt tres. Nihil enim docet hæc ratiocinatio, quia non coheret,

Omnes magistratus debent uim iniustam ui prohibere,

Petrus est Apostolus,

Ergo debet ferro uim à Christo depellere.

Nam hic quatuor termini sunt: Magistratus, ut depellere uim, Petrus, & Apostolus, sunt enim diuersi termini, magistratus & Apostolus. Nam magistratus est qui gerit gladium ad prohibendum uim iniustam, Apostolus est qui Euangelium docet. Et diuersa sunt hæc officia. Quod si Petrus fuisset magistratus Christi, debuisset defendere eius uitã, quem admodum aliorum honorum ciuium salutem tueri Magistratum oportet, sed quia Petrus erat homo priuatus, non licuit ei arma capere aduersus legitimos magistratus, qui Christum præhenderunt.

Et hoc præceptum late patet, quia enim non debent in syllogismo quatuor termini esse, & $\alpha\mu\phi\beta\omicron\lambda\alpha$

la diligenter uitanda sunt, Quale est hoc.

Nulli reges reddunt tributa magistratibus,

Omnes Christiani sunt reges,

Ergo nulli Christiani debent tributa magistratibus soluere.

Nam rex in maiore ciuilitate accipitur. In minore uero $\alpha\mu\phi\beta\omicron\lambda\alpha$, pro eo qui dominatur morti & peccato, quare iudicari debet, diuersa uocabula, seu diuersos esse terminos.

Quidquid emisisti, comedisti,

Crudum emisisti,

Ergo crudum comedisti.

Hic in maiore nomen est substantiæ, quidquid: in minore nomen est accidentis, crudum. Plus igitur est in minore, quàm in subiecto maioris.

Quod ego sum tu non es,

Ego sum homo,

Ergo tu non es homo.

Verbum sum, est $\alpha\mu\phi\beta\omicron\lambda\omicron\upsilon$, nam aliàs significat naturalem existentiam, ita in maiore accipitur, aliàs significat Dialecticæ cõmunia uocabula de angustioribus prædicari. Petrus est homo, Paulus est homo. Hoc modo in minore accipitur. Sunt igitur in illo syllogismo quatuor termini.

Meminerint & hoc adulescentes, quod medium nunquam inseritur conclusioni. Nam medium $\alpha\mu\phi\beta\omicron\lambda\alpha$ est,

est, cur in conclusione prædicatum subiecto insti.
 Quare in utraq; propositione ante conclusionem
 poni oportet, nec repeti in conclusione potest.
 Nam, ut supra dixi, maior causam conclusionis con-
 tinet, minor accommodat subiectum conclusionis
 ad causam. Et docet eam dispositione natura. Nec
 causa illius alia querenda est.

Cicero uocat syllogismum ratiocinationem in li-
 bro de Inventione. Et facit quinque partes Syllogis-
 mi. Verum ipse maiori et minori addit probatio-
 nes. Idem ferè facit Quintilianus, qui etiam uocat
 ἐπιχειρήματα quos hic syllogismos adpellamus.
 Hæc si obseruaueris, facile intelliges ea quæ præce-
 perunt Rhetores de syllogismo.

Sunt autem figuræ syllogismorum tres.

In prima figura, medium est in maiori subie-
 ctum, in minore prædicatum.

MODI QUATVOR SVNT.

Modorum alij sunt uniuersales, alij particularis
 res, alij affirmatiui, alij negatiui. Hic nonendi sunt
 pueri, conclusionem semper fieri particularem, si
 altera propositionum sit particularis. Negatiuam,
 si altera propositionum sit negatiua. Porro adpel-
 lationem accipit modus à conclusione,

¶

Bar Omnes res diuinæ sunt colendæ,
 ba Omnes leges magistratuum sunt diuina oracu-
 ra. Ergo, Omnes leges sunt colendæ. (la,

Ita Dialecticus breuiter comprehendit argu-
 mentum, Rhetorica addit elocutionem, quæ non in-
 anem sicut causæ inurit, sed reddit illustriorem
 et magis conspicuam rem, ut propius cerni possit.
 Adparet enim maiorem fore clariorem, si quis simi-
 litudinem, si aliquos gestus orationi addat. Sicut
 sceleratum et amentem esse omnes iudicaret eum,
 qui ausus esset sacras cæremônias in templo pedibus
 conculcare, ita execrari debemus eos, et iudicare
 non esse sanos aut suæ spontis, sed furij agitari,
 qui publicas leges audent reprehendere, aut con-
 tumelia afficere.

Bar Bonorum uirorum consentientes sententiæ
 sunt ueræ,

ba Animam hominis esse immortalem boni uiri
 magno consensu dicunt,

ra. Ergo animas immortales esse, uerum est.

Hic syllogismus totidem ferè uerbis apud Plato-
 nem extat in Epistola quadam ad Dionysium. ὁ δὲ
 καὶ ἐγὼ περὶ τοῦ ποιῆσαι, ὅτι ἐστὶ τῆς
 αἰδουσίας τοῦ πνεύματος ἢ ἐνδεδεῖται ἢ
 βέλτεται ψυχῆ καὶ μαντεύονται ταῦτα ὁ-
 τῶσ' ἔχουσιν, αἰδὲ μοχθηροτάται ὄντα οἱ. Κῶ
 εἰς τὰς

εἰώτερον δὲ τὰ πῶν θεῶν ἀνθρώπων μάρτυρας
 μάταια, ἢ τὰ πῶν μῶν. Hic primo loco posita est
 conclusio quod existimet sensum aliquem in mortuis
 esse. Secundo loco posita est Minor: Bonos viros sic
 sentire. Maior sequitur, χρῆστερον δ' εἰ πῶν θεῶν
 ὡς ἀνθρώπων μάρτυρας μάταια. Ita sine ornamentis
 eo loco nudus syllogismus recensetur.

- Bar Omne animal est substantia,
 ba Omnis homo est animal,
 ra. Ergo omnis homo est substantia.

Hoc exemplo ideo utor, quia facile est hic videre
 mediij dispositionem. Et insperiti in his uocibus
 animaduertere possunt, quomodo communia uoca-
 bula gignant conclusionem. Medium serè est com-
 munius nomen subiecto cōclusionis, sepe genus est,
 sepe species est, cum subiectum conclusionis est sin-
 gulare. Et de medio in maiori dicitur aut aliud no-
 men communius, aut differentia, aut accidens. Tas-
 lem dispositionem uocum cōmuniū & minus com-
 muniū ualde prodest obseruare. Sed tamen exer-
 cendi sunt adolescentes syllogismis sumptis à rebus
 cōmuniibus ac ciuilibus, quia ibi artis usum uident.
 Et monstrant præceptores etiam in ciuilibus exem-
 plis uoces communes, & minus communes, ut intel-
 ligi possit quomodo ad regulam, Dici de omni, quæ
 supra tradidimus, syllogismi dispositio quadret, ita
 coagmenta

coagmentatis uocibus communibus & minus com-
 muniibus, ut subiectum Minoris uere contineatur in
 subiecto Maioris, tanquam in uoce communiore, aut
 certè non angustiore.

- Bar Omnis legitima uindicta, quæ sit per Magi-
 stratus, est licita Christianis,
 ba Omne legitimum bellum, est uindicta quæ à
 Magistratu exercetur,
 ra. Ergo, Omne legitimum bellum est licitum
 Christianis.
 Ce Nullum animal est lapis,
 la Omnis homo est animal,
 rent. Ergo, Nullus homo est lapis.
 Ce Nulli ambitiosi sunt idonei ad docendam Ec-
 clesiam,
 la Omnes neophyti sunt ambitiosi,
 rent. Ergo, Nullis neophytis committendum est
 munus docendæ Ecclesiæ.

Minorem magis perspicuam faciet elocutio, si
 quis colligat exempla adolescentium, qui per ambi-
 tionem deturbarunt Respublicas. Sicut & apud ue-
 terem Poetam, cū interrogat quispiam, Ecqui per-
 diderint Rempublicam? Respondet Poeta:

- Oratores noui, adolescentuli, stulti.
 Da Omne animal est substantia,
 ri Petrus est animal,

i. Ergo

- i. Ergo, Petrus est substantia.
  - Da Vim ui repellens iuste facit,
  - ri Milo occiso Clodio uim ui repulit,
  - i. Igitur, Milo occiso Clodio iuste facit.
- Est hic uidere apud Ciceronem, quomodo ad
dat elocutio lucem et pondus huic propositioni,
Vim ui repellere licet.
- Fe Nullum regnum scelere partū est diuturnū,
  - ri Philippi Macedonis regnū est scelere partū,
  - o. Ergo non potuit esse diuturnum.

Hic syllogismus est in secunda Olymthiaca à Di
mosthene tractatus.

Καί μὴν εἶσι οὐ μὲν ταῦτα μὲν ἄταξ
ἔχουσιν ἡγεῖται, οἷοί ται δὲ βίαι κατέξου ἀν
τὴν τὰ πράγματα ὡς τὰ χωρὶς ἢ λιμί
νας ἢ τὰ τοιαῦτα προσιλπίσαι, οὐκ
ἀρθῶς οἷοί ται, ὅταν μὲν ἦ ὑπ' ὀνοίας τὰ
πράγματα συστῆ, καὶ πᾶσι ταῦτα συμ
φέρη τοῖς μετέχουσι τὸ πολέμου, ἢ συμ
πονῆν ἢ φέρη τὰς συμφορὰς, ἢ μέναι
ἐθέλωσιν οἱ ἀνθρώποι, ὅταν δὲ ἐκ πλεον
ξίας ἢ πονηρίας τις, ὡσπερ οὗτος, ἰσχυρῶς
ἢ πρῶτην πρόφασιν καὶ μικρὸν πᾶσι μα
ἀπαντὰ ἀνεχάττισε ἢ διέλυσεν, οὐ ἦ
ἔστι, οὐκ ἔστι ἢ ἀνδρῶν ἀθηνᾶϊοι, ἀδίκου
τα ἢ ἐπισηκῶντα καὶ ἢ ἀνδρῶν μὴ

μὴ βεβαίαν κτλ. σαδ. ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα
eis μὲν ἀπαξ ἢ βραχὺ χρόνον ἀντέχει,
καὶ σφόδρα γε ἠνθίσεν ἐπὶ τοῖς ἐλπί
σι ἀντύχῃ: ὡς χρόνος δὲ φωρᾶται, ἢ πε
ρι αὐτὰ καταρῆρει. ὡσπερ ἦ δίκαιας ὁμοίαι
ἢ πλοῖς ἢ ἦν ἄλλων ἦν τοῖσται, τὰ
κάτωθεν ἰχυρώτατα εἶναι. Δι' οὐτω ἢ ἦν
πράξεων τὰς ἀρχὰς ἢ τὰς ὑποθέσεις ἄλλῃ
θῆς ἢ Δικαίας εἶναι προσήκει. Ἔτο δὲ οὐκ
ἐνὶ νῦν ἐν τοῖς πεπραγμένοις φιλιππῶν.

Hunc locum adscripsi, ut uideant adolescentes
quomodo ad propositiones accedat ornatus. Initio
ponitur conclusio, non posse esse diuturnum Philip
pi imperium. Deinde sequitur Maior, quae est miri
fice tractata, et amplificata circumstantiis et cau
sis, quod non maneat in officio illi qui ui continen
tur, sed ad primam occasionem ac leuam offensionē
defecturi sint. Addita ratio est, quia regnum periu
riis et fraude partum non sit diuturnum, sed ali
quandiu floreat, dum id sperant homines armis et
ui defendi posse, sed tempore collabatur. Accedit
similitudo, ut edificiorum fundamenta oportet fir
ma esse, ita et causas negotiorū oportet iustas esse.
Maiorem sequitur Minor paucissimis uerbis: Res
Philippi non habent se hoc modo. Vide quantum acce
dat lucis huiusmodi locis scriptorum, si quis ad hunc
modum

modum ad præcepta Dialectices reuocet. Et pertinet ad officium præceptoris in enarrandis bonis autoribus, præsertim in locis insignibus ostendere propositionem ac argumentorum ordinem hoc modo. Sed prudentia quædam ad hanc rem adhibenda est, ne superstitiose singulos uersus, aut singulas uoces putent præceptis Dialectices illigandas esse. Liberior aliquanto est oratio, ita tamē, ut membra principalia certa quadam arte connectantur.

- Fe Nullum animal est lapis,
- ri Plato est animal,
- o. Ergo Plato non est lapis.
- Fe Malum bene conditum non est mouendum,
- ri Pleræque ueteres ceremoniæ sunt malum bene conditum,
- o. Ergo non sunt mouendæ.

Addiderunt & alios modos, quorum nullum in deo usum esse in sermone communi. Et ita cognate formæ sunt his modis quos tradidi, ut etiam ab indoctis agnosci similitudo possit. Nec ullus syllogismus in prima figura cõtextitur, qui non in aliquem illorum modorum includi possit, quos tradidi.

In secunda figura medium in Maiore & Minore prædicatum est.

- Ce Nullus lapis est animal,
- sa Omnis homo est animal,

re. Ergo

- re. Ergo, Nullus homo est lapis.
- Ce Nemo Christianus ledit Magistratum,
- sa Omnes seditiosi ludent Magistratus,
- re. Ergo, Nulli seditiosi sunt Christiani.
- Ca Omnes Christiani colunt Magistratus,
- mes Nulli seditiosi colunt Magistratus,
- tres. Ergo, Nulli seditiosi sunt Christiani.
- Fes Nemo deditus luxui est studiosus bonarum artium,
- ti Cælius est studiosus bonarum artium,
- no. Ergo, Cælius non est deditus luxui.
- Ba Omnes qui ex Deo sunt, uerbu Dei audiunt,
- ro. Pharisei uerbum Dei non audiunt,
- co. Ergo, Pharisei non sunt ex Deo.
- Barbara, Celarent, primæ, Darij, Ferioq;
- Cesare, Camestres, Fesmo, Baroco secundæ.

Tertia figura est, in qua medium ponitur subiecti loco in Maiore & Minore. Nec sanè tam molli-ter coheret huius figuræ syllogismus, ut superioru, id quod intelligi potest, si syllogismus in enthymema mutetur. Itaq; Laurentius Valla non leuiter stomachatur hoc loco, & Aristotelem tanquam capitali iudicio accusat, quod hanc figuram tradiderit. Sed Valla dum nullum rixandi finem facit, sæpe etiam incurrit, ut fit ab iracundis, in illos qui nihil peccauerunt. Mihi non tam plumbeo ingenio Aristoteles

fuisse uidetur, ut nulla de causa tertiam figuram tra-
diderit. Est enim reperire exempla eius figurae, in
quibus si mutes dispositionem. medij, feceris totam
syllogismum obscuriorem. Quamquam igitur non
sit coagmentatio tam concinna uocum in hac figura,
quam est in superioribus, tamē quia saepe uti ea com-
mode possumus, non fuit hac figura. praeterenda:
Extat enim exemplum. eius in Euangelio.

Deus est Deus uiuorum,

Deus est Deus Abrahamae,

Igitur Abraham uiuit.

Hic si quis alterutram propositionum mutauerit,
rit, argumentum obscurius erit. Et multa similia
exempla obseruauit, quae me mouent, ut hanc figuram
non ducam esse repudiandam. Sequamur igitur ue-
terem scholarum consuetudinem, nec nobis excusi de
manibus ueterum inuenta sinamus, sed ea tanquam
sacra colamus et ueneremur.

MODI SEX.

Da Omnis superbia habet calamitosos exitus,
rap Omnis superbia oritur ex secundis rebus,
ti Ergo saepe res secunda habent calamitosos
exitus.
Fe Nulla uirtus est fugienda,
lap Omnis uirtus paratur labore,

ton. Ergo

ton. Ergo, Quidam labor non est fugiendus.
Di Ius naturale concedit uim ui depellere,
se. Omne ius naturale, est ius diuinum,
mis. Ergo ius diuinum concedit uim ui depellere.
Da Omnis cognitio uirtutum necessaria est ora-
tori,
ti Cognitio uirtutum est Philosophia,
si. Ergo Philosophia est necessaria Oratori.
Bo Prouocatio non est prohibita Christianis, na
Paulus ea utitur,
car. Omnis prouocatio est contendere in iudicio,
do. Ergo contendere in iudicio non est prohibi-
tum Christianis.
Fe Nullae ueteres leges sunt e Republica tol-
lenda,
ri Pleraeque ueteres leges habent aliquid uicij,
son. Ergo quaedam uitia non sunt tollenda e Res-
bus publicis.

Nomina modorum finxerunt certo consilio,
quare nos mutare nolimus. Nam uocales sunt no-
tae affirmationis, negationes uniuersalium, et par-
ticularium.

A Designat uniuersalem affirmatiuam.
E Designat uniuersalem negatiuam.
I Designat particularem affirmatiuam, aut
singularem,

O Designat particularem negatiuam, aut singularem.

In secunda & tertia figura prima litera uinius cuiusq; modi subindicat eum modum reduci posse ad similem modum primæ figuræ, cuius idem est initium. Quia enim durius uidentur syllogismi secundæ & tertiæ figuræ coherere, docet Aristoteles illorum dispositionem ita probari posse, si intelligatur modis primæ figuræ. Idq; fit aliàs maiore, aliàs minore conuersa, nonnuq; etiam transpositis positionibus. Multa traduntur ea de re præcepta, quæ quidem non contemno, ualent enim ad exercenda ac uendiq; ingenia. Rectius enim perspicunt consequentiam seu dispositionem illi, qui retexunt syllogismum, & uarie connectunt. Oratio enim plerumq; ut cæra flexibilis est, & facile alias formas induit. Ego tamen certo consilio hæc præcepta de reductione syllogismorum, ut uocant, omisi, quia summa quandã cõpendiaria artis trado, qualem initio prodest discere, ut uim atq; usum artis in præceptis, quorum usus est frequentissimus cognoscant. Nam in omni genere studiorum uideo conducere, ut primum quædam artis, quam quis utiliter discere uolet, summa seu methodus pingui Minerva tradatur, hæc cognita licet attingere illa, quæ putatur esse subtilia.

Et ratio reducendi syllogismos propter uarietatem

tatem præceptorum difficilis uidetur adolescentibus. Et in communi sermone, ac disputationibus doctorum nullum ferè habet usum. Nam cum syllogismum ex secunda figura in primam transfuimus, prorsus fit alia mediij dispositio, itaq; iam ad eam causam, ad quam factus est, non satis apte quadrabit, ut res ipsa ostendit.

Nam secunda figura aptissima est aduersatiuis sententijs. Prima non item.

Nullum peccatum est honore afficiendum, Scriptura præcipit magistratum honore affici, Ergo scriptura docet magistratus gerere non esse peccatum.

Si transferas ad Ferio mutata mediij dispositione fit obscurior oratio, nam maior est conuertenda. Nihil quod honore affici debet, est peccatum. At quanto magis perspicua est oratio, Nullum peccatum est honore afficiendum.

Quantum ultra oratio magis perspicua sit non perinde cernitur, cum finguntur exempla. In serijs actionibus magis est uidere quantum referat non mutari dispositionem mediij. Nam ibi sæpe mutata dispositione, totares fit obscurior. Concinna est argumentatio in tertia figura,

Da Deus est Deus uiuorum,
ti Deus est Deus Abrahæ,

H 3

si Ergo

si Ergo Abraham uiuit.

Datisi reducunt ad Darij tanquam admodum maxime similem; quare hic syllogismus ita mutandus erit.

Da Quicumq; habent Deum, illi uiuunt,
ri Abraham habet Deum,
i. Igitur Abraham uiuit.

Non absurda argumentatio est. Natar aliter enim fit, ut bonæ consequentiæ in alijs figuris transferri possint ad primam figuram. Tan comoda dispositio est in prima figura, sed tamen cum idem argumentum in tertia figura disponitur, maior significantius effert hanc sententiam. Deum esse protectorem, & defensorem uiuorum. Nam qui non sunt, nihil habent opus defensore & custode.

Qui uulgo in scholis tradebant reductionem syllogismoru, neq; utilitatem eius rei aliquam ostendere poterant, neq; causas & fontes perspiciebant, cur toties idem syllogismus uariari posset.

Si quis tamen hæc præcepta penitus uolet cognoscere, legat Aristotelem, sed hunc nemo intelliget, nisi quandam artis summam ad eum attulerit, & prius aliqua ex parte scierit, quis sit usus Dialectices. Nobis pueris enarrabatur Aristoteles in scholis ab imperitis hominibus, qui eloquentiæ studia non attigerant, qui nullum styli usum habebant, qui non

qui non erant uersati in subtilibus & grauibus conouerfij. Hi cum neq; uim neq; usum artis perspicerent, non poterant exilia & obscura præcepta illustriora reddere. Nos igitur elegimus ex arte ea, quæ maxime necessaria uidebatur, & ad hæc usum magnum scribendi ac disputandi de grauibus rebus accedere uolumus. Hic usus acuet iudicium, ut plura præcepta non magnopere requirenda sint. Et si quis requiret illa, sic instructus Aristotelem uiliter leget & sine magno negotio assequi poterit. Cæterum ut claudus pilam retinet, sic Aristotelem habent in manibus isti, qui ad eius lectionem non adhibent usum scribendi aut tractandi iudicandiq; graues & subtiles controuersias. Hæc de reductioe syllogismorum satis sit monuisse. Meo iudicio longe præstat cogere adolentes, ut multos syllogismos uarijs de rebus fingant, quam præceptis reducendi syllogismos onerare, cum causas reducendi etq; illa uix perspicere possit.

DE SYLLOGISMO expositorio.

Magna laus est syllogismi expositorij, & usus eius aliqui esse in subtili disputatione potest, quare & nos mentionem eius hic faciendam esse duximus.

Est autem syllogismus expositorius, in quo meæ

dium est singulare. Et fit in tertia figura commo-
dissime.

Hoc est animal,
Et hoc est homo,
Ergo homo est animal.
Pauli prouocatio erat licita,
Et Pauli prouocatio erat contende-
re in iudicio,
Ergo contendere in iudicio est licitum.

Habet eassam hæc consequentia in natura pos-
sitam, quandam $\kappa\omicron\upsilon\delta\iota\upsilon\epsilon\upsilon\upsilon\omicron\lambda\epsilon\upsilon$, ut uocant, hoc
est sententiam quam omnes natura docet, de qua sa-
tis est sensum comunem consulere. Agnoscunt enim
eam ac probant omnes sani, si tamen admoneantur.
Quæ uni alicui conueniunt, illa inter se quoq; con-
iuncta sunt.

Fiunt & negatiua hoc modo,
Plato non est asinus,
Plato loquitur,
Ergo quiddã quod loquitur non est asinus.
Petrus non gessit imperiũ, seu nihil constitu-
it de ciuili administratione regnorum,
Petrus gessit clauis à Christo traditas.
Ergo clauis à Christo traditæ non sunt ge-
rere imperium, aut regna mundi constitu-
ere.

Est &

Est & huius consequentiæ ratio sumpta à com-
muni sensu. Quando aliquid remouetur ab aliquo,
remouetur ab his etiam quæ illi coniuncta sunt. Et
hec ratio docet oportere sicut in alijs bonis syllo-
gismis, ita hic etiam alteram propositionem affirma-
tiuan esse. Nam ex solis negatiuis, ut supra dictum
est, non recte fit syllogismus.

Est autem usus syllogismi expositorij duplex:
Primum enim docet, quomodo ex singularibus pro-
positionibus colligenda sit aliqua communis. Porro
cum omnis humana cognitio à sensibus oriatur, Sen-
sus autem circa singularia uersentur, unde mens cõ-
munes imagines & sententias transfert, propemo-
dum hæc uia argumentandi prima est in natura, se-
peigitur ea utimur, quia frequenter ab exemplis et
experientia ducimus argumenta, quæ hæc forma
conectuntur.

Iste est leuatus tussi,

Iste est usus Glycyrriza,

Ergo utens Glycyrriza leuatur tussi.

Alter usus est, communes propositiones expone-
re, ac uelut ostendere subiecta singulari. Si quis pro-
posita communi propositione dubitat, utrum Magi-
stratum gerere liceat, res sit clarior, subiecta singu-
lari. Dauid erat pius, Dauid gessit magistratum,
Ergo Magistratus gerere licitum est. Item commu-

H 5 nis pro

nis propositio est: Non sunt leti exitus Tyrannorum, hæc fit clarior subiecta singulari. Phalaridis exitus tristis fuit, Phalaris erat Tyrannus, igitur non sunt leti Tyrannorum exitus. Ad hunc modum etiam in Rhetorica docent communes propositiones exponere subiectis exemplis. Et Aristoteles propterea uocauit expositionem hanc argumentandi formam, quia explicet communes propositiones. Docet autem cum alios obscuros syllogismos, tum maxime eos, qui in tertia figura fiunt, probare per expositorios seu reducere ad expositorios, hoc modo.

Di Prouocatio est licita Christianis,
Ja Prouocatio est in iudicio contendere.
mis. Ergo in iudicio contendere Christianis licet.

Si quis de hac conclusione dubitet, resoluatur præmissæ per expositionem.

Maiori subijciatur singularis.

Pauli prouocatio erat licita.

Subijciatur, et minori singularis.

Pauli prouocatio erat contendere in iudicio.

Hinc fit eadem conclusio, Ergo in iudicio contendere Christianis licet.

Cum autem hæc conclusio recte effici possit ex propositionibus syllogismi expositorii, debet etiam sequi ad propositiones prioris syllogismi. Nam expositorius syllogismus, nihil est nisi quedam com-

mutium

mutium propositionum explicatio. Non igitur mutui conclusionem, tantum præcedentes propositiones reddit magis perspicuas. Propemodum ob hanc causam existiment adolescentes reduci syllogismos ad expositionem. Semper enim prodest communes propositiones exponere per singulares propositiones tanquam per exempla. Idque sæpe fit in omni sermone, et in disertorum scriptis, ut apud Ciceronem cum docet, principes Rerum publicarum non debere precipites esse, et contationem prodesse in magnis rebus gerendis, ferè totidem argumentatur uerbis, communem sententiam exponens per singulares propositiones.

Fabius Maximus seruauit urbem Romanam.

Fabius Maximus fuit contator,

Ergo contatio seruat Respublicas.

Possent infinita inuicemmodi exempla adferre.

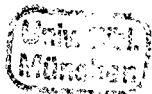
Nam incurrunt tales argumentationes in quotidianum sermonem, etiam ignorantibus, ut:

Christus est passus,

Christus est filius Dei,

Ergo filij Dei adfliguntur.

Est enim, ut supra dixi, prima hæc uia argumentandi, quam natura ipsa nos docet. Sed ars est obseruare in sermone, an membra uite coniuncta sint. Ideoque fit eius in Dialectica mentio, ut certam quandam dispo-

dam dispositionem teneamus, in qua facile membra conspici & iudicari possint.

Ad extremum hoc monendi sunt præceptores, ut in enarrandis autoribus sæpe ostendant usum Dialectices, argumenta, quæ in manibus habent, illigant formis Dialecticis. Ita non tantum artis uim perspicient auditores, sed etiam melius intelligent eorum sententias in quibus uersantur. Reuocent etiam in scholas morem disputandi, & causas sumant non inanes, quales olim agitabantur, sed iucundas et utiles moribus. Omne tulit punctum, qui miscuit uile dulci, ut Horatius inquit. Quare eligant tales materias, quæ simul delectent & forment iudicium de rebus quarum in hac communi uita cognitio necessaria est, ut iure ne C. Cæsar interfectus sit. Iure ne Germani titulum imperij possideant. Liceat ne Christianis bellagerere, exercere magistratus. Liceat ne fures suspendere. An oporteat Christianos discedere à facultatibus suis, easque in commune conferre. Recte ne fecerint Apostoli, cum uiolarunt traditiones Pharisæicas. Quid intersit inter Christianam iustitiam, & ciuilem seu Philosophicam iustitiam. Quid sit iustitia Christiana. Quid poenitentia. Quid sit fides. Recte ne Aristoteles scripserit iustitiam commutatiuam consistere in proportionem Arithmetica, Distributiuiam in Geometrica proportionem. Et de

rerum

rerum natura, Quæ causa sint Eclipsis solis ac lune, cur non singulis mensibus accidat Eclipsis lune, cum in oppositione semper uideatur terra inter solem & Lunam posita. An fuerit naturalis Eclipsis, quæ accidit sub mortem Christi. Quæ sint causas, cur spacia dierum non sint æqualia. Cur alijs locis uariant eodem amittuntur dierum spacia. In tribus controuersijs facile possunt argumenta reperiri in tanta copia rerum quas continent. Et habet voluptatem maximam tantarum rerum subtili tractatio, & adfert utilitatem non contemnendam.

Et ut imperiti facile possint argumenta excogitare, admoneant præceptores, quod plerumque in maiore, ut uocant, collocari possit aliqua gnòme, aut lex, aut alia communis sententia, seu locus communis. Id si qui animaduertent, sine magno negotio fingent argumenta. Et hæc exercitatio efficit, ut maiori studio communes sententias & locos communes in una quaque disciplina obseruent. Plurimum autem prodest habere suppellectilem copiosissimam communium sententiarum, legum & præceptorum.

Cicero præcipit aliquoties, ut in causis transferatur oratio ab hypothesi ad thesin, propterea quod omnis oratio de locis communibus sit uerior & splendidior. Porro in faciendis syllogismis, natura cogit nos à thesi ordiri, & hypothesin in conclusione ponere.

rire. Proinde quemadmodum oratorem oportet habere locos communes bene meditados, ita in eodem genere exerceri uelim eos, qui dant operam Dialecticæ.

Cum controuersia proponitur, admonet preceptor, ad quem locum communem referenda sit, ut ex eo sumant theses, hoc est, maiores: ut si disputetur, quod liceat bellum aduersus Turcas gerere, Locis communis est, de uindicta. Est enim uindicta belli genus. Hic percurrendæ sunt animo sententiæ, et quæ uindictam prohibent, et quæ permittunt, et eligendæ, quæ ad rem uidentur esse facturæ.

Requirit aliquis hoc loco fortasse etiam ut de uiciosis syllogismis dicam, et de ratione dissoluedi uiciosa argumenta, quemadmodum Aristoteles fallacias composuit, ut agnosci uiciosa rationationes possint, sed infra de ea re pauca quedam præcepta trademus. Quamquam magna ex parte deprehendi et dilui mala argumenta possunt, si quis diligenter meminuerit eas regulas quas supra recitauimus, Ne ex puris particularibus fiat syllogismus, ne uerba linquatur in syllogismo uox ambigua.

DE ENTHYMEMATE.

Enthymema est mutilatus syllogismus. Est enim ommissa aut Maiore, aut Minore, ut:

Gracchus

Gracchus fuit seditiosus,

Igitur iure occisus est.

Hic maior deest, Seditiosos licet interficere.

Seditiosos licet occidere,

Igitur Gracchus iure occisus est.

Hic deest Minor, Gracchus fuit seditiosus.

Disimulatur autem altera propositio de industria, aliâ studio breuitatis, cum odiosum et longum uidetur recitare propositionem, quæ se ultro offert, aliâ cum parum firma uidetur, ut profit eam non exprimi, ut: Alexander est ebriosus, igitur parum strenuus est. Nam prætermissa propositio infirma est, Ebriosi non sunt strenui. Et Aristoteles ob eam causam dixit enthymema constare ex signis, quia uero maxime usurpantur formam enthymematis, quando à signis argumenta ducuntur, ubi necesse est aliquam propositionem infirmam uerecunde prætermittere.

Prior enthymematis pars dicitur antecedens, posterior dicitur consequens. Consequentia uero appellatur ipsa connexio, quæ cogit semper disimulata tam propositionem requiri. Et diligenter in scholis assuescendi sunt adulescentes, ut obseruent, quando sit negandum antecedens, quando consequentia sit neganda. Atque hæ appellaciones membrorum enthymematis retinendæ sunt, ut diserte singulorum propositionum uicia, cum opus est, ostendi possint.

Hic autem

Hic antecedens est negandum.

Poeta docent inutilia,

Ergo Plato iure eiecit eos e ciuitate.

Hic consequentia neganda est.

Episcopi non rite gubernant Ecclesias.

Ergo licet populo cogere eos armis ad abdicandos Episcopatus.

Semper autem ita cerni poterit, ubi sit enthymatis uicium, si statim in integrum syllogismum mutabitur, in quo facilius est uidere quae propositio sit falsa.

Ex posteriore enthymemate fit hic syllogismus. Omnes Magistratus, qui male administrant commissa munus, debent armis cogi a subditis, ut abdicent Magistratus.

Episcopi male gubernant Ecclesias,

Ergo Episcopi sunt cogendi armis ut abdicent Episcopatus.

Maior est falsa.

Nam Magistratus omnes colendi sunt, etiamsi officium suum non faciant. Seditio et parricidium est sumere arma aduersus Magistratus.

Vocabulum ἐνδύμωσις significat cogitationem. Et hanc argumentandi formam adparet sic appellatam esse, quia hic non longa supputatione, ut fit in syllogismis, utimur, sed breui cogitatione uide-

mur mos

mur moueri. Propemodum ut Germani subitam cogitationem uocant ein zufal, uel ein bedencken. Nam id nomen etiam Germani de breui ratione usurpant, ut, Non eman uestem, deest enim pecunia. Porro multum in omni sermone utimur enthymematibus, uel aperte, uel tacite. Saepe enim cum non uidemur argumentari, tamen argumentum una uoce notamus, qualia sunt: Quid agerem cum ebrio? Puer indulgentia parentum corruptus difficulter a praecceptoribus regitur. Apud Luuium de Alexandro. Ille ne, qui temulento agmine commessabundus incesit, par esset Romanis? Sunt enim in his uerbis enthymemata, temulento agmine, et commessabundus incesit, si quis explicet. Temulentum agmen est imbecille, Ergo non est par Romanis. Et commessabundus dux non est fortis, Ergo non est par Romanis. Ita solent in omnem sermonem tacite spargi enthymemata. Nec nihil addunt ponderis hoc modo dispersa, quare de hoc genere Rhetores praeciperunt ne sit inanis oratio, sed ut habeat pleraque uerba, etiam cum non argumentamur, sensu aliquo tinet, ut Fabius ait, quae admonent auditorem arguementi, aut grauis alicuius sententiae.

Ceterum manifesta enthymemata innumerabilia ubique reperiuntur, quae quia facile deprehendi possunt, modo non sint ignota praeccepta de forma

sensus iudicat. Hoc mouit opinor quosdam ueteres, ut his tribuerint enthymematis appellationem. Tali sunt:

Deus promittit nouum Testamentum,
Igitur Deus significat se uetus abrogaturum esse.

Consequētia per sese manifesta est, quia non possunt pugnantia simul existere.

Christi regnum est æternum,
Ergo Christi regnum non est ciuile regnum seu externa administratio, quæ aliquando desitura est.

Christus est sacerdos secundū ordinem Melchisedec, (ron.

Ergo non est sacerdos secundū ordinē Ahar

Christus sacerdotium est æternum,

Ergo Christi sacerdotium non requirit ritus Leuiticos, aut humanas traditiones ad exemplum Leuiticorum rituum factas. Nam ritus aliquando desituri sunt.

Prophete uaticinantur, fore ut Christus occidatur à Iudæis.

Ergo regnum Christi non erat futurum corporale regnum, in quo ciuilitate dominaretur Christus, & Iudæos è seruitute Romana liberaret, sicut Iudæi somniant Mesiam triumphaturū esse. Quo modo

modo enim ciuilitate dominaretur inter illos, à quibus occiditur? aut liberaret ciuilitate hos, à quibus ipse interficitur.

Præiosa est mors sanctorum,

Ergo animæ non intereunt.

Infinita exempla recitari possunt, sed ego hæc proposui, ut similia tum in lectione bonorum scriptorum obseruent studiosi, tum excogitent ipsi ad horum imitationem, quoties aliqua de re disputandum aut scribendum est.

Est & quædam forma enthymematis, quæ à diuisis ad coniuncta proceditur, aut e contra, ut Aristoteles est Philosophus & est eruditus, Ergo est eruditus Philosophus. Sed in his uidendū est, ut natura patiat illa mēbra cōiungi, ut hoc est uicio sum enthymema, Canis est tuus, & est pater, Ergo canis est tuus pater. Et hoc loco ambigua uox est, tuus.

Est & forma ab est tertio adiecto, ad est secundum adiectum, sic enim loquuntur, ut paries est albus, Igitur paries est. Hæc forma ualet, cum accidens affirmatur adesse subiecto. Nam posito accidente seu forma aliqua existere substantiam necesse est. Sed in propositionibus necessarijs, ut, homo est animal, est, dialectice accipitur, nec significat re ipsa existere, itaq; etiā, cum non existit homo, tamen propositio illa uera est. Nam definitionū substanti

alium partes semper intelligimus cum definito co-
herere. Sicut & Plato docuit, Ideas perpetuas esse,
hoc est, substantiales definitiones uniuscuiusque rei
immutabiles esse.

DE INDUCTIONE.

Inductio est, cum ex multis singularibus colligitur una uniuersalis propositio. Est autem & hæc forma à natura profecta. Prima enim uia & ratio discendi est, singularia cognoscere: Versatur enim experientia circa singularia. Deinde ex multis singulilibus singularibus colligit mens unam uniuersalem propositionem. Quia enim sepe animaduertunt homines se uino calefieri, tandem constituunt de tota specie, quod uinum calefaciat. Magnus usus est huius formæ, presertim cum multa exempla, multas similitudines congerimus. Est autem hæc forma.

Dionysius Tyrannus dedit pœnas suæ crudelitatis. (iii.)
Dedit item pœnas Phalaris.

Dedit & Nero. Nec dissimilia exempla reperuntur, Ergo,

Omnium Tyrannorum exitus sunt tristes, ac tragi- (i.)
Vinum Rhenanum calefacit,

Vinum Creticum calefacit,

Item Rheticum calefacit. Nec constat ullum uini genus
differens uini habere, Ergo omne uinum calefacit.

In ante

In antecedenti solet addi hæc particula, Quod exempla dissimilia non reperiantur. Neque enim potest uniuersalis propositio effici ex singularibus, nisi consentiant inter se. Et hæc ratio est expeditissima constanti ac dissoluedi inductiones, si opponatur dissimile exemplum. Non enim satis firma est hæc inductio.

Athanasius fuit cœlebs,

Embrosius fuit cœlebs,

Basilus fuit cœlebs,

Igitur omnes Episcopi fuerunt cœlibes.

Nam opponitur diuersa exempla, Spiridonis, Hilarij, qui mariti fuerunt.

Vocatur autem inductio inuersus syllogismus. Quia sicut in syllogismo ab uniuersali inchoamus argumentationem, ita in inductione incipimus à singularibus, ut ex illis uniuersalem colligamus. Quare Aristoteles inquit, syllogismum quidem firmiorem esse, sed inductionem magis obuiam & in conspectu esse, cum iudicium sensuum sequatur. Hæc prima uia est argumentandi, hæc genuit artes, quæ cum sint ab experientia ortæ, paulatim inductione ex singularibus uniuersalia collecta sunt. Experientia uero ad sensus pertinet, qui tantum singularia percipiunt.

DE EXEMPLO.

Exemplum inter formas argumentorum certa

I 4

de causis

de caussa numerant, tametsi rursus inter locos re-
censeatur. Neq; uero forma exemplorum ualde ab
similis est enthymemati. Nam similitudo in exem-
plis caussa est consequentiae. Ideo enim sequitur
conclusio ex aliquo exemplo, quia similitudo eam
cum illo copulat, ut:

Cham est maledictus, quia contumelia affecit pa-
trem. Ergo dabit poenas etiam Absolon contem-
pti patris.

Zoilus de saxo praecipitatus est in Olympijs,
quod Homerum calumniatus esset, Ergo et sum-
tes calumniatores digni sunt supplicio.

Porrò ut similitudo caussa est consequentiae, ita
dissimilitudo consequens ab antecedente diuellit.
Proinde, quoniam ut Iurisperiti dicunt, pericu-
losum est exemplis iudicare, proposito exemplo,
statim similitudo querenda est. Quod si dissimilitu-
do deprehensa fuerit, exemplum repudiandum est,
Atq; haec est ratio diluendi exempla, si dissimilitu-
do ostendatur, ut non recte coherent ista,

Iehu impium regem occidit,

Ergo licet et nobis impijs principibus eripe
re imperia. Dissimilitudo est enim, quod Iehu man-
dato Dei peculiari arma sumpsit aduersus regem
suum. Nobis mandatū est, etiā impijs regibus obe-
diere.

Abraham

Abraham mactaturus erat filium,

Igitur licet et nobis mactare filios.

Dissimilitudo est enim, Nam Abrahae peculiare
mandatū erat datū. Nobis mandatū est, ne occidamus.
Et contra mandatū Dei nihil suscipi debet, Nam et
Abraham nouo mandato iussus est filium immolare.
Nec recte coherent,

Christus expulit ui è templo ementes et uenden-
tes. Igitur et nobis licet è templo impios sacerdotes
ui eicere, qui sacra ad questum conferunt.

Hic multa sunt dissimilia, Primum enim Christus
fecit hoc non humana ui, sed potentia spiritali, qua
sensit se diuinitus moueri, quia unus uir nõ poterat
humana ui tantam turbam septem praesidio Roma-
no ex templo eicere: quia igitur diuina ui eiecit,
ideo peculiare opus Dei est, quod nos sine mandato
Dei imitari neq; possumus, neq; debemus. Nam se-
ditiosi tale nihil tentat, tantū sui corporis periculo,
sed multitudinem concitant. Id Christus non fecit.

Deinde dissimilitudo est, quia Christus erat do-
minus huius populi, et uerus Rex: licuit igitur, ut
domino ac Regi, in suo regno punire improbos. Ac
in primis oportet prudentes esse eos qui uersantur
in sacris literis, ne dissimilia consuunt, uel cū exem-
pla proponunt, uel cum Allegorias tractant. Pertin-
ent ad exemplum et aliae quaedam cognatae species,

I S quas

quas infra recensebimus in locis argumentorū. Hic nihil aliud dici oportuit, nisi in exemplis proponendis non prorsus seruari formam syllogismorum, aut enthymematis, aut inductionis; sed suam quandam illis formam esse. Sed de materia uarietate in locis dici conuenit.

DE SORITE.

Soriten miror ab Aristotele non numerari inter formas argumentandi. Non enim prorsus syllogismi similis est, tametsi uideatur in eum mutari posse. Est autem aceruus uocum, quæ necessario coherent, ut specierum, generum, causarum & effectuum. Nec ab similibus est καὶ μὲν seu gradationi, quæ inter schemata Rhetorica numeratur, nisi quod repeti oportet principium. Aristoteles tradidit hanc formam argumentandi in prædicamentis, ut:

Homo est animal,

Animal est uiuum corpus,

Viuum corpus est substantia,

Ergo homo est substantia.

Potest & in causis & effectibus fieri Sorites, ut

Vexatio dat intellectum & cognitionem no-

stræ miseriæ,

Cognitio nostræ miseriæ necessaria est ad

pœnitentiam,

Pœnitentia

Pœnitentia necessaria est ad pietatem,

Igitur, uexatio, seu afflictio necessaria est ad pietatem.

Eloquentia locuples esse nulla potest, sine cognitione locorum communium, uirtutum &c.

Loci communes uirtutum & similes non possunt perfecte cognosci, nisi ex Philosophia,

Igitur locuples eloquentia existere nulla potest, sine cognitione Philosophiæ.

Est Sorites in Epistola ad Hebræos,

Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedec.

Melchisedec est maior Abrahamo,

Abraham est maior quàm Leui,

Ergo Christus sacerdotium habebit maius et efficacius sacerdotio Leuitico.

Nam per sacerdotium Leuiticum nõ dabatur remissio peccatorum. At per Christum consequimur remissionem peccatorum & benedictionem, ut pater nos recipiat in gratiam, & custodiat ac regat in omni uita, & uitam æternam nobis donet.

Non autem ualet Sorites in his, quæ non necessario coherent, ut:

Ex malis moribus bonæ leges natæ sunt,

Bonæ leges sunt dignæ laude,

Ergo mali mores sunt digni laude.

Nam mali

Nam mali mores non sunt proprie legum causa. Est enim causa legum, bonorum uirorum consuetum, qui malos mores prohibere cupiunt, sicut morbus nullo modo curationis causa est, sed medicus. Nobis pueris hoc exemplum proponebatur:

Qui bene bibit, bene dormit,

Qui bene dormit, non peccat,

Qui non peccat, erit beatus,

Ergo qui bene bibit, erit beatus.

Nam dormire non est causa semper prohibens peccata. Et est ambiguum: Qui bene dormit, non peccat. Nam etiamsi tunc cum dormit, nullum designat flagitium, tamen alio tempore delin-

quere po-

test.

∴

Liber

LIBER

QUARTVS DE LOCIS ARGVMENTORVM.

Vanquam in tota Dialectica dedimus operam, ne immodice cresceret opus, ne moles ipsa praeceptorum abstereret infirma ingenia, tamē in locis argumentorū ob eam etiam causam breuiore criminus, quia extat Rodolphi liber de inuentione Dialectica, adeo accurate copioseque scriptus, ut longe uincat omnes in hoc genere tū Graecos, tum Latinos. Quare hic contrahemus locos in exiguum compendium, et tanquam in tabula spectandos proponemus, ut sine magno negotio percurrere oculis omnes et cōplecti animo adolescentēs possint. Cum hanc quasi negotij summam ταχυτέρες ὁραῖ, ut Iurisconsultorum uerbo utar, cognouerint, magnopere conducet legere Agricola, qui nullam reliquit partem huius rei inexcussam. Interea,

Floriferis

Floriferis, ut apes in saltibus omnia bibant,
 Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.
 Aurea perpetua semper dignissima uita.
 Libet enim uti ueteris Poetae uerbis, & ea quæ ma-
 xime necessaria, maximeq; ad usus discipulorum ido-
 nea uidebantur, electa tradimus. Quantas autem
 utilitates habeat hæc pars, non possum pro dignitate
 dicere. Neesse est enim uim horum præceptorum
 de locis esse maximam, cum non solum Dialectici,
 sed multo ante Rhetores iudicauerint eos diligen-
 tissime inculcandos esse discipulis. Nam utriq; de
 locis præceperunt. Et fuerunt nonnulli, qui pertine-
 re eos proprie ad Rhetoricam senserunt, quia ma-
 teriam offerunt dicendi. Hi enim Dialecticæ nihil
 relinquebant, nisi formas supra traditas, quibus in-
 uentam materiam includunt, cum de ea iudicaturi su-
 mus, factebantq; Dialecticam non inueniendi, sed in-
 dicandi scientiam. Nos siue ad Rhetoricam proprie
 pertinent, siue communes utriq; arti sunt, existi-
 manus non tantum in Dialecticis libellis recensenda
 esse, sed etiam in omnibus parietibus scriben-
 dos atq; sculpendos esse, ut semper ob oculos uersentur.
 Nulla enim de re dici, de nullo scripto recte iu-
 dicari potest, nisi referat se animus ad hos locos,
 eosq; tanquam duces sequatur.

De Inueni

DE INVENTIONE.

Primum autem admonendi sunt adolescentes ni-
 hil de inuenienda causa aut questione in artibus præ-
 cipi. Nam hanc casus aut tempora cesserunt, alias
 enim alijs de rebus deliberamus, nunc de religione,
 nunc de civilibus negocijs disputamus. Postquam
 autem causa seu questio proposita est, tum demum
 consuli sunt loci, & peruoluendus in illis animus,
 ut inquit Cicero, ut eius rei quam uolumus explica-
 re aut defendere, argumenta quaerantur. Et quo-
 tiam prima ætas ferè in Epistolaribus causis exer-
 cetur, sumamus ex illis exempla. Si ita res feret, ut
 pater rogandus sit ut suppeditet studijs sumptum,
 iam habes epistolæ causam, nunc prima cura est, qui-
 bus argumentis utendum sit. Hic ars monstrat uiam,
 & certos ostendit locos, qui materiam offerunt, &
 admonent te quid conueniat scribere.

Si sodalis aliquis ad literas adhortandus fuerit,
 oblata est Epistolæ causa. Deinde loci inspiciendi
 sunt, qui admonent qua de re scribendum sit. Ad
 eundem modum graues causæ, ut deliberationes,
 aut controuersie ecclesiasticæ, aut cenciones eccle-
 siasticæ instituendæ sunt. Causas ferè tempora offe-
 runt. Si quis igitur de poenitentiâ dicturus est, cum
 hanc causam nactus est, tum demum consulat locos,
 qui & materiam ostendent, & admonebunt, quo sint
 ordine

ordine disponendæ res. Atq; hæc prima est in omni negotio deliberatio, de materia, seu quid dicturi simus, & tamen in arte postremo loco traditur, quia formas, quibus includit res tanq̄ domicilia rerū, ut le erat pueros prius habere cognitās, q̄ de rebus dicebatur, ut cū res essent ostense in promptu formas haberent, ad quas accommodarentur. Prima igitur cura est, inueniendarum rerum, de qua hic præcepta traduntur. Altera cura est rerum disponendarum & iudicandi, quomodo inuēta cohereant atq; consentiant, ad quam superior pars Dialecticæ pertinet. Scio autem mirari adolefcētes, qui fiat, ut alij loci præscribantur in Rhetorica, alij in Dialectica, cum utraq; ars profiteatur se locos inueniendorū argumentorum tradere.

Nam in Rhetorica loci sunt alij generis demonstratiui, alij deliberatiui, alij generis iudicialis, quorum in Dialectica nulla fit mentio. Interim & Dialecticis utuntur. Quare sciendum est, hos locos qui continentur in Dialectica, fontes esse Rhetoricorū locorum, & cum res penè sit eadem, appellationes tantum uariare. Et quæ causa uariæ nomenclaturæ fuerit, acuti homines facile perspicient locorum naturā penitus cognita, & nos de ea re suo loco dicemus. Non enim sine singulari consilio in Rhetorica locorū tituli usurpati sunt, honestum, facile, in-

natura,

natura & similes. Et nos in causis suasorijs, ac iudicialibus Rhetorum consuetudinē retinere uolumus.

Dialectica autem proprie continet artificium & certam quandam docendi uiam. Proinde hæc cause maxime ad Dialecticam pertinent, de quibus docendus est auditor, quid res sit, quid nō sit, quæ sint uera, quæ falsa. Eius rei uia traditur in Dialectica, à qua et si multum sumitur in probationibus Rhetoricis, tamen adfectuum per motio, hortari, dehortari, impellere, obiurgare & similia, ad Rhetoricam magis pertinent.

DE QUÆSTIONIBVS.

In ipso uestibulo Dialecticæ admonuimus duos quæstionū esse genera. Quædā sunt simplices quæstiones, ut quid sit pœnitentia. Quædā sunt cōiunctæ, ut an uoluptas sit finis hominis. An omnis notitia humana sit incerta, sicut Academici cōtenderūt. An liceat Christiano legibus gentiliū in ciuilibus negotijs uti. Quomodo autem tractandæ sint simplices quæstiones supra diximus, debent enim reuocari ad quæstiones, quas supra recitauimus,

Quid sit pœnitentia, Contritio & Fides quæ consolatur in terroribus, cū credimus peccata propter Christum remitti. Quas habeat partes, contritionem seu pauores & fidem.

K QUE

Quæ causæ sint, uerbum Dei arguens peccatum, & rursus Euangelium annuncians remissionem peccatorum. Porro spiritus sanctus erigit corda, cum concipiunt fiduciam misericordiae.

Qui affectus, bona opera, ut Ioannes ait: Facite fructus dignos poenitentiae. Item uita eterna.

Quæ pugnantia, simulatio poenitentiae, ficta tristitia, fiducia nostræ sanctitatis, nostris satisfactionibus abolere peccata.

Ad hunc modum duci per singulas quaestiones res proposita debet, quod cum fit, & nihil effugiet, uel docentes, uel discentes, quod ad institutum pertinet, et quia certis finibus circumscripta causa est, non temere uagabitur, ut Graeci dicunt, ὅρα εἴ τι ἐσκόπει μὲν α. Habent penè similes locos conuentionis quaestiones, quæ constant pluribus uerbis, ut liceat ne bella gerere Christianis, quos sequi oportet in docendo. Nec perfecte putet se quispian rem tenere ullam, nisi aut per omnes huius artis locos, aut per præcipuos ierit, & inquisuerit ea quæ iubet unusquisq; locus inquiri. Quare semper in consuetu nobis hi loci debent esse, ut quoties aliquid incidit, statim percurrat eos ordine animus, & quaeratur, quid dici conueniat. Antonius in secundo libro de Oratore,

de Oratore, inquit, efficiendum esse uisu atq; exercitatione, ut quemadmodum scribentibus ultro se figure litterarum offerunt, ita incurrant in oculos loci, nec procul nec diu quaesiti, & statim ostendant quid maxime dici oporteat. Magnum igitur studium in istam Dialecticæ partem collocandum est, & assiduo usu conformanda cognitio, ne cum incidit aliqua res explicanda, primum in bibliopolij indies inspiciendi sint & quaerendum, qui de locis argumentorum libri scripti extant, quos cum emeris, tamen in eis tanquam hospes in ignota regione erras. Veteres Methodum uocant rationem recte atq; ordine docendi, iuxta præcepta Dialectices, ac sepe monent, ut in omnibus negotijs, controuersijs, artibus, denus operam, ut Methodum teneamus, quia necesse sit animum uagari incertum, nisi hac ratione regatur. Ac in unoquoq; genere semper feliciter docent hi, qui callent Methodum, quam qui non callent, quantumuis abundant ingenijs. Utilior est Aristoteles discantibus morem aut naturalem Philosophiam, quam Plato, quia Plato non obseruauit iustam Methodum, tametsi is hoc nomine exagitet Gorgiam & similes, quod non satis periti sint Dialectices. In medicina amatur ab omnibus Auicenna propter Methodum. In iure civili prope modum Methodus est liber institutionum. In sacris

litteris Methodus est epistola Pauli ad Romanos. Nulla res est enim, quæ penitus perspicui possit, nisi animus noster Methodum sibi quandam informet, quam in eius rei cogitatione, inquisitione, & explicatione sequatur.

DE DEMONSTRATIONIBVS.

Vt supra propositiones partiti sumus, in necessarias & contingentes. Ita argumentationum alie sunt uerisimiles seu probabiles tantum, & incertæ, ut Alexander est ebriosus, Igitur non est strenuus. Has solet Aristoteles Dialecticus argumentationes uocare, ut quas non ipsa natura rerum gignit, sed ars & uafricies ingenij, quæ multa uerisimilia, quæcumque rem defendendam susceperit, colligit, etiam cum desunt necessariae probationes. Alie argumentationes sunt necessariae ac certæ, ut,

Eclipsis lunæ fit cum terra ex diametro inter solem & lunam ponitur. At terra certo die interponitur ex diametro inter solem & lunam, Ergo illo die est Eclipsis lunæ. Vocantur autem demonstrationes, sumpto uocabulo à Geometris, qui suas probationes minime dubias, quæ rem oculis subiiciunt, ἀπὸ ἀεὶ ἰσθῆς nominant. Fiunt demonstrationes, aut ex definitione definitum, aut è contra, seu cum ex proprijs causis effectus, seu propria officia, seu ex effectibus

effectibus propriae causæ colliguntur. Et ut quæque sententia est certissima, ita plurimas habet demonstrationes. Quare in Arithmetica & Geometria, quæ sunt maxime certæ, dominatur hoc genus probationum. Plurimum autem prodest, non tantum in disciplinis, sed in omnibus negotijs & controuersijs obseruare, an demonstrationes aliquæ in causa uersentur, de qua dicendum est. Nam animaduersa demonstratione, nulla relinquitur dubitatio. Hæc definitiones, causas & effectus complectitur. Porro scire, inquit, Aristoteles, est rem per causas cognoscere. Vna igitur hæc uia est consequendæ perfectæ noticiæ quacumque de re. Et scientiam proprie appellant, cum demonstratione res est comperta. Et Methodi nomen, de quo supra diximus, potissimum ad hanc docendi uiam accommodari debet, cum demonstratione utimur, cum definitiones tradimus, cum causas querimus, cum ex causis effectus, & propria officia ducimus, cum ostendimus initia & fontes artium. Sunt enim principia quædam communes sententiæ nobiscum nate. Impresit enim Deus animis nostris quasdam noticias, quæ sunt uelut regulae in iudicando de natura, & de moribus ciuilibus. Cuiusmodi sunt,

Totum est maius qualibet parte. Vniuscuiusque naturæ est aliquis certus finis. Societas generis hu-

mani est conseruanda. Facinora quæ perturbant so-
cietatem humani generis, sunt prohibenda ac puni-
enda. Tales sententiæ uel de natura, uel de moribus
uocantur à Philosophis, aliquãdo *νοίμας ἐν νομίαις*,
quia sunt uniuersales sententiæ diuinitus inscriptæ
omniū animis, quasq; natura omnes tenent. Aristoteli
principia appellat. Sunt enim initia & fontes
disciplinarum omnium, & causas continent omniū
artium. Nihil habet ulla in arte certi, qui non per-
uidet, quomodo ex principijs manent præcepta &
definitiones omnes, sed uagatur animus, & tanquã
sine certa sede errat, nec habet ubi consistat. Qui
uero refert se ad principia, is perspicit artium cau-
sas, & certam ac firmam noticiã habet, quam neq;
fallere, neq; euertere posse intelligit, ut enim sensus
naturaliter suum officium faciunt, oculis uidemus,
auribus audimus, ita mens naturaliter cernit princi-
pia. Donec oculi sunt incolumes, uident, ita donec
mens est illæsa, non potest non adsentiri principijs.
Omnia igitur quæ sunt certa in doctrinis, proficisci-
untur à principijs iusto ordine, hoc est, bona &
firma consequentiã, ut Dialectici loquuntur, aut sunt
per experientiam comperta, ut scire quod ignis ca-
lesfaciat. Neq; enim ferendi sunt Academici, qui
contenderunt, nihil certo sciri.

Hæc de syllogismo demonstratiuo & de prin-
cipijs

cipijs diximus, ut admoneremus studiosos, ut in om-
nibus disciplinis ac negotijs diligenter animad-
uertat, quæ sint certa quæ incerta. Turpe est enim
amplecti incerta pro certis, & sæpe in iudicandis
grauibus rebus ualde officit, non habere delectū in
ter certa ac incerta. Possent exempla multa adfer-
re, ubi homines, ut uidentur, eruditi, de incertis stul-
tissime digladiantur, eaq; tanquam minime dubia
defendunt. Quoties igitur causam aliquam tractan-
dam suscipis, subeat animum hæc cura inquirendi,
quid habeat res certi, quas habeat demonstratiões,
subducenda etiam ratio, ut principia inueniamus,
ut habeat animus ubi consistat, quod facile faciet
Dialecticæ peritus, & non rudis eius artis, ex qua
illa causa sumpta est. Nam principia ultro se offe-
runt, cum causas rerum quærimus. Maxima autem
in principijs uis est, ac uere de his dixit Aristoteles
in primo Ethicorum, alludens ad uulgare prouer-
bium *ωλεσθαι ἢ τὸ ἀμίσθον τῶν ἀνθρώπων ἢ ἐργάζεσθαι*.
Nam aliàs dici solet, Principium dimidium esse to-
tius. Hic uero ait, tantã in illis cõmuniibus sententijs,
quæ principia uocantur, uim esse, ut plus etiã quam
dimidium totius principium uideri debeat.

Nec tantum in Arithmetica & Geometria des-
monstrationes extant, sunt in omnibus artibus ali-
quæ, ut in Philosophia moral.

Vniuscuiusque nature propria actio, est finis eius nature.

Voluptas non est propria actio hominis: Est enim communis cum pecudibus.

Ergo voluptas non est finis hominis.

Hanc demonstrationem Aristotelis, nullo modo potest Epicurus euertere. Ita sunt in iure ciuili.

Facinora quæ perturbant societatem generis humani, sunt prohibenda.

Furta, latrocinia, & similia perturbant societatem generis humani. (d.)

Ergo, furta, latrocinia, et similia sunt prohibenda. Maior est principium. Minor testem habet experientiam, utraq; igitur certissima est. Et quod iurisperiti uocant ius nature aut gentium, proprium nihil est, nisi principiorum quorundam de moribus, de ciuili uita, noticia. Ac scientiam nomen proprie pertinet ad demonstrationes. De alijs, quæ habent probabiles rationes, quæ tamen aliquando fallere possunt, non dicimur habere scientiam, sed opinionem, ut Clodius odit Milonem. Igitur fecit ei insidiam. Vinum facit ebrios, Igitur prorsus à uino abstinendum est. Aqua erupit concussa terra, Igitur aqua est causa terræ motus. Et hæc uocant argumenta Dialectici uel Rhetorici, ut supra dixi, quia res eanon giuguit, sed ars seu calliditas eius qui disputat.

Hic autem

Hic autem monendi sunt iuuenes, quod parem animi demonstrationibus habeant ea quæ sunt in sacris literis. Nam in his etiam certa est ueritas, sentire igitur debemus tam certas esse promissiones ac minas Dei, quam certa sunt, quæ manibus palpanus, & oculis cernimus, ut:

Deus ditabit eos, qui largiuntur pauperibus,

Abraham largitur pauperibus,

Igitur Deus ditabit Abraham.

Deus promittit bona pijs,

Pij hic affliguntur & occiduntur,

Ergo restat uita, cum hinc decessimus, in qua bene erit pijs.

DE LOCIS.

Cum in propositione duæ sint partes, subiectum & prædicatum, aliàs à subiecto trahitur argumentum, aliàs à prædicato. Sed id non potest fieri, nisi ea pars, à qua ducuntur argumenta, prius sit excussa & peruestigata iuxta quæstiones, quas supra tradidimus de simplicibus uocibus. Ex his igitur loci argumentorum nascuntur. Sunt itaq; præcipui loci, & qui continent firmissimas probationes, de finitones, cause, effectus. In omni controuersia hi loci maxime requirendi sunt. Alij præter hos, ut similitum, signorum, nõ perinde sunt firmi, nec plus in pugna

E D V C A T I O .

Studia, disciplina, sodalitia, ut apud Ciceronem pro Murena. Cato factus uidetur è Stoica disciplina asperior.

M O R E S .

De Clodio argumentatur Cicero, magis uerisimile est Clodium scelerate fecisse, quam Milonem, quia Clodius semper leges et omnia turacotempfit.

R E S G E S T A E .

Vt à Pompeij rebus gestis Cicero pro lege Manilia argumentatur, Pompeiū idoneum esse cui decernatur imperium belli Mithridatici.

V I T A E G E N V S .

Episcopus est, doceat igitur.

M A G I S T R A T V S .

Cesar gessit magistratum, Ergo non fuit occidendus.

A E T A S .

Caelius est iuuenis, quare ei ignoscendum est.

M O R S .

Papinianus Iurisconsultus, ne defenderet patricium, interfici se permisit. Fuit igitur dignus qui ius doceret, cum tanta constantia, magnitudineq; animi fuerit, ut ne quidem metu mortis adductus sit, ut contra iusticiam faceret. Plures fortasse personarum loci

rum loci numerari possunt. Sed alij aut in his comprehenduntur, aut certe à scriptoribus Rhetoricæ peti possunt.

R E R V M L O C I D E F I N I T I O .

Sepe admonui in omni subtili disputatione dominari definitionem, quare cū aut docere aliquid, aut confirmare uolumus, statim initio definitio consulenda est. Quomodo autē definitio inuestiganda sit, in prædicamentis aliqua ex parte ostendimus, queri enim genus oportet, quo deprehenso, differentiā facile erit ex accidentibus, aut ex affectibus colligere.

Ducuntur argumenta à definitione affirmatiue ac negatiue, ut: Bellum est uindicta, quam exercet Magistratus aduersus latrocinium, seu contra multos latrones. Ab hac definitione hoc modo ad definitum argumentamur. Magistratum uindicta licita est Christianis, Bellum est uindicta quam Magistratus exercet, Ergo licet bellum gerere Christianis. Hic quiddā de definito ex definitione probauit. Negatiue argumentamur hoc modo. Gentes nec timuerunt Deum, nec crediderunt se aliquid à Deo beneficij accipere, sed senserunt se casu nasci & occidere. Igitur gentes non habuerunt religionem. Definitio enim ueræ religionis est, timere Deum, & credere Deo iuxta scripturam & promissiones.

Ducuntur

Ducuntur & à definito argumēta: Christus est perpetuus sacerdos, Igitur assidue placat nobis patrem, ut assidue remittat peccata, & misereatur nostri, ac seruet nos. Cum ad hunc modum exponitur nomen sacerdotis, quod sæpe tribuit Christo scriptura, miram lucem affert definitio. Atq; ita nos in Paraphrasi Psal. Dixit Dominus; nomen sacerdotis interpretati sumus his uersibus:

Namq; sacerdotis summi quoq; munus obibit,
Iratumq; patrem nobis placabit, & unus
Orabit ueniam miseris mortalibus, atq;
Victima erit pro delictis gratissima nostris.

Additæ sunt locis regule à Boetio, quas uocant Maximas, hoc est, sententias quasdam certas, quæ admonent quis sit loci uniuscuiusq; usus. Eamq; ob causam diligenter mandari memoriæ debent. Cui definitio conuenit, ei conuenit & definitum. Et e contra: Cui item adimitur definitio, ei adimitur & definitum, & e contra.

A GENÈRE.

Non modo à tota definitione ducuntur argumenta, sed etiam à partibus definitionis. Constat autem genus & differentiam partes esse definitionis. Quare proximum locum sequuntur generis & differentiæ loci. Porrò genus uniuscuiusq; uocis facile inuenietis, qui prædicamenta nouit.

A genere

A genere tantum negatiue argumentatur, nisi uniuersalis particula fuerit addita generi, Lapis nõ est animal, Ergo lapis non est homo. Mulsum nõ est uinum, Igitur nec ruffum uinum. De interitu animarum, de æternitate mundi, nullam certam cognitionem habet ratio humana, Ergo sententiæ Epicuri de interitu animarum, aut Aristotelis de æternitate mundi, non sunt philosophicæ, genus enim philosophiæ est certa cognitio. Maxima est unica. Cui adimitur genus, ei adimitur & species.

A superiore uniuersali ad inferius. Et affirmatiue & negatiue à superiore uniuersali ad inferius argumentatur. Nam ex uniuersalibus, ut sæpe dixi, rite sequuntur particularia: Omnia animantia spirant, Ergo pisces spirant. Idem seruatur in aduerbijs locorũ ac temporum. Deus est ubiq; Ergo hic etiã adest. Nunquam fuit modestus Clodius, Ergo neq; in hoc itinere fuit modestus. Omnibus legitimis ordinationibus magistratuum debent parere Christiani, Ergo etiam iurare debent iussi à magistratu.

A SPECIE.

A specie ad genus tantum affirmatiue argumentatur, ut homo est, Igitur animal est. Euangelium approbat iudicia, Ergo approbat quandam uindictam. Maxima, Cui tribuitur species, eidem tribuitur & genus.

A Diffe

A DIFFERENTIA ET
proprio.

Argumentamur affirmatiue & negatiue, Nam differentie, ut supra docuimus, cōstituent speciem. Itaq; propria differentia semper cum specie conuertitur, hoc est, non latius patet quā species, nec est angustior quā species. Atq; hæc est huius loci Maxima, ut: Rationale est, Ergo homo est. Episcopi nostri temporis gerunt gladium, Ergo sunt uere ciuiles Magistratus. Nam gerere gladium est differentia, ciuilem Magistratum constituens. Et à proprio officio plurima ducuntur in omnibus causis argumenta. Dialectici uulgo propriam passionem uocant, græcè loquentes, sed hic uidendū est, ne proprii nomine abutamur. Neq; enim recte uocantur propria illa, quæ etiamsi alicui multum competunt, tamen non semper competunt, aut cum alijs cōmunia sunt, ac iure irrisit Diogenes Platonem, qui cum defini- ret hominem animal esse bipes, produxit gallinam Diogenes, uociferans Platoniciū hominem esse. Hæc sunt recte à proprio officio ducta: Christus creat, uiuificat, sanctificat, resuscitat mortuos, Igitur Christus est uere & natura Deus. Antecedens sæpe ponitur in scriptura. Omnia per ipsum facta sunt. Item omnia in eo cōsistunt. Sunt autem propria Dei opera, creare, uiuificare, resuscitare mortuos, & similia.

similia. Vt scriptura ait, Gentes inuocaturus esse Christum, Ergo Christus est uere & natura Deus. Nam inuocari, ad Deum proprie pertinet.

A B E T Y M O L O G I A.

Supra dixi Etymologiam definitionem, quam uocant, nominis esse, parit igitur & ipsa sæpe argumenta in magnis & grauibus controuersijs, sicut locus definitionis, de quo paulo ante dixi. Nam sæpe postulant causæ, ut emphases uocum urgeantur, ut cum ratiocinor, magistratū approbari à Paulo, qui uocat magistratum ordinationem diuinam. Et peccatum non est ordinatum à Deo, sed contra ordinationem Dei à diabolo exortum est. Christus uocat magistratus ἐπεὶ ἐταῖος, Ergo non uituperat eos. Nam si magistratus latrocinium esset, non esset beneficium. Scriptura nominat quandam iusticiam carnis, Igitur re uera est quædam iusticia carnis, quam per se efficit nostra natura. Est quædam prudentia carnis, Igitur quidam delectus & libertas est uoluntatis humanæ. Huc pertinent & metaphore, & similes figuræ, ut Christus uocatur agnus, si significatum est igitur Christum fore uictimam.

A C O N I V G A T I S.

Ita uocant, cum casus uocis alicuius mutatus, gignit

gnit argumentum, ut, Iusticia est bona, Ergo, Iustus est homo. Iusticia est seuerè uindicare delicta, Iuste igitur fecit Alexander imperator, quod fumo suffocauit eum qui fumos uendiderat. Christus de coniugio loquens, inquit, quos Deus coniunxit, Ergo coniugium est diuina coniunctio, nec sit casu, aut humano tantum consilio, sed Deo autore.

DE TOTO ET PARTIBVS.

Superiores loci omnes nascuntur ex formis definitionis, & ad eam omnes referri debent. Locus de toto ac partibus ex diuisione oritur. Supra autem in officijs Dialectices secundo loco diuisionem posuimus. Ita uides rationem inueniendi argumenta, apte ad illa quæ supra tradita sunt, uelut ad fontes referri posse.

Porro totum habet partes quasdam sine quibus existere potest, ut homo existere potest amissis partibus. Ab his non ducitur firma argumenta. Aliæ partes sunt, sine quibus existere totum non potest, ut homo non potest existere sine capite. Et harum partium aliæ uocantur substantiales, ut, corpus & anima hominis. Aliæ uocantur integrales, quas membra principalia rectè & perspicue nominare poterimus, ut in homine caput, pectus, brachia, pedes. Ab his ducuntur argumenta, Maxima huius loci est.

Posito

Posito toto, necesse est poni partes, sine quibus existere totum non potest. Vt Monachi de poenitentia contritionem docuerunt, fidem non docuerunt. Ergo non rectè tradiderunt poenitentiam. Sunt enim due partes poenitentiae, contritio & fides, quæ consequitur remissionem peccatorum, & consolatur perterrefactas mentes, cum credit propter Christi peccata condonari. Item Christianis licet uti prouocatione. Nam Paulus prouocauit ad Cæsarem, Ergo licet Christianis litigare & postulare, ut à iudicibus aduersus iniuriam defendantur. Nam prouocatio pars est actionis in foro. Licet exercere iudicia, Igitur licet deferre Iusurandum. Nam Iusurandum pars est forensium ordinationum.

Aliquando à partium enumeratione argumentamur, ibi cauendū est, ne qua pars prætermittatur, ut si quis ita ratiocinetur. Suspendere fures non est iure naturali, neq; diuino, neq; scriptis imperatorū legibus mandatū, Ergo non est iustum. Argumentū ductum est ab insufficienti partium enumeratione. Nam ommissa est Iuris species Consuetudo, quæ etiā legis uim habet, si tamen sit consentanea rationi.

DE LOCIS CAUSARVM, & effectuum.

Non patitur instituta breuitas operis, ut longius

encomium huic loco addam, cum quidem id utilitas eius merebatur, & erant adhortandi studiosi, ut in omni re proposita diligenter querant causas. Idem cum supra aliquoties admonuerim, fortasse uideat in epus toties eandem cantilenam repetens. Verum me non poenitet huius assiduitatis. Scio enim quantalocum huius loci uis sit, quantum conducatur in unaquaque re omnes causas pertractatas habere. Et paucitas assuefacti sunt, ut cum aliqua res oblata est, causas diligenter inquirant. At ea cura in primis digna est homine docto. Nam ut supra dixi, tunc demum scire aliquid dicimur, cum causas perspeximus. Vocant autem à priori argumentationem cum ex causa colligimus effectus, à posteriori cum ex effectibus causas querimus.

Est autem causa, qua posita sequitur effectus, & non posita non potest existere effectus. Genera causarum quatuor sunt, Efficiens, materia, forma, finis,

Sed priusquam tradamus argumentorum regulas, admonendus est lector, quam uarie usurpetur cause nomen. Quaedam dicuntur cause per se, quaedam dicuntur cause per accidens, ut castus, quem admodum febris dicitur asferre temperantiam, tamen etsi non sit eius propria causa. Porro à causa per accidens non satis firmum argumentum ducitur, sed
coniectura

coniectura inde sumitur, sicut à loco signorum, quem infra recitabimus.

DE EFFICIENTIBVS.

Efficiens est à quo primo fit motus. Nonnunquam unius rei multa sunt efficientia, sed ordine quodam coniuncta, ut Deus, pater, mater, procreant hominem. Hic uidendum est, in argumentando, ne à causare motore ducatur argumentum omisissis propriis. Item duplicia sunt Efficientia, quaedam sunt principalia, ut faber, quaedam sunt instrumenta, sicut malleus fabri. Præterea efficietium alia agunt natura, ut ignis naturaliter calescit, alia agunt uoluntate, ut Architectus cum uult edificat. Naturales cause non suspendunt actionem, cum sunt admodum materie. Ignis admotus materie, inflammat eam, Voluntarie possunt cessare ab agendo, ut etiam si potuit Deus creare mundum ab æterno, non condidit tamen. Pictor tamen si materiam habeat, tamen cessare potest. Variæ maximæ hinc sumuntur. Cum causa sufficientes agunt effectum fieri necesse est. Et e contra, Effectu posito, necesse est causas adesse aut affuisse. Non posito effectu, non est necesse causas adesse, ut animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt, Ergo animalis homo non regitur spiritu sancto. Nam percipere ea quæ Dei sunt, hoc est, ti-

mere Deum, credere Deo, sunt effectus spiritus sancti. Dignitas etiã effectuum ex causa sumitur. Deus ordinavit magistratus, Igitur magistratus sunt colendi.

EX MATERIA.

Materia est, ex qua fit aliquid, Et hic meminerint studiosi, non competere materiam ex quo aliquid fit, accidentibus, sed substantijs. Abutimur nomine, cum subiecta accidentium, materiam uocamus, quia in illis existant. Dicitur enim materia, in quibus recte igitur argumentamur. Non posita materia, nec effectus ponitur, & e contra. Angeli non habent corpora, Ergo non sunt ex elementis conditi. Lapis non habet mentem, Ergo non iudicat. Nam iudicium non potest existere nisi in mente. Diligenter etiam obseruandum est, quæ proprie corporibus quæ propriementi accidant.

EX FORMA.

Forma est, quæ dat esse rei. Est enim perfectio rei, quæ uestit, ut ita dicam, materiam. Paries est albus, Igitur paries habet albedinem. Accidentia ipsa formæ sunt. Nec partimur accidens in duas res ad eum modum, ut substantias in materiam ex qua aliquid existit, ut elementa, & formam quæ est absolutio rei, ut uita, uel esse hominem.

Ex causa

EX CAUSA FINALI.

Plurima ducuntur argumenta ab omnibus finibus, Et unius rei multi fines sunt, alij principales, alij minus principales. Hæc causa uniuscuiusque rei officium seu usum ostendit, propterea diligenter est consideranda. Et sumuntur hinc loci Rhetorici, honestum & utile. Honestum est enim, ubi ipsa actio finis est, seu quod propter se expeditur, ut, iusticia est honesta, Ergo est colenda. Vile est cuius usus finis est, seu quod usus causa expeditur. Iusticia prodest ad tranquillitatem uitæ, Ergo est expetenda. Argumenta à causa finali in suasorijs ualent. Nam causa finali posita, non necessario sequitur effectus, sed ipsa impellit efficientem. Hæc cum agit, sequitur effectus.

Rhetores addunt loco causarum alium quandam locum, Antecedentium & consequentium, Et meminit eius Aristoteles, ac mihi nullo modo pretereundus uidetur. Vocant autem antecedentia, cum natura aliquid præcedit, tamen si non sit causa eius quod sequitur, ut in motu locali prius conficitur spatium propius, quam remotum. Ac diligenter est considerandum, ubi non possint existere posteriora sine præcedentibus, ut curatio sequitur morbum, consolatio terrores. In his ualet argumentum à consequentibus ductum ad antecedentia. Sunt enim aliàs tanquã effectus antecedentium, aliàs tanquã habitus

L 4

privationi

priuationi succedentes. Sic argumētatur, Christus promittit consolationem, Ergo necesse est per terre factos esse illos, quos eriget et cōsolabitur Christus. Nonnunq̄ ab antecedētibus ad consequētia ducuntur argumenta, sed hoc non fit, nisi cum necessario coherent membra, qualia sunt quæ ex definitionibus sumuntur, aut ex causis quæ non cessant, ut Christus est absissus de terra uiuentiū, Ergo Christus est mortuus. Item Christus est ereptus ex angustia ac iudicio, Ergo uiuit & resuscitatus est. Tales consequentiæ in sacris literis diligenter sunt obseruandæ, sed adhibenda est prudētia, ne connectantur membra, quæ non necessario coherent. Ex loco causarum nascuntur illa etiā quæ trahuntur ab ordine causarū & effectū, sit igitur maxima. Causæ naturæ priores sunt effectibus. Quare posteriora alio quo effectū non debent dici causæ efficiētes, aut materia, aut forma. Finis etiā tamen si sequitur actionē, tamen in deliberatione præcedit actionem. Paulus sumpsit argumentū ex ordine causarū & effectū hoc modo. Abraham ante circumcisionem iustificatus est, Igitur circumcisio non iustificat.

Vna causa naturalis non habet in eodem subiecto contrarios effectus, ut ignis calefacit, Ergo non frigefacit. Lex iram efficit, Ergo non efficit, ut corda sint tranquilla.

Item

Item una res non habet diuersa efficientia, quorum singula sufficiant, ut: Si ex operibus est gratia, Christus est frustra mortuus. Ac firè causæ contrariæ habent contrarios effectus.

EX SIMILITVDINE.

Quædam sunt paria, ut si furtum est capitale, mendacium etiam erit capitale. Suppeditat argumenta etiam imparium collatio, hoc modo.

Ex Maiore negatiue argumētatur iuxta regulam, Si id quod magis inesse uidetur non inest, neq; illud inest, quod minus inesse uidetur, ut si saxa non possunt perpetuo durare, multo minus chartæ possunt perpetuo durare.

Ex Minore affirmatiue tantum argumētatur iuxta regulam. Si id inest quod minus inesse uidetur, quanto magis inest illud quod magis inesse uidebatur, ut si Turcam reprimere solus Hungariæ Rex potuit, multo magis poterunt reprimere Turcam omnium Christianorum coniuncti exercitus. Si furtum est capitale, multo magis adulterium erit capitale. Licet bouem seruare sabbato, Ergo & hominem. Cæterum similia plus ad illustranda negotia, quam ad probandum conducunt. Infirmi enim argumenta inde ducuntur, quia nulla tanta est similitudo, quæ per omnia conueniat. Quare uulgo Diale-

L 5 Effectus

Eticis in ore est, hæc sententiæ: Omnis similitudo claudicat. Sæpe tamen, quia delectat collatio tanquam quædam rei pictura incurrens in oculos, magnam vim habet.

Nisi longum esset, hic etiam hortarer ad excerpanda similia ex bonis autoribus, quia miram quandam lucem causis afferunt, ut cum Aristoteles disputat receptas leges, etiamsi quid habent incommodi, tamen retinendas esse, hæc utitur similitudine: sicut qui sinistra melius quam dextra uti consueuerunt, non sunt cogendi, ut dextra magis utantur. Ita si quem morem recepit ciuitas paulum discedentem à ratione, tamen hunc propter tranquillitatem mutare non debet.

EX OPPOSITIS SEV repugnantibus.

Repugnantia non possunt simul in eodem existere, propterea cum unum tribuitur alicui, alterum adimi necesse est. Multum autem hoc loco uisum, quia omnes causæ collatione contrarij sunt illustriores. Tunc enim pacis bona melius intelligimus, cum belli incommoda expenduntur. Sobrietatis bona melius intelliguntur, cum colligimus quantum mali pariat ebrietas. Sunt autem species oppositorum quatuor.

Contrarij,

Contraria, sunt qualitates, quæ non possunt simul in eodem existere, ut frigus & calor, Si corpus calet, non igitur friget. —

Relatiue opposita, ut pater filius, dominus seruus, sursum deorsum, hic illic. Non cadunt hæc in idem subiectum respectu eiusdem, ut Augustus est filius Octauij, Ergo non est pater Octauij. Sic Christus argumentatur, non licere Apostolis dominari. Reges gentium dominantur, Ergo uobis non licet dominari. Duas enim personas constituit, reges & subditos, & discernit officia eorum. Nam cum ait, uos, intelligit omnes subditos. His enim opposuit reges. Ceterum supra admonuimus uno relatiuorum posito, poni & alterum, sed in diuersis subiectis, ut pater est, Ergo filius est. Promissio est, Ergo fides requiritur. Sic argumentatur Paulus ad Romanos.

Omnis promissio fide accipitur,

Iusticia est promissa,

Ergo fide accipitur.

Priuariue opposita, Cæcus est, Igitur non uidet. Habitus uocantur res, quæ adsunt, priuationes non significant rem aliquam, sed absentiam rei, quæ adesse potest, ut, tenebræ, significant abesse lumen, Apud Zachariam: Rex tuus uenit pauper, Ergo Christus non uenit cum regio adparatu, nec erit Christi regnum, externa & ciuilibus dominatio.

Contradi-

Contradictio tantum in propositionibus est, eamq; uocat Cicero summam repugnantiam. Si hæc uera est, Milo est absolutus, illam necesse est falsam esse, Milo non est absolutus. Nam contradictiones nunquam simul aut ueræ aut falsæ esse possunt.

DE DISPARATIS.

Inter pugnantia numerant etiam diuersas species. Non enim possunt confundi species, ut homo, a finus. Plato est homo, Igitur non est a finus.

AB EXEMPLIS.

Locus exemplorum non est obscurus. Petrus Ananiam mentientem occidit, Igitur Deus haud dubie mendacia puniet. Huc pertinent et apologi et pro uerbia, ut scriptum est, ἄλλα ἢ τῶν ἀπὸ φύσεως καὶ τῶν ἀπὸ βίου, Ergo et nobis Christianis turpissimum est, cum eadem sacra mensa utamur, et corpore Christi simul uescamur, non prestare mutuam inter nos dilectionem.

AB AVTORITATE.

Tantum affirmatiue ducitur argumentū, ut Cicero scripsit nullum magnum uirum sine adflatu diuino extitisse, Igitur uerum est. Est enim maximus Perilis credendū est. Nō utimur hoc loco negatiue, neq;

neq; enim ualet argumentum, Plinius non meminit huius herbae, Nullas igitur uires habet. Huc pertinent iudiciales loci à testibus, legibus, institutis maiorum, consuetudine. Dominatur autoritas in Ecclesiasticis disputationibus, quia ibi omnia pendent à testimonio scripturae. Nonnunquam igitur etiam negatiue eo in disputationibus Theologicis utimur. Nulli enim affirmari de Deo debet sine autoritate scripturae.

Huc et ἄλλοι pertinent, ut Albertus Durerus pictor aiebat, ingeniosos homines sine doctrina similes esse speculis impolitis, Ergo ingeniosorum sine doctrina nullus usus idoneus est.

A SIGNIS.

Postremus locus signorum est. Sunt autem signa nota quæ sensu iudicantur. Sunt autem aliàs membrarum figure argumentatur Erasmus: Homo nascitur inermis, nudus etc. Ergo non nascitur ad bellandum. Ab effectibus: Expauit, Ergo est sibi male conscius.

Hic locus uulgo à Dialecticis adpellatur à communiter accidentibus, ut comptus est, igitur amat. Et ad Rhetores magis quàm ad Dialecticos pertinet, habet enim infirmas probationes, Huc circumstantiæ.

stantiæ pertinent loci ac temporis, à quibus interdum probationes firmissimæ trahuntur, ut Cicero absuit cum interficeretur Cæsar, Ergo non interfecit Cæsarem. Item à tempore, Lex usq; ad Ioannem, Ergo nos non obligat. Sed hæc circumstantiæ ferè in superiores locos causarum et pugnantius spargi possunt.

DE HYPOTHETICIS.

Hypothetica est, cum duæ propositiones categoricæ per coniunctionem coniunguntur. Species huius sunt, Conditionalis, ut si negociabitur iste, erit diues. Atq; hæc species proprie ac penè sola meretur uocari Hypothetica.

Ex hac argumenta ducuntur iuxta has regulas. A positione antecedentis ad positionem consequentis ualet consequentia, ut.

Si homo currit, animal currit,

Sed homo currit, Ergo animal currit.

Item à destructione consequentis ad destructionem antecedentis ualet consequentia, ut.

Si homo currit, animal currit,

Sed nullum animal currit,

Ergo nullus homo currit.

Si propter legem, non propter Christum iustumus, Christus frustra mortuus est.

Sed

Sed Christus non est frustra mortuus,

Ergo nõ sumus iusti propter legis impletionem.

Huiusmodi argumentationes uocant syllogismos Hypotheticos. Nec minorem uim habent quam supra traditi syllogismi. Facile autem ex superioribus locis ac regulis consequentiæ ratio æstimari potest, ac uideri, quæ membra cohæreant quæ non cohæreant, quæ superiora, quæ inferiora, ubi ex causis effectus aut e contra ducantur argumenta.

Copulatiua dicitur, ut Christus mortuus est propter peccata nostra, et Christus resurrexit propter iustificationem nostram. In hac requiritur, ut utraq; pars sit uera. Est autem bona consequentiæ à toto copulatiua ad partem.

Disiunctiua dicitur, in qua est particula disiunctiua, ut Socrates currit, uel Plato disputat. Aut uoluptas, aut uirtus est finis hominis. In hac satis est alteram partem esse ueram. Valet autem consequentiæ à tota disiunctiua ad alteram partem, cum destructione alterius, ut,

Aut uoluptas est finis hominis proprius, aut

uirtus est finis,

Sed uoluptas non est finis hominis proprius,

Igitur uirtus est finis hominis proprius.

ALIUD.

Aut retinendæ sunt aliquæ Ecclesiasticæ constitutiones

tutiones, aut ferenda est cōfusio ordinis in omnibus moribus Ecclesiæ, Sed non est ferenda confusio ordinis, Ergo aliqua Ecclesiæ constitutiones necessariae sunt.

DE RATIONE DISSOLVENTE
di uiciosa argumenta.

Vulgo aiunt contrariorum eandem disciplinam esse: Sunt enim ferè de contrarijs contraria præcepta, ut uno genere cognito, facile sit iudicare de altero. Quare si quis percepit rationem recte compositi argumenta, non habet opus nouis præceptis ad uiciosa dissoluenda. Tantum inspiciat regulas supra traditas, & ad eas exigat uiciosas connexiones. Vbi cum uiderit à quibus regulis discrepent, uicium facile deprehendet. Quare nos in hac parte non erimus longiores, tantum paucis ostendemus adolescentibus huius rei uiam quandam. Porro danda est opera, ut magnam & perpetuam exercitationem adolescentibus adhibeant. Nulla enim pars Dialecticæ magis acuit studiosos, modo ut uaria & multiplex exercitatio accedat. Ac propemodum uidetur huius utilitatis causa præcipue ars excogitata esse, ut uicium haberemus apte & dilucide explicandi ac dissoluenti uiciosa argumenta, ac monstrandi in qua parte sit uicium. Hæc enim maxime requirunt artem, cetera omnia

tera omnia in disputando sunt faciliora. Hoc neque hebetis, neque in exercitatu hominis est, ostendere ubi sit uicium, & apte reuellere, & quasi mederi uicium parti.

Ad hunc usum Aristoteles, fallacias, quas uocant, tradidit, quæ nihil aliud sunt, nisi uicium quædam iudicandi falsa argumenta. Et in Rhetoricis ad Herennium penè ad eundem modum præscriptæ sunt regulæ de uiciosis rationibus iudicandis, quas nemo intelligere potest sine dialectica. Ac ne quidem satis exacte ac dilucide de hac re ibi præcipitur, Nos reuocabimus rem ad fontes. Sicut enim inueniendi ratio sumitur ex præcipuis dialecticæ locis atque capitibus, ita & soluendi ratio ad eadem capita reuocanda est. Ut autem facilius iustos soluendi modos animo complecti studiosi possint, subijcimus eos ordine distributos, ac deinde explicabo.

M R A T I O

RATIO SOLVENDI DUPLEX EST.

- I Aut consequentia est vitiosa, tunc rejicitur argumentum reprehensione consequentiae.
- II Aut vitium est in materia argumenti seu rebus, tunc solvitur argumentum.
- III Aut solvitur per instantiam.
- I Aut infirmitate seu negatione, atq; ibi ostendenda est, aut in divisione, aut in causis & similibus locis vitium esse.
- II Aut distinctione. Ambigua enim distingui oportet. Ambiguitas autem tem aliis oritur ex genere sermōis, ac indicatur ex Grammatica, Alias oritur ex rebus, ac indicatur ex ijs artibus, in quibus causae versantur, quae ad rem tantum adhiberi dialecticā oportet ad dividendam ac definiendam.

PRIMA

PRIMA REGULA.

DE VITIO CONSEQUENTIAE.

In omni mala argumentatione, vitium aut est in forma, aut in materia argumenti. Forma est ipsa consequentia. Erit igitur hoc primum praeceptum, Semper initio consequentia inspici debet, an ad formas supra traditas quadret.

Nulla est autem magis compendiarie via solvendi, quam cum vitiosa est consequentia, rejicere totum argumentum. Et affert haec ratio aliquam celeritatis atq; ingenij commendationem, quia parvo negotio quasi aliquo stratagemate magnum periculum discutitur, & existimatur acuti hominis esse, & requirere iustum ordinem membrorum, & videre ἀναλόγη.

EXEMPLVM.

Petrus ait, ecce duo gladij hic,

Petrus est pontifex,

Ergo pontifex habet utrumq; gladium, & unus habet occupandi & transferendi regna mundi.

Neganda est consequentia, quia in conclusionē adduntur multa, quae non sunt in propositionibus.

Non concordat psalterium cum cythara,

Baculus stat in angulo,

Igitur nō licet sacerdotibus ducere uxores.

Quid hic coheret? nonne sunt profus quod aiunt scopæ dissolutæ? Diligenter igitur uidendum erit, an iusta sit syllogismi, aut aliarum formarum dispositio.

DE VICIIS MATERIAE.

Secunda Regula.

Cum in rebus peccatum est, aut inficiatione, aut distinctione, aut per instantiam soluuntur argumenta. Sed ut possis monstrare in qua parte sit vitium, & quæ sit uel inficiationis, uel distinctionis ratio, deniq; ut explicari res possit, eundem est ad locos inuentionis. Cum enim argumenta omnia ex locis nascuntur, non possunt iudicari, nisi referantur ad ipsos locos. Atq; hæc est compendiaria & expedita ratio deprehendendi uita argumentorū. Omnia erunt planissima, si consulamus fontes illos. Si enim in excogitando argumēto prodest consulere locos, non dubium est quin etiam pro sit inuenta cum iudicare uolumus, ad eosdem locos referre, atq; exigere uelut ad Lydiū lapidem. Valde igitur prodest adulescentes in scholis assuefacere, ut in soluendo locos citent, ut causas solutionis monstrant. Sunt aut loci præcipui, ut supra dictū est definitio, diuisio, causæ, effectus, pugnantia &c. Sciendū est autem falsæ negari ac repudiari, ambigua uero distingui.

Ex falsa

EX FALSA DEFINITIONE.

Non decet fucus Philosophos,
Eloquentia, est fucus & accersitus cultus
sine necessitate, tantum uoluptatis causa,
Igitur eloquentia non decet Philosophos.

Sic argumentatur Picus ad Hermolaum. Sed ne ganda est minor. Est enim falsa definitio eloquentiæ. Nam elocutio nō est fucus aut cultus præter necessitatem accersitus, sed est ipsa natiua & non monstrosa forma orationis, quæ cum sit quasi quædam pictura cogitationum animi, debet apte & dilucide efferre eas imagines, quas mente concepimus.

Porro obscura & confusa oratio non recte explicat cogitationes. Igitur recta & elegans oratio, est necessarius cultus. Ita tota illa eloquentiæ uita peratio apud Picum fallit in definitione eloquentiæ.

ALIVD.

Petro datæ sunt clauæ,
Clauæ significant potestatem occupandi &
gerendi imperia mundi.
Igitur Pontifex habet ius regibus adimendi
regna mundi.

Definitio clauū est uitiosa. Nam clauæ non significant ius occupandi imperia mundi, sed mandati docēdi Euāgelij, nec cōcedit magistratibus eripere sua imperia, aut leges ferre de ciuilibus negotijs.

partitione.

Distinctione utimur in ambiguis, sicut vulgo dici solet: Omne multiplex distingui debet. Ambigua autem sunt duplicia. Aliàs ambiguitas tantum oritur ex figura orationis, seu phrasi. Hæc iudicatur ex Grammatica, seu ratione loquendi, & hæc explicatio, est quedã definitio nominis. In sacris literis plurimum est reperire huius generis exemplorum. Plena est enim oratio figurarum peregrinarum.

Origenes sic argumentabatur.

Non resurgent impij in iudicio,

Igitur impij non reuiuiscēt in nouissimo die,
ut perpetuo crucientur.

Responde. In antecedēte nequaquã hoc uult Psalmus, quod Origenes intelligit. Est enim sententia. Impij non consistunt in iudicio, hoc est, cum iudicabit Deus impios, non poterunt consistere, sed surgent, perterrescent & cætera, aut certe, Impij non diu tenebunt honores, iudicia & imperia, sed eruentur & deiciuntur de honoribus suis.

Sed cum ambiguitas ex rebus oritur, non potest iudicari, nisi ex illis artibus, in quibus controuersie cuiusq; negotij uersantur. Ibi adhibendi sunt loci dialectici, genus distribuendum in species debet, & uidentur de qua specie intelligatur id quod interdum generaliter

neraliter dictum est. Nam dicta de specie sunt cetera, Ideo interpretantur & contrahunt generalis sententias, sicut & Iuriconsulti dicunt: In toto iure generi per speciem derogatur, & illud potissimum habetur quod ad speciem directum est.

E X E M P L V M.

Vindicta est prohibita in Euangelio,

Bellum est uindicta,

Igitur bellum est illicitum.

Maiores est ambigua, ideo distingui debet. Cum enim dissimiles sint species uindictæ, uidendum est, an aliqua speciem excipiat à prohibitione. Et quis cõstat in Euangelio approbari magistratus, necesse est uindictam publicam licitam esse. Ideo maiorem dicas ueram esse tantum de priuata uindicta, falsa est de uindicta publica, quam magistratus exercet. Bellum autem est uindicta legitima, quam exercet magistratus. Cum autem maior sit falsa generaliter intellecta, sequitur etiam falsa conclusio, quare repudianda est. Hoc exemplum proposui, in quo cerni potest, solutionem sumendã esse ex ipsa arte, in qua controuersia nascitur. Et tamen adhibenda est dialectica, querendum genus, ac distribuendum in species. Non enim potest apta solutio deprehendi, nisi loco, de quo est controuersia, reuocato ad methodum, & perfecte cognito.

A L I A R E G V L A .

In diuisionibus sepe peccatur ab insufficienti partium enumeratione, ut hic.

Non licet furem suspendi iure Mosaico, nec iure veteri Romano,

Igitur illicitum est.

Neganda est consequentia, quia in antecedente non est sufficiens enumeratio partium. Quia plures sunt iuris species, quam illæ, quæ ibi recensentur, uidelicet leges nouæ Imperatorum. Item consuetudo &c.

Vulgo ita dicitur, Qui bene distinguit, bene soluit, ac bene docet. Itaque oportet disputantem aliqua de re, ualde instructum esse ab hac parte, uidere ambigua membra, & arte distribuere. Nemo enim recte explicabit quidquam, nisi ea re penitus cognita, & ad methodum reuocata. Cum autem methodus informatur certæ definitiones constituendæ sunt, & querendæ quasi metæ rerum per diuisionem. Tantam autem uim habet diuisio ad explicandum, & ad copiam rerum in aliqua causa inueniendam, ut Socrates apud Platonem dixerit, se si quem uiderit diuidendi peritum, non posse facere quin illum affectetur, eiusque uestigia ceu Dei alicuius sequatur. Hæc enim sunt uerba Socratis: Εἴτε τι
 ἢ ἄλλο τι ἢ ἄλλο τι ἢ ἄλλο τι ἢ ἄλλο τι ἢ ἄλλο τι
 ἢ ἄλλο τι ἢ ἄλλο τι ἢ ἄλλο τι ἢ ἄλλο τι ἢ ἄλλο τι

πολλὰ πεφυκότα ὄραμ, τοῦτο δ' ἰὼκω
 καὶ ἴπιδε μετ' ἰχνιον ὡσεὶ θεοῖο.

E X N O N S V F F I C I E N T E
 causa.

Clodius odit Milonem, Igitur Clodius fecit insidias.

Neganda est consequentia. Nam odium non satis est causæ ad probandum, quod Clodius fecerit insidias.

Adolescens pallet, Igitur est studiosus,

Neganda est consequentia, Nam pallor non est tantum studij signum.

Philosophia non docet satis certam & firmam de religione, Igitur Philosophia est inutilis et reijcienda.

Neganda est consequentia. Nam ut maxime Philosophia non discatur religionis causa, tamen sunt aliæ causæ, quare eam oporteat disci, certe naturam rerum cognoscere prodest ad uarios usus in hac corporali uita. Vberimus hic locus est, nam in plurimis negotijs querimus causas, signa, effectus. Ideo assuefacienda est mens, ut statim intueatur regulas de his locis traditas, quod cum faciet, non erit difficilis explicatio.

F A L L A C I A E .

Ostendi fontes solutionum, quibus animaduersis,

notari vitiosa membra possunt, ut cerni possit, in qua parte proprie sit vitium, & quæ sit origo vitij. Hæc ad explicationem mirifice conducunt. Aristoteles fallacias tradidit, hoc est, aliquot formas vitiorum, quæ occurrunt in argumentis, ut errata & agnoscere facilius & refellere possimus. Et sicut medici morbos describunt, ut agnosci & curari possint, ita hic quedam formæ vitiorum proponuntur, & uia diluendi traditur, ut cum occurrunt similia, apte explicemus. Omnia enim peccata in argumentis, aut ex genere sermonis oriuntur, aut ex rebus falsis aut male connexis. Ideo Aristoteles duo facit genera fallaciarum. Primum genus uocat fallacias in dictione, hoc est, ubi vitium oritur ex genere sermonis. Alterum uocat fallacias extra dictionem, hoc est, ubi res ipsæ male coherent.

Primum genus fallaciarum nihil agit aliud, nisi ut colligat multas formulas ambiguorum. Itaque uno titulo ambigui complecti potes omnes fallacias primi generis. Diximus autem supra, quomodo iudicanda sint ambigua. Hic tradit eadem præcepta Aristoteles, monet aliàs ex uocabuli interpretatione iudicari, aliàs ex diuisionibus & definitionibus.

AEQVIVOCATIO.

Primum fallaciam sic uocat, ubi vitium est in uocabulo aliqua ambigua uoce, ut ;

Liberi

Liberi non seruiunt,
Christiani sunt liberi,
Igitur Christiani non debent seruire.

Responde: Nihil coherent in syllogismo, quia libertas non significat idem in Maiore & Minore. In Minore significat remissionem peccatorum, non significat ciuilitate remissionem ciuiliū onerum. Itaque ex male coherentibus propositionibus sequitur falsa conclusio.

Omnes huc ἀκυρολογίας, quæ sunt in singulis uerbis referri debent. Tale est:

Quidquid non amisisti, habes,
Cornua non amisisti,
Ergo cornua habes.

Verbum ambiguum est amittere. In maiore priuatiue intelligitur de his quæ affuerunt. In Minore est ἀκυρολογία de his quæ ne quidem affuerunt. Itaque non coherent syllogismus, cum sint quatuor termini. Veteres huiusmodi ratiocinationes uocabant Cetrinas.

Plurimum refert in quolibet causa, uim uocum, & genus sermonis recte intelligi. Sæpe enim ingeniosissimis hominibus offundit caliginem uox aut figuræ aliqua secus intellecta, sicut in disputationibus Theologicis facile ostendi potest. Ideo prudenter inquit Aristoteles: οἱ δὲ δυνάμεως ἄνδρῶν ὀνομαστικῆς ἀπειροί

ἔπειροι παραλογίζονται. Quare danda est opera, ut in causis proprie teneamus uerborum significationes & pondera, ut genus sermonis bene intelligamus. Neque uero quisquam de genere sermonis bene iudicare poterit, nisi recte institutus sit in his primis artibus, quæ continent rationem dicendi, & mediocrem habeat usum dicendi.

A M P H I B O L I A.

Aristoteles uarias ambiguum formas ostendere uoluit, ideo discernit hunc gradum à superiore. Suprà enim admonuit interdum ambiguitatem ex unius uocabuli obscuritate oriri, Hic recenset etiam ambigua, ubi tota constructio parit ambiguitatē, ut: Aio te Aeacida Romanos uincere posse. Id enim bifariam exponi potest: Pyrrhus uincet Romanos, Aut Romani uincunt Pyrrhum.

Ad hoc genus pertinent et figuræ, ut allegorie, quibus facile decipimur, cum nõ recte accommodantur. Sicut multi hæretici decipiuntur allegorijs & figuris sacri sermonis male intellectis.

Porrò hoc genus ambiguum ita explicatur, cum ex alijs locis, ubi sermo est proprius, sumuntur principalia capita rerum, ex quibus cætera iudicantur, & ad methodum reuocantur.

Nam in qualibet materia atq; arte loci quidam principales

cipales sunt, qui pleraq; aliagignunt & gubernant. Sæpe etiam occurrunt κατὰ γῆσιν, uidelicet de tortis locis à sua significatione in aliam, propemodum ut lusserunt in Homeri & Virgilij centonibus. Interdum uenustæ sunt κατὰ γῆσιν, qualis est Homericus uersiculi:

Aedibus in nostris quæ praua aut recta geruntur. Hunc enim Socrates detorquebat ad curam cognoscendi nostros mores, reuocans à studijs minus necessarijs earum rerum, quæ non magnam haberent in uita utilitatem. Eleganter detorquetur ad infidam societatem Tyrannorum & eruditorum οὐκ ἐστὶ λέξις ἢ ἀνδ' ἔγεσιν ὀφρα πῖσιν. Abundant hoc genere Lucianus & Plutarchus. Ludunt hoc modo interdum & Theologi, idq; faciunt immodice, quare quid deceat uidendum est, ne aliqua bella allusio obruat genuinum sensum, quod cum sit, fallacia est ad hanc formam pertinens.

C O M P O S I T I O E T D I U I S I O.

Ad hos locos pertinet, cum dissipata constructio, aut truncata sententia decipimur, quod sæpe accidit in omnibus disputationibus tum forensibus tum Theologicis. Accusat enim Aeschinem Demosthenes, quod truncatas leges citauerit. Ideoq; Iurisconsulti totam legem inspicere iubent: Sic enim aiunt: In-

ciuite

ciuile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula eius proposita indicare uel respondere. Sic conrumpunt scripturas Iudæi, qui nusquam retinent conuiniuam aliquam sententiam, sed in singulis uersibus comminiscuntur nouas sententias, minimeq; coherentes. Aristoteles elegans exemplum proponit, in quo cerni potest, quomodo fraudem struit cõpositio.

Duo & tria sunt paria & imparia,

Quinque sunt duo & tria,

Igitur quinque sunt paria & imparia.

FIGURA DITIONIS.

Cum casus aliquis ambiguitatem parit, id quod in sermone quotidiano sæpenumero accidit. Sed si quis illustria exempla desiderat, interpretum errata colligat. Occurrent enim huius generis innumera billa. Ioannis 8. legunt: Principium quod & loquor uobis. Ibi philosophatur Augustinus intempestiue de principio, cū græce *τὸ πρῶτον* aduerbij significationem habeat, primū, aut prorsus, simpliciter. Fefellit igitur Augustinum figura dictionis, hoc est, casus græcæ uocis ac phrasıs. De aquis supra caelos, quā uarie disputant Theologi? cum nihil intel ligat aliud scriptura, quā nubes in aere. Decit autē eos figura sermonis, ut iudicare facile possunt etiam hi, qui leuiter degustarunt Ebraicis literas.

Huius

Huius generis erratum est, quod uerterunt panem in id & uo super substantialem, cū longe aliud uox ipsa uere significet. Recte enim uerterunt alij, quos titulum.

ACCENTVS.

Sæpe fallit accentus non tantum in una uoce, sed etiam in integra sententia seu membro. Nam ple risq; figuris sua quædam pronuntiatio, ac suus quasi uultus conuenit. Ironia aliter effertur, quā simplex enarratio. Aliter representanda aliorum persona, cum aliquid *μικροῦς* dicitur, quā nostra persona. Ironia est in historia Euangelica grauis sima et acerbissima querelam significans: Dormite nunc & quiescite. Deplorat enim, quod non afficerentur magnitudine periculi tali tempore, ac deplorat nō illius tantum temporis, sed postrema etatis in Ecclesia Episcoporum seu imbecillitatem, seu ueternum. Ironia est significans contentum: Quid est ueritas? quasi dicat de sperere Christū, qui aut uidere se uera præ cæteris putet, cum omnia sint errorū plena, aut qui magnopere referre existimet, quid sentiant homines de Deo, aut qui speret se homines reuocaturū esse ad studium ueritatis, & ad uera officia, cum mores omnium pleni sint fici, do li, atq; insidiarum, cunig; hæc pessima artes præmia maxima

A D I C T O S E C V N D V M

quid ad dictum simpliciter.

Hæc forma in primis apta est ad calumnias struendas. Nam prætextu partis, iudiciū fit de toto. Itē ab aliquo particulari ducitur argumentū ad uniuersale. Hæc sunt, ut facile iudicari potest, uitio, si sim.

A particulari ad uniuersale,

Vinum est febricitanti malum,

Igitur uinum est prorsus malum.

Euangelium improbat traditiones male intellectas & uitiosas,

Ergo improbat omnes traditiones.

A parte ad totum.

Aethiops est albus dentibus,

Igitur Aethiops est albus.

Hic ex signo aut similitudine rei, res ipsa fit.

Hector est homo pictus,

Igitur est homo.

Hi qui pios interficiūt, habēt Ecclesie titulum.

Igitur sunt Ecclesia. (lum.)

In huiusmodi rationibus facile est deprehendere & iudicare uitij causam, constat enim aliud signum, aliud rem ipsam esse. Item non effici uniuersale, ex aliquo particulari & cætera.

Peticio principij.

Sic uocat cum incerta confirmamus, per ea quæ pariter

pariter incerta sunt, qualia sunt ista. Cælum est perpetuum, quia non constat ex materia cognata elementis, quæ est obnoxia corruptioni. Hic incertum quiddam sumitur, quod cælum non constet ex materia cognata elementis.

Stelle non sunt animalia, quia non habent organica corpora. Dicat enim fortasse Plato hanc figuram conuenire stellis uelut organa.

Epicurei non errant, quia multi sic sentiunt, Pythagorici nō errabāt, quia & v̄s̄ & q̄æ. Hæc probatio nihil habet certi, quia illud ipsum quærebatur, an cæteri sic sentientes recte sentiant. Itaq; peticio principij, argumentatio inanis est, quia confirmatio debet ostendere firmam causam cur assentiendum sit conclusioni. Pertinet huc & nugatio, quam uocant otiosam τὸ ἐὸ λογίαν, cū idem sine aliqua significantia repetitur, aut cum in confirmando non afferimus rationem, sed tantū inculcamus eadem uerba, aut res easdem, paulum mutatis uerbis. Et si enim in oratione sæpe decet eandem sententiam repetere uarie pictam mutatis uerbis, tamen cum confirmatio queritur, non satis est uerba mutare.

FALLACIA CONSEQUENTIS.

Cum consequens non necessario sequitur ex superioribus.

Dixi autem supra in modis solutionum primum

inspiciendam esse cōsequentia, quæ cum est uitiosa, expeditissima est diluendi ratio, consequentia rei cere. Quæ autem sit bona consequentia, iudicandū est ex regulis supradictis in formis syllogismorum & locis inuentionis. Cum igitur in connectendo decipimur, non obseruatis illis regulis, fallacia consequentis uocatur. Itaq; hæc fallacia latissime patet, sed nos pauca quedam exempla recitabimus, ut similia agnosci ac iudicari facilius possint.

Non ualet consequentia à superiore ad inferius affirmatiue sine signo uniuersali, ut,

Vinum est,

Igitur Creticum uinum est.

Nō ualet ab inferiore ad superius negatiue, ut

Non superest Creticum uinum,

Igitur nullum uinum superest.

Non est efficax argumentum à signis, quæ non sunt omnino propria uni significato, uidelicet, quæ proprie nec caussæ, nec effectus sunt significati, ut,

Comptus est,

Igitur amat.

Pallet,

Igitur studiosus est literarum.

Non à cessante caussa.

Faber est.

Ergo domus fit.

Non ab

Non ab insufficiente enumeratione.

Ambrosius fuit cælebs,

Augustinus fuit cælebs,

Igitur omnes Episcopi fuerunt cælebs.

Prodest autem in promptu habere regulas consequentiarum plurimas, multa enim ex eis iudicantur in omni sermone & negotijs. Sciendum autē est, id quod sæpe iam admonui, regulas consequentiarū esse, illa ipsa præcepta quæ supra tradita sunt de formis argumentorū, item de locis inuentionis. Sed proderit hic quasi in classe certa quàm plurimas colligere. Recensebimus igitur hic usitatam regulam. Propter quod unūquodq; est tale, illud magis tale est, quod his uerbis recitat Aristoteles *ἄνθρωπος ἄνθρωπος ἄνθρωπος*, ut aqua calet propter ignem, igitur ignis magis calet. Vulgus amat amicos propter utilitatem, Ergo utilitatem magis amat. Iudex credit litigatori propter testes, Ergo testibus magis credit. Sed nō ualet ubiq; hæc regula, ut Cicero est eloquēs propter eloquentiam, Ergo eloquentia est magis eloquens.

Tiberius est ebrius propter uinum,

Ergo uinum est magis ebrium.

Deniq; multa huiusmodi exempla excogitari possunt, in quibus cernitur non in omnibus materijs hanc collationem procedere. Disputant igitur

dialectici uarie ubi procedat. Ego non ualde acutos tantū hoc admono, quod Iurisconsulti solēt dicere. Regulas cōpositas esse, sicut leges, ut sepius ualeāt, & ut corū uerbis utar *εως* & *ωλ* & *ο* *υ*. Interdum tamen discedendū esse regulis. Itaq; & hęc regula non superficialiter retineri, sed ciuilit̄er intelligi debet, & adhiberi iudicij cōmunis sensus, ut ea ibi utamur ubi patitur natura sermonis. Sciāt autem acuti contrahendā esse ad certum genus. Valet non in formalibus causis, sed efficientibus principalibus ac propinquis & in effectibus proprijs ut hic aqua calet propter ignem, Ergo ignis magis calet.

In formalis non ualet, ut Cæsar est clemens propter clementiam, Ergo clementia est magis clemens. Id enim repudiant & consuetudo loquendi, & subtilis ratio.

Non ualet in partiali & remotiore causa, ut,
Tiberius est cbr̄ius propter uinum,
Ergo uinum est magis cbr̄ium.

Nam cbr̄ietas significat perturbationē spiritū cerebri, quę non est proprius uini effectus. Vinum enim non statim efficit cbr̄ietatem ubiq; effusum, sed concurrunt alię causę, cum multum hauserit aliquis, exhalat crudos fumos, qui perturbāt spiritus cerebri. Est igitur cbr̄ietas propria quedam in animantibus qualitas, cum illa omnia concurrūt,
immodica

immodica ingurgitatio, crudi fumi, cerebrum. Postremo maxime procedit collatio in ijs efficiētib; quę similem aut cognatā qualitatem transfundunt, ut aqua calet propter ignem, Ergo ignis magis calet. Hic enim similis qualitas transfunditur.

Euangelium habet autoritatem propter Ecclesiam quę recepit,

Igitur Ecclesia habet maiore autoritatem.

Potest igitur mutare aut abolere Euangelium. Antecedens negandū est. Nam Euangelium habet autoritatem ab Ecclesia, uelut à teste, non uelut ab autore. Sed habet principaliter autoritatē à Deo, qui miraculis declarauit se hanc doctrinā mundo patefecisse, Ecclesia tantum testis est. Testis autem non potest mutare narrationem.

Euangelio creditur propter Ecclesię testimonium.

Ergo Ecclesię testimonio plus credendum est quàm Euangelio.

Fallacia est, Nam antecedens de alio articulo loquitur, de alio consequēs. Ecclesię enim creditur de hoc articulo, quod hęc doctrina sit nobis tradita ab Apostolis. Ceterum de articulis doctrinę credendum est ipsis scriptis. Et hęc est simpliciter Augustini sententia, cum ait: Euangelio non credere, nisi Ecclesię crederem. Litigat enim ibi cū Manichæis,

qui abolitis libris Apostolorum fugebant nouum Euangelium. Contra hos recte allegat Ecclesia testi monium. Ecclesia monstrat autorem, non mutat ipsum scriptum, ut si quis dicat.

Euangelio credimus propter miracula, Ergo miraculis plus credimus. Hic miracula monstrant autorem.

Huc etiam alie regule consequentiariū referuntur. In contrarijs mediatis non statim ualet consequentia, ut reiecto uno ponatur alterum. Ut non sequitur, pannus non est albus, Igitur est niger.

Bonum est non ducere uxorem,

Igitur malum est ducere uxorem.

Bonum est non bibere uinum,

Igitur malum est bibere uinum.

Hic bonum & malum non immediate contraria sunt, Sed medium est ἀδιάφορον. Adiphora autem dicuntur bona, quia licita sunt & concessa.

SECUNDVM NON CAUSAM ut causam.

Cognata est fallacia consequentis. Traditur enim hic quoq; regula consequentiae, scilicet, ut cauemus ne decipiamur citatis causis parum appositis, quod quidem sepe pissime in grauissimis negotijs accidit. Non ualet.

Ebrietas est mala, Ergo uinum est malum.

Nam

Nam uinum nõ est proxima causa ebrietatis, sed uoluntas ingurgitantis se inmodice. Et uinum habet alios bonos & necessarios usus.

Non ualet: Paulus iubet cauere Philosophiam,

Ergo Philosophia est mala.

Nam Philosophia habet honestam & necessariam causam cur discatur, scilicet, ad hanc ciuilem uitam. Opus est enim artibus quas Philosophia continet, eloquentia, arithmetica, medicina: item cognitione legum & morũ ciuiliũ. Sed, cauendum est, ne ex Philosophia fiat iudicium de Euangelio, quod docet quaedam supra rationem hominis posita. Hoc uoluit Paulus monere. Quare qui Philosophiã propter alias causas reijciunt, decipiuntur hac fallacia, quia ex non causa causam faciunt.

Neesse est agentẽ poenitentia bene operari,

Ergo propter benignitatem honorum operã renituntur peccata,

Non ualet consequentia, fit enim causa ex non causa. Et si enim bene operari neesse est, tamen ut sit certa remissio peccatorum, non pendet ex dignitate nostra.

Pertinet huc uulgaris regula. Allegare inconueniens, nõ est soluere, ut si ebriosus uelit se tueri exemplis multitudinis, aut consuetudine, id argumentum reuellit hæc regula, quæ admonet reijciendas esse

N 5

esse

esse causas, quæ non sunt probabiles. Et habent huiusmodi regulæ autoritatem propter uetustatem, & in loco citatæ clare ostendunt argumentorum uitia. Sunt enim ualde usitatæ & notæ.

PROPOSITIONES plures.

Prudentia est in causis uidere quid boni insit, quid mali. Mala enim dissimulanda sunt & tegenda: Bona uero amplificanda, ornanda & illustranda, ut ea, quæ lædunt, obruta minus conspici possint. Fallaciam igitur uocant, cū in mala causa excerpuntur ea quæ in speciem profutura uidentur, & exaggerantur, sicut hoc tempore hi qui defendunt monarchorum doctrinam, pleraq; monstra, quæ olim docuerunt, callide dissimulant, tantum excerpunt quædam quæ uidentur probabiliora. Deinde addunt etiam uicinos locos, dicunt de docentium uitijis, de turba multitudine alicubi exortis.

Horum causam conferunt arte in nouum genus doctrinæ. Hæc quia sunt plausibilia, ualde promittunt ipsi, & eorum uitia tegunt. Monent igitur Dialectici in his fallacijs uidendum esse, ne dissimulatis principalibus locis, excerpere patiamur ea quæ nos lædunt, aut aliunde accersitos locos extrinsecus faciamus dici sinamus, qui nihil faciunt, τὸς ἐπιθετοῖς.
Nec facile

Nec facile dici potest, quantum uim habeat hoc preceptum. Non raro enim in maximis causis ita decipimur. Interdum homines astuti consulto talibus prestigijs fallunt incautos aduersarios: Idcirco non tam sophisticum quam sycophanticum est. Vulgo uocant transferre metam, seu scopum. Et Aeschines ualde metuens, ne, quod postea accidit, Demosthenes hac arte superaret, hortatur Iudices, ne permittat ei, ut à causa digrediat, sed sicut pugiles de loco inter se decertant, ita pugnent ipsi cū Demosthene de orationis serie. Interdum uerò etiam boni uiri per imprudentiam aberrantes à proprijs locis incurrunt in uicinos, cuius rei facile est inuenire exempla cum in forensibus, tum in Theologicis disputationibus, ut Valla aberrat in disputatione de libero arbitrio, in qua cum tantum quæri debeat, an humana uires possint legi diuinæ perfecte obedire, Valla procul currit ὑπὲρ τὰ σκοπεύματα, tollit rerum contingentiam, quod nihil necesse est. Huiusmodi multa reperiuntur etiam in scriptis præstantium uirorum, qui minime hebetes fuerunt. Nihil enim facilius est homini, quam labi ac decipi.

Ceterum habent & bonæ causæ suæ incommoda, quæ cum non satis probari auditoribus possunt, dissimulanda sunt, & eligendi atq; agitandi ij loci, qui uidentur posse splendescere.

Ignorantia

IGNORATIO ELENCHI.

ἔλεγχος significat firmā probationem. Nam ἔλεγχος forense uerbum est, & significat conuincere, uerueruicem. Omnes igitur infirmas probationes referunt ad ignoracionem elenchi, & supra posita genera fallaciarum hic repetunt, & hic quasi cōmunem locum constituunt, ad quem omnes uitiose argumentationes referri possunt. Sunt enim infinitæ cauillationes, quare locus aliquis constituendus fuit, in quem reponerentur omnes uitiose ratiocinationes, quæ non facile accommodari superioribus locis possunt. Meo iudicio hæc fallacia apte uocaretur latine Cauillatio: nam hanc propemodum Græci uocant σέκουμα. Ea uox alioqui generaliter significat uasuum cōmentum, seu uasre cogitatum. Sophistæ uero uocabantur olim Doctores Rhetorices, qui cum de uarijs rebus sine perfecta doctrina dicrent, ac disputarent, multa dicebant in causis aliena, tantum ut fucum facerent auditoribus. Hinc Sophisticæ argumentationes dictæ sunt, quæ non ex ipsis rētrū fontibus sumptæ sunt, ut uere doceant auditorem, sed aliunde accersitæ, ut offundant nebulas auditoribus. Dicis uerissimum exemplum esse eiusmodi Sophisticæ, uituperationem eloquentiæ in Epistola Pici. At in iudicijs Sycophantiæ dicti sunt, qui aliquam artificiosam calumniā deceperūt aduersarios. Quare

technæ atq; imposturæ in magnis & grauibus causis insidiosè excogitatae non tam Sophisticæ quàm Sycophanticæ artis inuenta sunt. Interdum autem decipimur longa oratione, id proprie Sophisticum est: Interdum breui captiuncula, id uerius est Sycophanticum. Porro Dialecticus in utroq; genere elaborabit, ut in longa oratione excerptat principalia membra, & syllogismis includat. Ita uitia facilius depræhendet, breues captiones etiam facile diluet, si hos locos fallaciarum, ut uocant, statim animo percurrat.

Dixi autem in hunc locum conferri uarias cauillationes, quæ non facile superioribus generibus accommodari possunt, ut: Coelum tegit omnia, Ergo se quoq; tegit. Cretenses sunt mendaces, Id dixit Cretensis Epimenides, Ergo mentitus est is quoq;. Sunt igitur ueraces Cretenses, Rursus igitur uerum dixit Epimenides. Græci uocant hanc formam Ἰσοδουλοῦ. Vitium oritur hic ex mala consequentia. Non sequitur omnes Cretenses esse mendaces. Nec sequitur: Mendaces sunt, Igitur omnia mentiuntur.

Græci uocant etiam ἀσφαλοῦ, quod nostri dixerunt insolubile, ut qui dicit se tacere, is uerò loquitur.

Pertinent ad uitiosos elenchos pugnantia non rectè collata, ut Plato scribit domi, & Plato nō scribit foris,

bit foris, Igitur Plato scribit, et nō scribit. Diluitur hoc modo, quia pugnantia respectu eiusdem intelligi debent, idq; diligenter obseruetur. Nam innumera rables cauillationes sumuntur ex uitiosis antilogijs atq; antinomijs.

Perè item omnes uoces pro uarietate casuum et constructionis, seu materie in qua uersamur, uario accipiuntur, ut: Homo est species. Hic homo significat non Petrum aut Ioannem, sed speciem significat, hoc est, commune uocabulum multis cōueniens, seu rationem atq; imaginem quandam humane nature multis singularibus conuenientem.

Omne animal fuit in arca Noe. Hic uniuersalis non tam late patet, quàm solet alioqui patere, sed astringenda est ad species omne animal, id est, cuiusq; speciei quaedam paria.

De plenitudine eius omnes accepimus. Exclusiua sententia est, contrahitur enim uniuersalis ad certam speciem, et significatur quædã exclusio, omnes accepimus, uidelicet, quotquot accepimus, à solo Christo accepimus. Est enim cognatio inter uniuersales et exclusiua. Tantum diuitiæ laudantur, id est, nihil laudatur, nisi diuitiæ.

Dialectici hanc tantam uarietatem regulis complecti conati sunt. Hinc extitit illa moles commentariorum de suppositionibus, ampliationibus, restrictionibus

tionibus, et reliquis generibus. Nec tamen hæc præcepta prorsus aspernanda fuissent, si modū adhibuissent, et exempla sumpsissent usitata in communi sermone, uerum homines indocti in scholis fixerunt ipsi sibi prodigiosa exempla, quæ nullum prorsus usum habēt in negocijs iudicandis. Ideo illam tantam Dialecticæ partē nos consulto omitimus, præsertim cū ad Dialecticē nō pertineat, ad Grammaticos uerius pertinet iudicium de hac ueritate uocū. Et ad hunc usum traditur figuræ. Vna synecdoche suffecerit pro omnibus regulis ampliationū et restrictionum. Facilis est interpretatio huius dicti: Omne animal fuit in arca Noe, si quis moneat esse synecdochen, quia uniuersalis aliquantulum contrahitur, ut cū dicimus uniuersam Germaniam conuenisse ad depellendos Turcas. Huiusmodi synecdochis plena est scriptura, cum Deus ait se seruaturum Israel, et rursum inquit Israelitas reiectos esse. Item Ecclesia errat, Ecclesia non errat, in utriusq; sunt synecdoche. Est et synecdoche, Omni petenti tribue. Non enim simpliciter de omnibus singularibus loquitur, sed de duabus speciebus, quarum discrimen tollit, de amicis et inimicis egentibus. Obsecro quid hic opus est confusissimis illis et obscurissimis recentiorū Dialecticorū triticis, cū Grammaticus multo lucidius et aptius totam rem uno uerbo explicet.

Deinde

Deinde ne id quidem assecuti sunt Dialectici, quod uoluerunt. Non enim omnes figuras ac uarietates uocum certis regulis comprehendere potuerunt, etiamsi quotidie nouas regulas gignebant. Infinita res est, ut gestuum hominis infinite uarietates sunt. Et tamen Grammatici prudenter genera quedam notarunt earum figurarum, quæ sapius occurrunt in communi sermone. His generibus animaduersis, similia facile indicat communis sensus. Ac generalia ex quibus fontibus sumantur, liberaliter instituit adolescentes per sese perspicient. Oriuntur enim ex quinq; uocum natura, quæ suppeditant subtilem interpretationem in omni sermone, aut enim de genere, de toto, aut de specie, de partibus, aut de differentia aut accidente aliquid certo aliquo modo significatur. Interdum enim figuræ aliquid contrahunt, interdum dilatant, interdum discernunt, ut Episcopi non est administrare regna mundi, hic de proprio Episcopi numere loquimur. At Episcopus tanquam donatus ab Imperatore, potest habere iurisdictionem in bonis certis. Apostoli non est texere, at Paulus tanquam artifex poterat texere. Nihil autem uelut Paulum esse & Apostolum & textorem, Petrum esse Apostolum & patrem familiars. Interdum declaratur aliqua uox similitudine, ut: Ecce agnus Dei. Sed lectores fastidiosi queri possunt idem me peccare, quod

quod uulgus dialecticorum peccauit, si longiores præceptiones grammaticas dialecticæ inseram. Ideo desinam, ac studiosos hortabor, & ut diligenter obseruent uarietatem significationis in structura orationis, & meminerint eam interdum communi sensu, interdum ex figuris grammaticis iudicari posse. Hic communis sensus iudicat. Liber Ciceronis, quando possessio, quando autor significetur.

Cōplexus sum præcepta artis præcipua, quorum usus est in iudicandis & tractandis controuersijs. Sed meminerint adolescentes ad hæc præcepta consuetudinē disputandi, & styli exercitiū adhibendū esse. Ita fiet ut perspiciant uim atq; usum præceptionum. Etenim cum in alijs artibus præcepta intelligi non possunt, nisi ad usum translata, multo minus dialecticæ uis perspici potest, nisi in usu. quia hæc tota ars organon est, cuius finis est, non cognitio, sed usus. Præclare apud Platonem in Philebo Socrates ait, præcepta perfacilia esse, sed usum esse difficilissimum. Sic enim inquit. ἢ ὡς ἀλάστορα μὲν οὐ τῶς οὐ χαλεπὸν, χρῆσθαι δ' ἐπαγχαλεπὸν. Mirum aut uideri potest, quare dicat usum tam difficilem esse, cum in specie ars facilissima uideatur, sed homo acutissimus ac peritissimus, non sine magna & graui caussa ita dixit, uidit enim quam sepe deerent, etiā ingeniosissimi homines à methodo, in graui-

uibus controuersijs. Quod si quis non credit, disti-
tationes Theologicas ac forenses inspiciat, in his de-
prehendit errata dialectica turpissima, & quæ plu-
rimum tum Ecclesiæ, tum rei publicæ nocent. Nemo
credat, nisi usu factus prudentior, quàm facile eti-
am minime hebetes homines hallucinantes, omisso
principali loco, incurrant in uicinum aliquem, qui
tamen corrumpit totam causam. Possim exempla
commemorare, quæ ipse comperi in maximis &
difficilimis negotijs. Quare adolescentes adhortor,
ut quàm plurimum studij atq; operæ tribuant, non
dico ediscendis præceptis, id enim fieri sine magno
negotio nõ potest, sed exercèdis, ut se assuefaciant,
ut quidquid proponitur, statim ad methodum reuo-
cent, querant ipsos negotiorum fontes, dent ope-
ram ut uideant, quemadmodum ait Cicero, ubi sit,
discant in quolibet negotio in arcem ipsam causam
inuadere. Quantam uim hæc habeant, nemo pro di-
gnitate exponere potest. Multo enim absurdius est
in causis à principali loco deerrare, quàm in cantu
aut fidibus peccare. Et tamen uidemus Citharæ-
dos se perpetuo exercere, ne manus incerta desce-
dat extra harmoniam, quanto magis exercere o-
portet eos, qui dialecticam sibi comparant ad ma-
ximarum rerum, religionum, naturæ & omnium
officiorum explicationem. Finis.

ACTIO

DE SEDIBVS

ARGVMENTORVM, PARI-
terq; argumentis, Georgio
Valla autore.

Oste aquam quæstionum genera cog-
nita sunt, ut omnis soluatur ambi-
guitas, opus est argumentis quæ arte
deprehensa teneantur, quibus
de locis eruantur inspiciendum est. Et quoniam dia-
lecticorū seu probabilium cupis habere cognitionem,
demonstratiuorū & sophisticorū locos missos fa-
ciemus, quos tibi in nostro magno licebit opere ex-
petendorū ac fugiendorū intueri: nūc demum pro-
babilibus erimus contēti. Sunt ergo Loci unde pro-
babilia educuntur argumenta, argumentorū ipso-
rum sedes: quorum alios extra dicendi rationem ad
id quod in controuersia positum est comprobandū
accipimus, alij, quos ex causa trahimus. illos artis
expertes, hos artificiales solemus appellare. Ex illo
priori genere sunt præiudicia, rumores, tormēta,
tabulæ, iusiurandū, testes. Ex altero sunt, ex toto,
ex partibus, ex nota, ex cōiugatis, ex genere, ex for-
ma, ex similitudine, ex differentia, ex contrario, ex
adiunctis, ex antecedentibus, ex consequentibus,

ex repugnantibus, ex causis, ex effectis, ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum.

Præiudicium.

Præiudicium itaq; dicitur res, quæ cum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplum quod sequatur: ut à senatu aduersus Milonem, Confirmantur præcipue duobus, autoritate eorum qui pronuntiauerunt, & similitudine rerum de quibus queritur, erit ergo à præiudicio argumentum huiusmodi. Senatus consulti de hac re præiudicium latum est: non est ergo quod de ea plura dicamus: nam aduersus consulta senatus, decretæ principum uel magistratuum, remedium nullum est.

**Rumor.
Fama.**

Rumor ac fama, publicum testimonium est: quod qui uult infringere sermonem uocat sine ullo certo autore dispersum: cui malignitas dederit initium, incrementum credulitas, quod fraude inimicorum alicui possit accidere innocentissimo.

A tormentis.

A tormentis probamus, cum dicimus inuentam eiusmodi questionem ob uera fatendi necessitatem. Contra tormenta, dicit ipsa esse plerumq; causam falsa dicendi: quod alijs patientia facile, mendacem faciat alijs infirmitas necessarium.

A tabulis.

A tabulis, aut pro tabulis, aut contra tabulas: quas scimus refelli ac recusari, id notius est argumentandi genus, quàm ut pluribus hoc tempore uideatur explicandum.

A testimo

A testimonijs argumentamur, circa quæ patronis causarum sudor, pro testimonijs & contra testimonia quo pacto argumentandum, res ipsa nos admonet.

A testimonijs.

A iureiurando argumentabimur, magnum momentum uideri, à uiri autoritate inductum, aut à uiri improbitate resellemus.

A iureiurando.

Peruulgata satis hæc sunt argumentorum genera, quæ artis dicuntur expertia: & ex ea quæ agitur causa facile nobis suggeruntur, quare ad artificialia transeamus.

A toto igitur ducitur argumentum, cum quod in questione positum est, definiendo comprobamus. Definitio proprie per genus & differentiam fit: ut homo est animal rationale, Rhetorica est ars bene dicendi, sed aliquando loco definitionis utimur descriptione: ut homo est animal bipes, cuius caput in cælum attollitur: & binæ ab humeris dependent manus, & eo modo reliqua. Si ergo questio de toto aliquo, ea definiendo diluitur. Est autem definitio, ut Plato inquit, breuis oratio, subiectæ rei naturam ostendens. Vt autem Aristoteles, Diffinitio est oratio, quæ id quod diffinitur, explicat quid sit. hæc igitur proprie per genus & differentiam, ut diximus, id facit, sed aliquando etiam diuidendo, ut genus in species, aliquando partiendo, ut totum in partes:

A toto.

Diffinitio.

ut si fuerit quæstio de animali, quid sit, de toto animali quaeritur, per genus ergo & differentiam definiendo diluo quæstionem: cum dico, animal est substantia animata sensibilis. diuidendo autem idem ostendo oblique dicendo, animal est quod partim in terris, partim in aquis, partim in aëre uitam ducit. Partiendo hoc modo: animal est quod anima cōstat sensibili & corpore. Aliquando definimus à contrarij remotione: ut Horatianum illud, Virtus est uitium fugere: sapientia prima, Stulticia caruisse. Si fuerit ergo quæstio, an concha maris sit animal, à toto nempe ab animali, traho argumentum per definitionem, dicendo, animal est substantia animata sensibilis, concha maris est substantia animata sensibilis, ergo concha maris est animal. Ex partium enumeratione trahitur argumentum: ut si quaeratur, an montis crypta sit domus, diluitur quæstio hoc modo: domus constat solo, fundamento, ac parietibus consurgit, & tecto superne contegitur: crypta non est huiusmodi, non ergo domus.

A nota uerbi seu etymologia locus ducitur argumenti, cum quod in quæstione positum est etymologia dissoluitur: ut si quaeratur de quopiam, an sit locuples, ab etymologia argumentabor hoc modo: Locuples est qui locis abundat: abundat autem locis ille, est ergo locuples. potest & per negationem comprobari

comprobari: ut quod ex humo non est, id non est homo: non est autem ex humo anima, non ergo anima est homo.

A coniugatis.

¶ Coniugatis, Coniugata dicuntur quæ sunt ex utrisque generis eiusdem: ut prudens, prudentia, prudenter. ut si quaeratur de quopiam, sit ne prudens, arguetur esse hoc modo: Prudenter agit, ergo prudens est. Ita iuste agit, ergo iustus. ager est comparsus, ergo licet compascere.

A genere.

A genere, Sicut à toto diximus partes comprobari partiendo, ita à genere species diuidendo comprobamus. Nam cum rhetorica in partes diuidatur, inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, & pronuntiationem: si quid fuerit harum partium, ostendemus esse inter partes rhetoricæ collocandum. At cum eiusdem artis sint species, demonstratiua, deliberatiua, iudicialis, in quas rhetorica genus diuiditur: ostendemus si qua oratio structa in harum aliqua fuerit specie, totam eò confluere rhetoricam, & partes ipsius ibidem inueniri. ut si quis moriens legauit argentum uxori omne suum, quaeratur num etiam numerata domi pecunia legata sit, à genere eruatur argumentum hoc modo: Omne argentum uxori legauit maritus, atqui numerata domi pecunia argentum est, ergo & numerata domi pecunia legata est.

**A forma siue
specie.**

A forma siue specie, est cum sicut à partium cnume-
ratione totum comprobari diximus, ita à specie ge-
nus demonstratur, quæ hoc modo distinguuntur.
Si totum uelimus ostendere, omnes nobis partes
sunt ostendendæ: nam si orationis partes non octo,
sed pauciores attingamus, non poterimus omnem
orationem illis concludere. uelut si rhetoricam tan-
quam totum quoddam uelis per inuentionem, et di-
spositionem comprehendere non possis: Contra ue-
ro ipsam tanquam genus ostenderis, una duntaxat
expressa specie, uel iudiciali, uel deliberatiua, uel
demonstratiua: ut rhetorica deprehenditur, ubi
iudicialis fuerit oratio. Vt quoniam Respublica ue-
terum serè consensu tres habet species, quæ populi,
quæ paucorum, quæ unius potestate regatur, ad
genus quod est Respublica constituendum una har-
rum satis erit.

A similibus.

A similibus argumentum est, ut si continentia
uirtus est, et abstinentia: si fidem debet tutor, et
procurator. ac sicut in inductione, de qua post ubi
de argumentatione, interrogando: ut prudentiane
est uirtus, et iusticia non est? Item si fræ partus
suos diligunt, qua nam in liberos nostros indulgentia
esse debemus?

A differentia.

A differentia, non si læticia bonum, et uoluptas,
non quod mulieri, idem et pupillo. si barbarorum
est in

est in diem uiuere, nostra consilia sempiternum tem-
pus spectare debent: ac in utroq; genere et similitu-
dinis et dissimilitudinis exempla ponunt oratores
ex aliorum factis, aut dictis, aut euentis fictæq; nar-
rationes plerumq; ponuntur.

A contrario. Si Gracchus nefarie, præclare Opi-
mius. Si frugalitas bonum, cur non malum luxuria?
Si malorum causa bellum est, erit emendatio pax,
Si ueniam meretur quod imprudens nocuit, non me-
retur premium qui imprudens profuit? per inter-
rogationem, ut Horatianum illud:

Descriptas seruare uices operumq; colores.

Cur ego si nequeo ignororq; Poëta salutor?

Et rursus.

Cur nescire pudens prauæ, quàm discere malo?

Ab adiunctis. Si pietati summa tribuenda laus,
debetis moueri, cum Quintum Metellum tam pie lu-
gere uideatis. Si bonum iusticia est, recte iudican-
dum: si malum perfidia, non est fallendum: quod
quis non habuit, quomodo perdit? quem quis amat,
sciens non lædit. Quem quis hæredem suum esse no-
luit, charum habuit.

Ab antecedentibus. Si uiri culpa factum diuor-
tium, et si mulier nuncium remisit, tamen pro libe-
ris manere nihil oportet. Si natum est, morietur. Si
multis cumulabat officijs, diligebat, colebat.

o s

A conse-

A contrario.

Ab adiunctis.

Ab antecedentibus.

A consequentibus.

A consequentibus. Si & ferro ille interfectus, & tu inimicus, & cum gladio cruēto cōprehensus in illo ipso loco, & nemo prater te uisus est, & causa nemini fuit occidendi, & tu semper audax, quid est quod de facinore possimus dubitare? Item ut pro Oppio Cicero. Quos educere inuitos in provinciam non potuit, eos inuitos retinere qui potuit? Consequens enim est eos qui inuiti duci non potuerunt, inuitos non potuisse retineri. Rursus, Si portorium Rhodijs locare honestum est, & Hermocreonē con ducere, & quod discere honestum est, & docere. Idem efficit Domitij Affri sententia: Ego accusaui, uos damnastis. Consequensq; Natus est, ergo morietur.

Ex repugnantibus.

Ex repugnantibus: Qui sapiens est, stultus non est. ut Crassi illud: Non si Opinium defendisti Carbo, idcirco te bonum ciuem putabant: simulasse te & aliud quidem quæsisse perspicuum est: quod Gracchi mortem sæpe in conclonibus deplorasti: quod Pub. Africani necis socius fuisti: quod eam le gem in tribunatu tulisti: quod semper à bonis dissen sisti. Et per interrogationem, unde peracuta effe runtur enthymemata: de quibus mox, hoc modo, Paucos ciues metuis occidere: ne Respublica in tereat nihil allaboras? Hunc quem non accusas damnas: & quem de te bene meritum autumas esse, male me

male mereri acclamas? Item id quod scis, prodest: & id quod nescis, non obest.

Ex causis; ut auariciam si tollere uultis, mater eius tollenda luxuries. Si sapientia bonum uirum facit, bonus uir est utiq; sapiens. Ideoq; boni est honeste facere, mali turpiter: & qui honesta faciunt, boni: qui turpia, mali, recte iudicantur. Hoc genus ad exhortandum plurimum ualet: uirtus laudem facit, sequenda igitur: at uoluptas infamiam, fugienda igitur. Scientia gloriam parit, discendum igitur. Imperitia rerum, contemptū gignit, uitanda igitur.

Ex causis.

Ex effectis nō difficile fuerit trahere argumentū: nam ut causa quid sit futurum indicat, ita quod effectum fuerit causa demonstrat. Dies est, ergo sol lu cet super terram. Peperit, ergo cū uiro concubuit. Hic locus Oratoribus & Poetis, & quandoq; Philosophis, ac eis omnino, qui ornate & copiose loqui possunt, suppeditat mirabilem copiam dicendi, cum denunciant quid ex quaq; re sit futurū. Causarum namq; cognitio, cognitionem facit euentorum, suas tamen effectorum causas oportet adducere: nam si aut corpus in lumine umbrā necessario facit, & ubi cumq; est umbra, ibi esse corpus ostenditur: ita necessariū nō est, ut qui coloratus à sole sit, iter quoq; puluerulentum facit, sed non omne iter puluerem mouet; neq; quisquis puluerulentus, ex itinere est.

Ex effectis.

Ex causa

Ex comparatione.

Ex comparatione maiorum. Si bona existimatio diuitijs præstat, & pecunia tantopere expeditur, quanto gloria magis expetenda est? Item si quis sacrilegium facit, faciet & furtum. Si adulterum occidere licet, licet & loris cedere.

Ex Minore.

Ex Minore, hic paræ consuetudinis causa hu-
ius fert mortem tam familiariter, quid si amasset?
quid hic mihi faciet patri? Rursus, qui facile ac pa-
lâm mentitur, peierabit. Iterum, Si furem nocturnum
occidere licet, quid latronem?

Ex pari.

Ex pari, ut: Est & eiusdem & eripere contra
Remplicam, & largiri pecunias. Iterum: Qui
ob rem iudicandam pecuniam accipit, & ob dicen-
dum falsum testimonium accipiet. Rursus:

Quæ poena aduersus patris interfe-
ctorem iusta est, eadem aduer-
sus matricidam ius-
te infligitur.

ARGENTORATI APVD
CRATONEM MYLIVM
MENSE MARTIO,
ANNO
M. D. XXXVIII.

F I N I S.

No sunt conuenerda parna, Imr g. b. anione
si no possunt

ARGENTONATI ARVD

GRATONEM MYDVM

MINSE MAXIO

ANNO

M. D. XXXVIII

